Proletari din toate țările, uniți-vă!

Vatra

SERIE NOUĂ

TÎRGU-MUREȘ

anul I nr. 2

mai 1971

24 pagini — 3 LEI

REVISTĂ SOCIAL-CULTURALĂ

DIRECTORI FONDATORI: I. SLAVICI, I.L. CARAGIALE, G. COȘBUC (1894)

SAVANT ȘI PATRIOT

Pentru generațiile mai tinere, care nu au nici măcar memoria războiului, imaginea lui Nicolae Iorga s-a conturat dificil, din cărți în care omul și opera erau interpretate contradictoriu, adeseori nedrept. Selecția elementelor pentru un portret apropiat de cel real a necesitat un plus de efort intelectual, ușurat în anii din urmă de studii pertinente, de o monografie apărută în 1968, dar mai ales prin accesul la operă, sumar retipărită.

Astăzi, la o sută de ani de la naștere și aproape 31 de ani de la moarte, putem în sfîrșit înțelege de ce Iorga devenise încă din timpul vieții propria lui statuie. În vremuri voievodale ar fi stat bine pe umerii lui caftanul domnesc, dar mai cu seamă ar fi putut cîștiga bătălii, hipnotizînd cu glasul mulțimile.

George Călinescu afirmă în *Istoria literaturii române — compendiu* că e greu să-ți faci o idee justă despre opera lui Iorga, dacă nu l-ai ascultat pe oratorul extraordinar, imposibil de transcris. Șansa aceasta au avut-o mulți pe vremuri, rămași din ce în ce mai puțini.

S-au găsit din aceia care, augmentînd dimensiunile erorilor istoricului, n-au mai văzut geniala lui construcție. A proceda astfel înseamnă a nesocoti esența acestei personalități, un uragan care lăsa neatinse ierburile, dar dezrădăcina pădurile.

„Deci sus steagul vieții! Și pe mormînt încă să mi-l împlîntați pe acela, și nu sălciile care plîng...“

„Mergi înainte: la capătul vieții tale, vei găsi, cu siguranță, alt drumeț, care va merge mai departe...“

Aceste slove de foc scrise de Iorga stau mărturie temperamentului său de luptător, strălucitei capacități de a uni cugetarea cu fapta.

Din spița umaniștilor renascentiști, continuînd o familie de spirite în care se înscriu Miron Costin, Dimitrie Cantemir, stolnicul Cantacuzino pe ale cărui urme va poposi la Padova, Iorga nu cunoaște canoanele specializării limitate, cutreieră mai multe domenii cum ar fi istoria, literatura, istoria literară, culturală, răsturnînd pretutindeni brazde adînci, cu vigoarea plugarului, atît de drag lui. Ca să culeagă informații despre trecutul poporului român peregrinează ani în șir prin Europa, zăbovind ceasuri întregi în fața pergamentelor îngălbenite de vremuri, copiind acte doveditoare pentru oameni și fapte de mult trecute care „interesează spiritul și mișcă inima“.

Energia consumată pe vastul șantier de muncă al istoricului cerea cheltuire fizică, morală și intelectuală uluitoare, de care numai genialitatea sa, asemeni stihiilor naturii, a putut fi în stare. Pentru că tot ceea ce Iorga săvîrșește are măreție, izvorînd din acea angajare totală în vîrtejul actului de viață și cultură, iar în străfundurile sufletului său ghicim imperativul cel mai adînc, iubirea de neam, aplecarea pătimașă *„spre țara mea cinstită și curată — cum totdeauna s-o ție vrednicia noastră“*.

Întîlnirea cu studenții ardeleni, între care Octavian Goga, I. Lupaș — care în urma unei conferințe a lui Iorga va spune că „nasc și la Moldova oameni“ — îi prilejuiește un prim contact cu Ardealul, care-l înflăcărează la acțiune. Acum, după ani de trudă științifică, intră în arena politică încercînd să provoace o mișcare a unității naționale, ca și acea utopică reformă morală deasupra claselor, la care visa. „Sămănătorul“ va fi pus astfel în slujba acestui țel.

Contribuția sa la animarea curenților de masă pentru culturalizare este imensă. „Treimea muncitoare și înțeleaptă“, cum a denumit Școala Ardeleană, își găsea un continuator ilustru.

Formele de luminare a maselor, recomandate de Iorga, își păstrează și azi actualitatea: „biblioteci circulante“, teatre populare, „teatrul de diletanți“, cu actori „luați din public“, ateneele populare, cursurile serale.

Ca Petru Maior, care colinda împrejurimile Reghinului, sfătuind sătenii să-și îndrepte spre școală odraslele, Iorga nu se mulțumește cu bătălia dusă pe frontul scrisului, ci conștient de puterea de însuflețire a vorbei, înființează Universitatea populară de la Vălenii de Munte, străbate țara de la un capăt la celălalt, fiindcă „fiecare loc de pe pămînt are o poveste a lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi și trebuie și un dram de iubire ca s-o înțelegi“.

Rolul lui N. Iorga la crearea curentului de solidaritate națională ce trebuia să pregătească Unirea din 1918 a fost imens. Savantul participant la congrese internaționale, cinstit de universitățile străine cu mari distincții, nu se sfia să scrie simplu, pe înțelesul mulțimilor: „Am scris mai mult pentru acel public care prețuiește și folosește scrierile mele. El nu e strălucit, în el nu se întîmpină oameni bogați și de neam mare care n-au nevoie nici de ceea ce spun eu, nici de limba în care spun“.

În „Istoria Românilor în Chipuri și Icoane“ (Ed. Ramuri, Craiova, 1921), citim cuvinte încărcate de actualitate: „Nu voim a fi un stat modern oarecare, de o precocitate și îndrăzneală care să uimească lumea. Dorințele noastre sînt mult mai modeste, dar mult mai ușoare de tălmăcit în faptă sigură: avînd conștiința de ceea ce sîntem, simțindu-ne români mult mai mult decît coborîtori ai romanilor și chiar decît cetățeni ai României, voim, în cea mai strînsă legătură cu ceea ce a fost sănătos în trecut, să clădim cu mijloace românești civilizația românească pentru toți românii“. (pag. 130)

Față de o personalitate devenită simbol, omagiul nostru pios apare ca un gest firesc și necesar.

VATRA

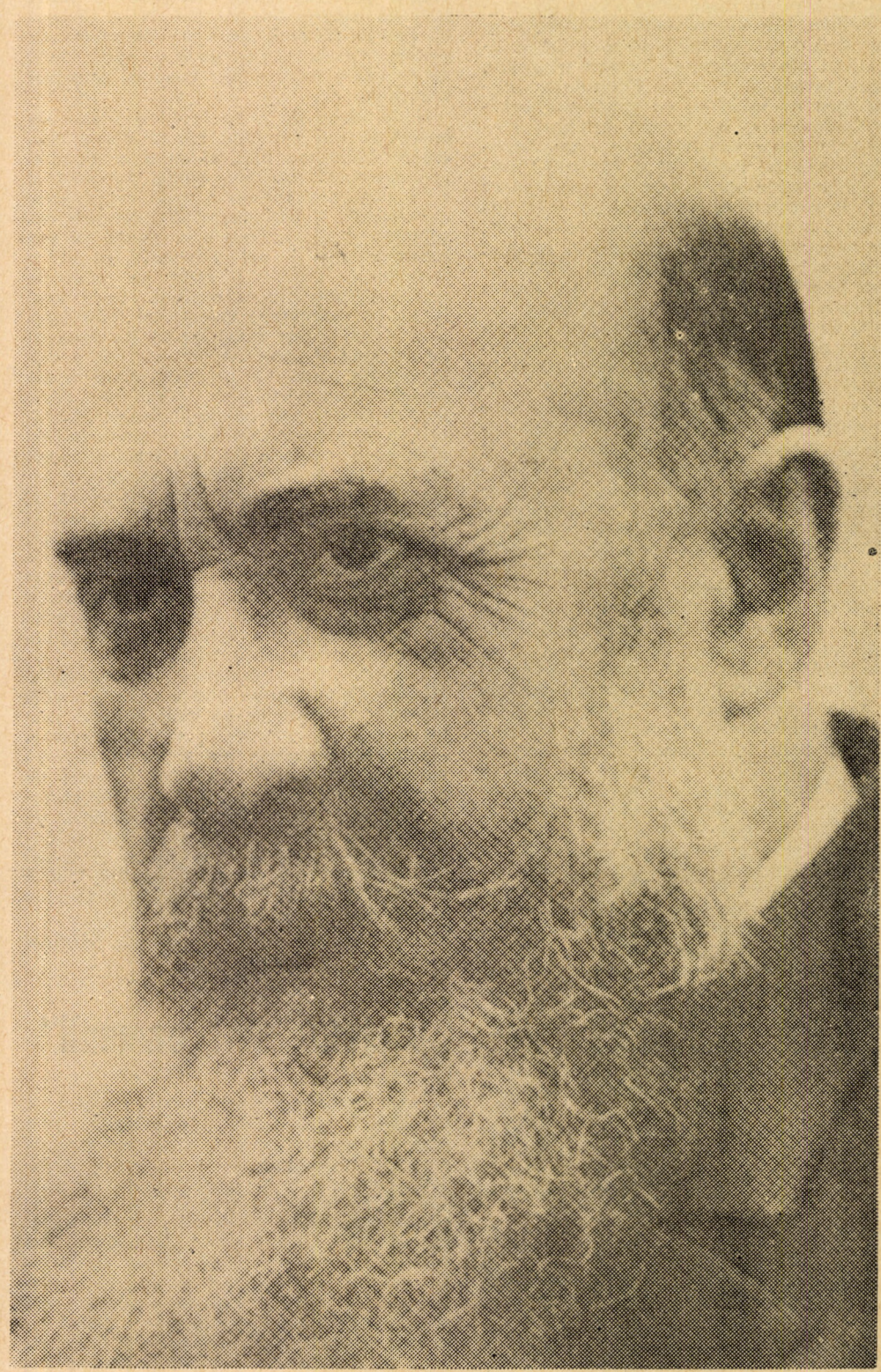

LA CENTENARUL NAȘTERII LUI

NICOLAE IORGA, 1871—1971

„Numai aşa urmaşii vor putea vorbi cu mîndrie despre noi"

NICOLAE CEAUŞESCU

bilanţul muncii

Am avut marea cinste să particip în calitate de invitat la Adunarea solemnă care a avut loc în ziua de 8 Mai în Sala Palatului din Bucureşti cu prilejul celei de a 50-a aniversări de la întemeierea Partidului Comunist din România. Am putut astfel să asist la unul din cele mai înălţătoare momente din istoria patriei mele, să particip cu toată inima la momentul festiv în care în cuvintele secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, poporul român, şi-a făcut bilanţul celor 50 de ani de luptă revoluţionară, pentru independenţa, suveranitatea şi victoria României, pentru civilizaţie şi dreptate socială, pentru afirmarea poporului român în istoria multiseculară şi plină de jertfe a existenţei sale. Cuvîntarea ţinută de secretarul general al partidului, atmosfera entuziastă de ataşament şi încuviinţare pe care poporul român a afirmat-o, nu poate să-ţi dea un alt sentiment decît acela că socialismul pe care-l construim, pentru care s-au jertfit comuniştii şi fiii cei mai de seamă ai României, va birui în lume şi va aduce poporului român, împlinirea visului milenar care înseamnă o patrie liberă, pe cele mai înalte culmi ale civilizaţiei. Pentru că acum, spune tovarăşul Nicolae Ceauşescu, *„putem face cu mîndrie, cu conştiinţa datoriei îndeplinite, nu numai bilanţul glorioaselor lupte revoluţionare duse împotriva vechiului regim, ci şi bilanţul muncii încununate de succes în guvernarea ţării, în conducerea poporului, pe calea luminoasă a socialismului şi comunismului"*. Am avut astfel prilejul să parcurg cel mai grandios bilanţ de realizări al unei naţiuni liberă pe destinele sale, pe deplin edificată asupra rostului ei în lume, sigură de ceea ce reprezintă prin esenţa din care vine şi viitorul spre care se îndreaptă, pentru că *„tot ce am realizat în această scurtă dar bogată perioadă a istoriei României, este rodul muncii eroice a uriaşei forţe creatoare, a întregului popor, a tuturor celor ce muncesc de la oraşe şi sate — români, maghiari, germani, sîrbi şi de alte naţionalităţi — cărora orînduirea socialistă le-a deschis pentru prima oară un cîmp nelimitat de afirmare socială, o perspectivă clară de progres şi prosperitate, un viitor luminos."*

Tabloul indicatorilor principali ai planului cincinal din 1971—1975, precum şi planul de perspectivă pentru anii 1980, toate nu demonstrează decît că ceea ce se face astăzi în România aparţine poporului şi este săvîrşit de el, iar noi trebuie ca prin toate mijloacele noastre să dăm cît mai mult societăţii socialiste, să contribuim prin totalitatea forţelor noastre fizice şi intelectuale ca ceea ce punem drept piatră de temelie să corespundă prezentului şi viitorului întrucît acum şi aici România cucereşte locul ei în lume.

Sentimentul pe care l-am păstrat de la această adunare solemnă este unul de victorie, de siguranţă şi echilibru, de entuziasm şi clarviziune, de necesitatea ca fiecare cetăţean să nu-şi precupeţească eforturile pentru ridicarea nivelului său ideologic şi politic, pentru lărgirea orizontului de cunoştinţe şi pentru a putea deveni *„un om multilateral pregătit, cu o concepţie avansată despre lume şi societate, educat în spiritul patriotismului"* cu o bogată viaţă spirituală, aceasta fiind o necesitate *„obiectivă, o cerinţă legică a progresului societăţii socialiste, şi totodată obiectivul fundamental al activităţii ideologice a partidului"*.

ROMULUS GUGA

o necesitate imperioasă

„Întregul proces de instruire trebuie să pornească de la cerinţele economiei, ştiinţei şi culturii".

„Ca urmare a industrializării accelerate a ţării, la sfîrşitul următoarelor două decenii circa 80 la sută din populaţia ocupată a ţării va lucra în ramurile neagricole ale economiei. Aceasta va marca o schimbare uriaşă — aş putea spune chiar revoluţionară — în structura socială a României, cu repercusiuni profunde în gradul de productivitate a muncii sociale, în condiţiile de viaţă materială şi culturală ale întregului nostru popor".

Diviziunea internaţională a muncii şi organizarea planetară a cercetării impun formarea unor cadre tot mai specializate, **pe un fond de democratizare a învăţămîntului.** Democratizare prin creşterea continuă a numărului de elevi şi studenţi care provin din păturí cu calificări inferioare, cerută de imperativul egalităţii în educaţie, şi mai ales prin schimbările de structură şi conţinut din programa de cultură generală, determinate de evoluţia relaţiilor sociale, de datoria şcolii de a pregăti lucrători pentru domenii şi funcţii sociale multiple.

La solicitările societăţii cultura medie răspunde extinzîndu-şi sfera asupra tehnologiei şi activităţii practice, Nu în detrimentul disciplinelor teoretice, care deschid perspective asupra unui cîmp mult mai larg din realitate şi a căror însuşire este o condiţie a accesului spre treptele superioare de învăţămînt, ci printr-o diferenţiere a şcolilor, care să ţină seamă de multiplele aptitudini ale elevilor.

În această situaţie în care, pentru a se evita supraîncărcarea, se reduce la un minim necesar volumul de cunoştinţe ca interes secundar, **un rol important în formarea culturii generale revine instituţiilor şi revistelor de cultură.** Acestea trebuie să răspundă dorinţei fiecăruia de a fi contemporan cu vremea în care trăieşte, de a cunoaşte, dacă nu se poate totul, măcar ceea ce este mai important.

Nu e vorba de a ne însuşi o seamă de cunoştinţe din diferitele ramuri ale ştiinţei, din literatură sau artă, ci de a ne apropia „metodologia" acestora, modul lor specific de a aborda şi rezolva o problemă. Fiecare „disciplină", şi prin disciplină înţelegem acceptarea şi respectarea unor norme cu caracter operativ şi implicit formativ, posedă o metodologie proprie şi oferă un punct de vedere propriu asupra realităţii. Dacă înţelegem că **dezvoltarea inteligenţei** (etimologic „interlegere") **este strîns legată de materialul pe care îl „prelucrează"**, ne apare clar importanţa practică a lărgirii continue a orizontului cultural-ştiinţific. Căci în zilele noastre **munca,** aşa cum o înţelegem de obicei, ca simplă execuţie, **este înlocuită în ritm alert cu o activitate de tipul tehnico-inginesc.** Şi într-un viitor deja apropiat (futurologii afirmă că în anul 2000 vor exista 20 de miliarde de ordinatoare la o populaţie de 7 miliarde de locuitori, adică fiecărui locuitor îi vor reveni trei ordinatoare) în care **problema principală va fi nu ridicarea nivelului de trai, ci a nivelului de viaţă, a** capacităţilor creatoare ale omului, gradul de pregătire pentru revoluţia cultural-ştiinţifică va juca un rol hotărîtor.

În înflăcărata expunere a tovarăşului Nicolae Ceauşescu se află o apreciere care ilustrează importanţa pe care partidul nostru o acordă pregătirii tehnico-ştiinţifice. **„Între marile cuceriri ale orînduirii noastre socialiste se înscriu la locul cel mai de cinste realizările în domeniul formării cadrelor de muncitori calificaţi şi tehnicieni, de ingineri, economişti şi alţi specialişti, ridicarea a zeci de mii de conducători ai activităţii economice şi sociale. Acestui fapt îi datorăm în primul rînd succesele în făurirea socialismului în patria noastră".**

GAVRIL ŞEDRAN

„partidul sînt oamenii"

Avem fiecare un drum propriu, mergem pe un itinerar care poate fi reconstituit prin cîteva date exterioare de către amatorii de biografii improvizate, bune de pus în circulaţie pentru a fi îmbogăţite prin viu grai. Drumul fiecăruia este însă şi unul secret, indicibil, ştiut doar de noi înşine sau necunoscut nouă. Uneori numim acest drum, traiectoria noastră prin viaţă, cu un cuvînt înfrigurat destin, ascunzînd în el sensuri obscure, prelungite în noi din străbuni care ne-au împrumutat carne şi sînge, chipul lor ştiut şi neştiut, ne-au împrumutat o fiinţă, un mod de a exista printre ceilalţi. Drumul fiecăruia e unic, ireversibil, irepetabil. În mintea noastră, imaginea construită despre noi înşine e poate un amestec ciudat de bine şi rău, de erori şi regrete, victorii mărunte şi înfrîngeri catastrofale, bucurii şi vanităţi devorante. Sîntem unici, iubim şi urîm această imagine unică, construită în clipe de izolare manifestă.

Există însă momente cînd imaginea unică se şterge, copleşită de conştiinţa întregului. „Osia mea este numai o parte / Din marea osie, fără de moarte". La Labiş este evidentă expresia duală a individului — fiinţă unică şi parte a colectivităţii.

Există printre noi conştiinţe menite să ne răscolească adîncurile, amintindu-ne că fiecare clipă trăită, zilele, anii noştri, fac parte dintr-o entitate faţă de care trebuie să fim mîndri şi recunoscători: istoria poporului nostru.

Cu toţii, trebuie să ştim bine asta, am trăit şi trăim pagini de istorie. Cu toţii sîntem făuritori de istorie. Fiecare om, fiecare comunist, contribuie la făurirea istoriei partidului şi poporului nostru. Ne-a reamintit acest mare adevăr, prin cuvintele sale înţelepte, secretarul general al partidului: **„A intrat în obişnuinţă să vorbim despre partid ca despre o noţiune generală, idealizîndu-l. Cîte o dată uităm însă că, de fapt, partidul sînt oamenii, istoria sa este istoria oamenilor, conştiinţa lui este conştiinţa oamenilor. Putem spune cu deplin temei: partidul sîntem noi membrii săi, reprezentanţii poporului".**

MIHAI SIN

dialog permanent

De fiecare dată, cuvîntările tovarăşului Nicolae Ceauşescu întîmpină în conştiinţa noastră ecourile care, amplificate la scara naţiunii socialiste, afirmă justeţea marilor chemări. La semicentenarul partidului, cuvîntarea solemnă a concentrat marile adevăruri în bilanţ de succese şi prefigurarea căilor ce le urmăm chiar pînă în pragul celui de al treilea mileniu. Observăm că, cu cît înaintăm în timpul istoriei noastre, perspectivele configurate se avîntă cu tot mai multă certitudine spre alte decenii. Pentru că există certitudinile actuale! În aria Carpaţilor nu poate să existe om care să nu le trăiască: „Tocmai de aceea partidul conduce societatea în condiţiile unui larg şi permanent dialog cu masele de oameni ai muncii, în cursul căruia se produce un flux continuu de idei şi experienţe, atît de la partid la mase, cît şi de la mase la partid. Aceasta este garanţia că politica partidului nostru, programul său, hotărîrile şi măsurile sale corespund intereselor şi aspiraţiilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, întregii naţiuni socialiste."

Trăim pentru noi şi pentru generaţiile următoare cu responsabilitatea pretinsă naţiunii noastre socialiste. Poporul îşi domină idealurile prin Partidul Comunist Român, acum în vîrstă semicentenară. Fiinţe din fiinţa acestui popor, fiecare dintre noi trebuie să gîndească şi să muncească în spirit comunist, să fie părtaş la marea chemare, părtaş la cucerirea marilor adevăruri. Nu sîntem şi nu mai putem fi, prin urmare, izolaţi. Astfel se explică forţa cu care urcăm fiecare treaptă a succesului. Ştiind începutul — numărăm treptele din urmă. Numărăm cîte trepte vom urca într-un nou avînt şi nu ne permitem răgaz pe paliere.

În mers energiile noastre se amplifică. Ne pătrunde substanţa Cuvîntării şi din nou pornesc, din conştiinţa noastră, ecourile marilor chemări: „Dacă vreţi ca partidul să fie puternic, să-şi poată îndeplini şi în viitor, cu cinste, misiunea istorică, vegheaţi permanent la întărirea rîndurilor sale, asiguraţi împrospătarea sa cu cei mai buni dintre voi, acţionaţi pentru apărarea unităţii sale! Uniţi-vă strîns în jurul său! Partidul trăieşte prin voi şi pentru voi, de voi depinde ca el să fie veşnic tînăr şi atotputernic!"

CORNEL POGĂCEANU

recunoştinţă

În zilele acestei primăveri solemne, mi-a fost dat să ascult cu cea mai mare atenţie şi luare aminte cuvîntarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu la jubileul de aur al Partidului Comunist Român, alături de oamenii cei mai dragi fiinţei mele, alături de părinţi.

Gîndurile mă purtau în urmă cu mulţi ani, la Moşu, slugă de cînd s-a ştiut pe moşia unuia căruia toată suflarea din lunca de jos a Mureşului, către Bălgrad, îi zicea Americanu. A slugărit la el şi la neamurile lui şi tatăl moşului, şi tatăl meu. Nu s-au ales cu altceva decît cu umilinţă, şi, vezi doamne, cu mulţi copii. Aceasta era singura lor avere — copiii. Unul dintre fraţii mei s-a născut chiar în brazdă. Nu numai mama a născut în brazdă.

Tare aş vrea să trăiască Moşu, să fi fost şi el de faţă la această sărbătoare a ţăranilor, a noastră a tuturor. Cu vorba lui aspră, dar atît de înţeleaptă, ar fi spus cu siguranţă: Mulţumim din suflet preşedintelui Ceauşescu, pentru tot ce a făcut pentru noi.

Acum, în lunca Mureşului treburile merg bine pentru că pămîntul este al celor ce-l muncesc; toţi pun mintea şi umărul la sporirea avuţiei. Sporirea veniturilor ţărănimii, acordarea de ajutoare pentru copii, ajutoare pentru naştere, asistenţă medicală gratuită în spitale, tratament în staţiunile balneo-climaterice, ajutoare în caz de boală, sporuri de pensii, alocaţii de stat pentru copii — sînt noţiuni noi, cuvinte noi, vii în viaţa ţăranului nostru, pe care Moşu nu le-a cunoscut.

Dacă ar fi trăit Moşu, ce mult s-ar fi bucurat şi el, şi ar fi strîns cu mîna lui bătătorită mîna conducătorului partidului şi statului nostru, care la Adunarea solemnă s-a adresat atît de cald, atît de omenos şi hotărît ţăranilor: „În ce mă priveşte, puteţi fi siguri, dragi tovarăşi şi prieteni, că întreaga mea viaţă este închinată poporului pe care-l voi servi cu credinţă în orice împrejurări, cauzei partidului, cauzei comunismului."

ATANASIE POPA

partid şi popor

S-au rostit cuvinte ce se voiau rostite. S-au revărsat într-un torent de evocări glorioase, de emoţii şi bucurii prezente, de optimiste planuri pentru viitor. S-a rostit des cuvîntul libertate, independenţă, suveranitate, cuvînt care a fascinat de secole acest popor; l-a dus la cele mai mari izbînzi, l-a ţinut permanent între naţiunile ce şi-au păstrat intactă demnitatea. Acest cuvînt continuă să ne fascineze şi astăzi; aceasta pentru că poporul român a dat tributul întregii sale istorii pentru bucuria de a putea rosti: sînt liber. Istoria ultimilor 50 de ani a manifestat în mod plenar acest sentiment înnăscut al poporului român.

De istoria acestor 50 de ani care este a partidului şi a poporului se leagă împlinirea a tot ceea ce avem astăzi mai bun. S-a serbat naşterea partidului, iar o dată cu el naşterea unei noi conştiinţe, care acum a devenit a întregii naţiuni. Mîndria cu care conducătorul partidului şi statului nostru, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a vorbit despre luptă şi libertate este şi mîndria noastră a întregului popor. Aceasta pentru că împreună, partid şi popor au făurit acel bun — libertate, de care nu ne vom mai despărţi niciodată.

ION PETRU POP

ce ne-ar fi vetrele

Ce ne-ar fi vetrele
dacă pe umerii voştri
nu aţi sprijini
cerul dintre hotarele Ţării?

Ce s-ar face părinţii
fără voi, porţile lor,
înaltele porţi, temutele,
de care se zdrobesc
vrerile vrăjmaşe.

S-ar mîhni nespus
eroii mulţi, din veacuri
de nu le-am fi păstrat
nezdruncinată,
pilda de grijă neadormită
pentru pămîntul acesta.

ŞTEFAN POPESCU

SEMNELE STATORNICIEI

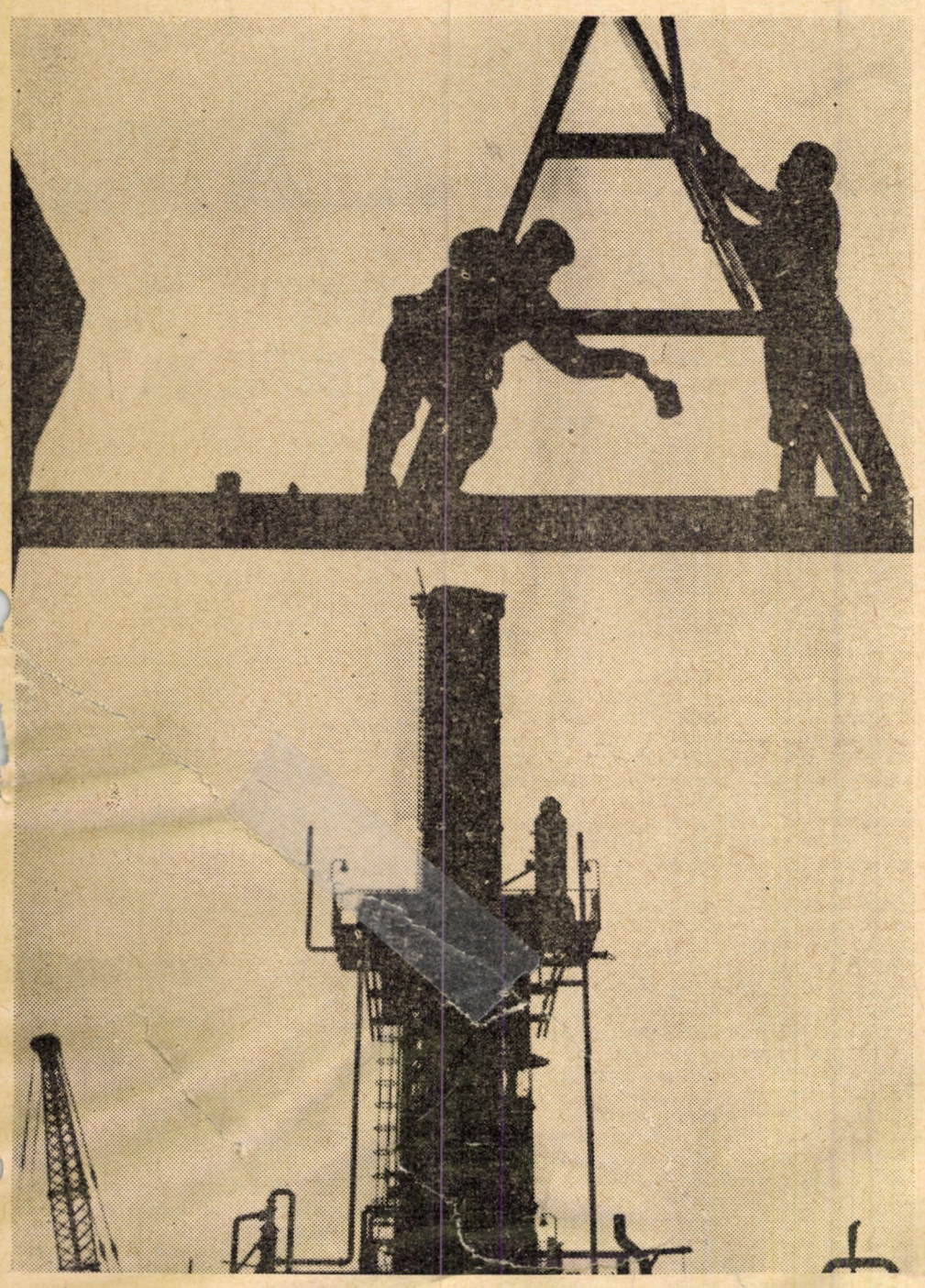

PATRIOTISMUL sens şi afirmare

Din copleşitoarele-i funcţii, Natura le-a etalat pe cele mai frumoase, definitorii, semnificative şi mai aproape de idealul creaţiei sale — Omul. L-a reintegrat în plenitudinea anotimpului, iar el îi binecuvîntă metempsihoza.

Această primăvară, darnic coborîtă peste plaiurile româneşti s-a integrat organic ţinutului citadin. Dacă fiecare primăvară vine parcă cu sporită doză de speranţă şi inedit, aceasta a ridicat plaiul blagian la interferenţa interesului meridianelor. „Miracolul românesc", cum catadixesc să-l numească străinii, şi-a definit cauza sa ultimă — felul de a se vrea el, un popor care-şi urmează destinul sub însemnele suveranităţii — pe care i-au dat-o comuniştii, în urma unui travaliu de jertfe — păstrată prin efortul Cetăţii, efort cutezător, prefigurat de partidul comuniştilor.

Cu toţii înţelegem să gîndim ce gîndeşte Poporul şi acest unicat existenţial se autocunoaşte azi mai mult ca oricînd în împlinirile sale. Deşi parte organică, funciarmente legată de popor, Partidul rămîne celălalt termen la care raportăm azi sensul existenţei noastre. Sensul, pentru că în efortul nostru cotidian plămădim vrerea sa, iar vrerea sa este vrerea noastră.

O jumătate de veac de cînd patria (mă întreb, oare naţiile, în efortul devenirii lor, vor descoperi vreodată o noţiune mai strîns legată de verticala conştiinţei?) şi-a circumscris conştientizat rostul. Iar dacă prin patriotism înţeleg finalmente jertfă, atunci această flacără a devenit nestinsă torţă prin purtătorii neobosiţi ai ideii de dreptate socială şi libertate naţională: comuniştii. Letopiseţul celor cinci decenii stă mărturie netăgăduitei dăruiri în care n-a improvizat mărăciniş de dragul defrişării, ci a defrişat din hăţişurile istoriei demnitatea neamului, urcînd-o pe verticala Coloanei lui Brîncuşi. Cum am putea altfel defini acest travaliu de bărbăţie şi onestitate, de conştiinţă civică şi luptă continuă împotriva rînduelilor inumane ale unui trecut istoric nu prea îndepărtat, decît epopeea facerii patriei neatîrnate şi libere — diademe pe care poporul le aşează cu pioşenie la fruntariile ţării.

Poporul îşi învaţă trecutul şi-şi prefigurează azi viitorul la şcoala responsabilităţii politice. Dialogul putere — popor nu e un divertisment metaforic, ci o permanenţă politică ridicată de partidul comuniştilor la nivel de existenţă politică, socială. Implică sensuri multivalente, dar unul mi se pare de maximă importanţă: învăţarea responsabilităţii politice. Pentru că azi — şi abia azi — responsabilitatea politică nu este altceva decît libertatea politică în acţiune.

Toate acestea mă fac să înţeleg şi mai bine locul şi rostul acestui neam în devenirea sa, în drumul pe care păşesc societăţile umane şi care va fi viitoarea lor contribuţie la măreţia Omului.

GHEORGHE GOZARU

PETRU MAIOR
ÎN CONŞTIINŢA GENERAŢIEI PAŞOPTISTE DIN PRINCIPATE

Nicolae Iorga, Sextil Puşcariu, Dimitrie Goga, George M. Marica ş. a. au arătat că lucrările istorice ale lui Maior „au trecut munţii" curînd după apariţie şi că a circulat intens în principate îndeosebi **Istoria pentru începutul românilor în Dachia** (ediţia I, Buda, 1812). Se prenumerase la ea Dinu Negruzzi, tatăl creatorului nuvelei noastre istorice; a citit-o cu zel Naum Rîmniceanu, ale cărui scrieri sînt înfeudate cărturarului ardelean; îl slăveşte pe Maior, în 1825, Barbu Paris Mumuleanu, iar în 1828 I. Heliade Rădulescu. De asemenea, îi propagau ideile Gheorghe Lazăr, Asacheştii (Lazăr şi Gheorghe), Moise Nicoară, prieten cu Maior, precum şi unele tipărituri laice şi bisericeşti apărute la mănăstirea Neamţ. Părerile pronunţate despre Maior în principate pînă către 1829—1830 se apropie mult de opiniile unor învăţaţi ardeleni (Teodor Aron, D. Bojincă, Eftimie Murgu), semn că dincoace şi dincolo de Carpaţi intelectualitatea vremii profesa un limbaj comun, în reflecţiile ocazionate de renaşterea românilor. Acest limbaj se desăvîrşeşte după 1830, cînd şi în principate Maior este parcă **redescoperit.** Îl redescoperă mai întîi Iordachi Mălinescu, cunoscut iluminist moldovean, care publică în 1834 o nouă ediţie din **Istoria pentru începutul românilor în Dachia,** cuprinzînd şi texte inexistente în ediţia din 1812. Mintre deschisă, Mălinescu subliniază în **Precuvîntare,** pentru folosul generaţiei tinere, basoreliefarea de către Maior a „măreţiei" origini a poporului român, a „iroilor" născuţi din sînul „naţiei româneşti" şi a „minunatelor" vitejii săvîrşite de strămoşi pentru patrie şi creştinătate. **Precuvîntarea** poartă data de 1834. Peste un an se interesează de scrierile lui Maior, Mihail Kogălniceanu.

Trimis pentru studii în Franţa, la Lunéville, Kogălniceanu se adîncişte în cercetarea trecutului îndepărtat al poporului său. În febra documentării, el îşi aduce aminte şi de **Istoria** lui Maior, lăsată la Iaşi. Pentru că avea „foarte mare nevoie de această carte", cere surorilor sale, în 1835, să i-o trimită: „J'ai dans ma bibliothèque, qui était dans ma chambre, un grand volume moldave, dont le titre est **„Despre începutul romanilor în Dachia, făcută de Dicio Sîn-Martin.** Demandez mon père s'il ne trouvait pas le moyen de me l'envoyer... Car ce livre m'est très-necesaire vu que je me propose d'écrire, quand j'aurais le temps, l'histoire de la Moldavie". Cererea şi-o repetă în două scrisori către tatăl său, din februarie şi iunie 1836. De astă dată cu succes, şi aşa Kogălniceanu va pune la contribuţie pe Maior în **Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens** (vol. I, Berlin, 1837). Tot în 1837 numele lui Maior ne întîmpină — cu **Istoria, Orthographia romana sive latino-valachica** (1819) şi cu **Lexiconul de la Buda** (1825) — în **Rumänische oder walachische Sprache und Literatul,** iar ceva mai tîrziu în **Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie naţională în Academia mihăileană, rostit în 24 noiembrie 1843,** din care extrag un pasaj: „Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa **Despre începutul românilor...** ca un nou Mois, a deşteptat duhul naţional, mort de mai mult de un veac; şi lui îi sîntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atuncea s-a pornit în tustrele provincii a vechii Dacii". Elogiile cu care Kogălniceanu îl cinsteşte pe Maior cuprind şi reminiscenţe din **Precuvîntarea** lui I. Heliade Rădulescu la a doua ediţie a **Fabulelor** lui Ţichindeal (1838). Citim aici: **Istoria pentru începutul românilor în Dachia** a fost „un fel de toiag al lui Moisi, prin care despicînd o mare de întunerec, ce ţinea pe români decindea ⟨de⟩ Pămîntul Făgăduinţei, îi face să treacă dincolo de Egiptul minciunilor şi să-şi cunoască adevăratul şi slăvitul lor început". Ca Şincai, Iorgovici, Ţichindeal şi Lazăr, apostolul care a aruncat **seminţele naţionalităţii** în Ţara Românească, Maior s-a „jertfit... folosului obştesc". Promotor al mişcării noastre de regenerare, el întruchipează pe dascălul predestinat să educe vlăstarele tinere în spirit naţional. „Citiţi tinerilor, sfătuieşte Heliade, pe Paul Iorcovici (sic), Petru Maior, Ţichindeal, Şincai... şi veţi învăţa într-înşii şi limba voastră, şi ceea ce au fost moşii voştri, şi ceea ce veţi putea fi, de veţi urma învăţăturilor lor. Aceştia toţi au fost jertfa închinării lor întru slujba naţiei. Şi moartea lor poate fi o veşnică dovadă a înaltei lor solii şi a împlinirei ei cu desăvîrşire". Prin şi **ceea ce veţi putea fi** Heliade semnala contemporanilor şi posterităţii cauza de căpătîi pentru care paşoptiştii l-au cultivat cu atîta fervoare pe Maior.

Sursele originare ale admiraţiei lui Heliade pentru Şcoala ardeleană trebuie căutate în prelegerile ţinute de Lazăr la Bucureşti. În urmă, scriitorul cunoaşte cîteva opere create în Transilvania în epoca premodernă şi pe unii dascăli ardeleni stabiliţi în principate: pe Ştefan Neagoie, Aron Florian, Ion Maiorescu, August Treboniu Laurian ş. a. Mai cu seamă Florian, — profesor de istorie universală şi naţională la „Sf. Sava" (din 1830), colaborator la „Curierul românesc", redactor de reviste şi ziare **(Muzeu naţional, România)** — îi fortifică simpatiile pentru numita şcoală, fiind el însuşi un discipol al protagoniştilor ei. Florian s-a ataşat în special de Maior şi de **Istoria** sa, din care se inspiră în lecţiile predate la Goleşti şi „Sf. Sava", precum şi în **Idee repede de istoria principatului ţării Româneşti** (vol. I, 1835), care se deschide cu o interesantă **Precuvîntare.** Referindu-se aici la Maior, autorul scrie: „Petru Maior întocmi **Istoria pentru începutul rumânilor în Dacia,** care — tipărindu-se pînă acum de doă ori — învăţă **pe rumâni** ca să se cinstească mai mult şi aprinse într-înşii un duh de naţionalism, care pricinui foloase nespuse". Remarca despre aportul lui Maior la propăşirea sentimentului naţional s-a fixat solid în mintea a sute de cititori ai cărţii lui Florian, căutată şi cumpărată ca pîinea caldă. Printre cei însetaţi după ea, foarte mulţi elevi şi foşti elevi, crescuţi de Florian în **duhul de naţionalism** înteţit de Maior. Stimulat de reputatul profesor, tineretul acesta generos şi eroic, în cap cu Nicolae Bălcescu, şi-a făcut din Maior un mentor, iar din **Istoria** sa un vade mecum. Dovadă între dovezi sînt informaţiile laconice din 1847, despre „soarelele literare" ale studenţimii române de la Paris. Soarelele aveau loc sîmbăta, cînd participanţii ascultau „deosebite lecturi din cărţile cele mai însemnate": din cronicari, **Istoria pentru începutul românilor în Dachia** şi din diferite opere literare şi istorice contemporane. Lecturile prilejuiau discuţii aprinse. Ţinta supremă a soarelelor era pregătirea morală şi intelectuală a studenţimii pentru evenimentele „furtunosului" an 1848. A visat vreodată Maior la o atare glorie? Indubitabil că a visat, în lungile sale nopţi de veghe, cînd obişnuia să implore zitatea istoriei să-i povăţuiască „talantul", pentru a putea ară-

IOSIF PERVAIN

(Continuare în pag. 15)

cronica poeziei

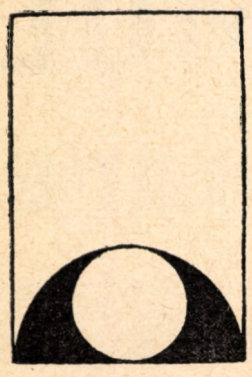

POEZIA LUI MIRCEA CIOBANU

Născute din primordialul haos
lumina și-ntunericul sînt una.
Fiu al lui Apolon strălucitorul
învingător al anticei tenebre
poetul le întreabă pe-amîndouă.

Din cețuri și lumini bolboroseală
sibilică cuvîntu-i, semn descifrînd
ascuns sub grea pecete el însuși semn
e-oprit mereu la jumătate cale.
Ivit pieziș, piezișă arătarea-i.

Inchisă într-o lectură decorativă, care neglijează funcția activă a textului, în interiorul unui spațiu în care singură se consideră realitate „secundă", oferind recu-n(o)așterii un obiect care, mărturisit sau nu, se vrea semn al adevărului, literatura e cenzurată de propriu-i cod. Textele transgresive, ilizibile, care încalcă legea, nu fac decît să o normalizeze, rămînînd în limitele contractului (semnificant — semnificat, cuvînt — scriere, scriere-lectură, autor-operă, operă-cititor etc.) dintre producția literară și socialul care, într-un fel sau altul, o comandă. Academism sau avangardă, le precede întotdeauna un sens pre-existent în limbaj.

In ultimele decenii, dar mai ales în ultimii ani, s-a depus un efort considerabil pentru eliberarea literaturii de „naturalism", concretizat în a) teoretizarea posibilității existenței unui spațiu romanesc „polifonic" (M. Bahtin, J. Kristeva) care să permită o nouă articulare a lecturii, prin luarea în considerare a funcției „productive" (J. Derrida) a textului și b) în încercarea de a elabora o teorie a „figurii generalizate", în care „distincția secundară dintre propriu și figurat trebuie să revină la jocul primar, primordial, al indiviziunii lor" (M. Deguy). Literatura devine ea însăși o experiență, o cercetare. Producția textuală este privită din tripla perspectivă a limbii, „arhi-scrierii" (teorie) și textului (generalități de ordinul I — abstractă, lucrată, II — care lucrează și respectiv III — produs al travaliului — Althusser). In procesul de lectură textul joacă rolul limbii, căci lectura noastră revenind asupra textelor transformă „istoria cultivată" (limba) în „istoria travaliului producător" (M. Pleynet).

Poetului îi revine să exploreze cîmpul fără borne și deseori întunecat al limbii. Cum prin gura preotesei din Delfi, ascultînd (interogînd) abisul ni s-adresa Enigma, prin a poetului Cuvîntul. Cuvintele lui, ca ale Pitiei, sînt piezișe. Indărătul lor nu trebuie căutat un sens sau o intenție unică, a căror expresie sau reprezentare ar fi. Ele indică doar, semne ale trecerii (poetului prin „masa" limbajului), traiectorii posibile. Poetul nu alege cuvintele în vederea unui sens (pre-existent) explicativ, ordonator, ci le adună laolaltă pentru a produce izbucnirea a ceea ce se vrea spus; solicită limbajul și ne solicită.

In prefața cărții de debut a lui Mircea Ciobanu „Imnuri pentru nesomnul cuvintelor" [1] (la care ne vom referi cu I), Nicolae Manolescu intuia „crisparea lăuntrică" care îi interziceau încă poetului „marile strigăte lirice", dar, atras mai degrabă de aspectul meditativ „cîntecul inefabil al materiei din univers" al poeziei lui, o interpreta în sens invers, formulînd rezerve tocmai față de ciclul care va forma nucleul viitoarelor volume, „Patimile" [2] (la care ne vom referi cu P) și „Etica" [3] (la care ne vom referi cu E) și pe care chiar titlul îl indica semnificativ. Pentru Ciobanu cuvintele sînt „fete" (scrierea e sexualizată) care „goale / pe țărm aleargă albe, ispitind", pe care însă „orb", „răsturnat din soare / în noaptea dublă", nu le vede și auzu-i doar i-e „ars de ritmul bănuit" (I, p. 111). Poezia e în cuvinte („fără voi cuvinte singur sînt" I, p. 8), în „nesomnul" lor, și nu cuvintele în poezie. Programul propus „voi săpa obscure straturi unde dorm / suprapuse-n aer spusele cuvinte" (I, p. 115), Ciobanu și-l va urmări cu îndîrjire chiar dacă se îndoiește că va putea să afle „printre spinii" încă „diafani", dar care prevestesc sfîșierile de mai tîrziu, tocmai, „cuvîntul unghiular", „reazăm al bolților".

In P dichotomia poezie „meditație" — poezie „experiență" (să o numim astfel) se va păstra, opunînd (deși nu antinomic) primele șapte cicluri, ciclului „Patimile". In aceste din urmă Ciobanu își învinge definitiv crisparea și strigătu-i liric dezlănțuit îl proiectează în spațiile înalte ale Marii Poezii, acolo unde se află căutate „cheile cupolei" (P, p. 88). Cuvîntul devine o traversare și rostindu-l poetul o săvîrșește.

Fiecare poem e ca o *despicare* a limbajului de fiecare dată virgin. Despicare („ghețuri se dislocă" P, p. 92, „falii cad de sabie albastră" P, p. 96, „luturi se despică" P, p. 110), în sensul textelor sacre, sabia „albastră" despicînd, îndepărtînd binele de rău. In această despicare nu binele și răul interesează ci *îndepărtarea* lor și *intervalul* dintre ele. Răul și binele sînt doar opriri pasagere într-un parcurs nesfîrșit, iar poemul e spațiul dintre ele. Intervalul este cel care se desfășoară, se modifică și prin el există binele și răul. „Dacă nu ar exista limba nu ar fi cunoscute nici binele, nici răul, nici adevărul și nici minciuna, nici satisfacția și nici decepția. Limba face posibilă înțelegerea tuturor acestora. Meditați asupra limbii." (Upanișade). Poezia e o dublă meditație, asupra limbii și asupra destinului uman.

Incepută sub semnul convenției („jocul ireal" I, p. 111) prin virtuțile creatoare ale cuvintelor („semințele lucrului" I, p. 122) întreprinderea lui Ciobanu e transpusă în planul realității. Cunoașterea binelui și răului provoacă un rău real. „Un gîde / nu orbul funia a tras-o și pe dale / stă limba încă vie căutînd / cu zbaterea pereții curbi odată / și clopotul — mai spui — e bolta gurii / spre care crește-n loc de sunet sînge". (P, p. 107) „La dreapta cad-corneea se arată / și cel ce rîde-mi spune că sînt orb; ostile mîini îmi caută leșia / oprită-n lăcrimar — și cad la stînga" (P, p. 118). In sfîșierea neîntreruptă („și trebuie să nu mă mai opresc" O, p. 115) poetul, singur („și cine se va bate pentru mine? / nici îngerul, nici fratele" P, p. 135), însuși e sfîșiat („O-ntindere — și ceața nu vestește / nici stîncile, nici insula, nici malul / și dacă nu și nefiind nici gongul / răzbunător al zidurilor lor / / să pot trăda, despică-mă în două" P, p. 105) și nu-i decît „un zgomot surd de lucru secerat" (P, p. 137).

Poezia lui Ciobanu este ermetică („Mircea Ciobanu e un ermetizant", N. Manolescu, Contemporanul nr. 38, 1968) cîtă vreme îi cerem să numească răul și binele pentru care pătimește. Dar, am mai spus, nu binele și răul ne par a fi în atenția poetului, ci drumul cunoașterii lor. Dacă el ne face știută regula „jocului" („*Pot fi* o plajă" — sublinierea noastră), e pentru a-i sublinia importanța „Pot fi o plajă (...) pe care fug / doar urme cu cinci degete de fiară / și urmele cad una după alta / / și nu se vede cine le oprește / și nu s-aude cine le întoarce / la capăt" (P, p. 91). Ciobanu indică doar trasee (patru — în P: „Și ce va fi e suma împletirii / și ce va fi e suma celor patru / călătorii spre cheile cupolei" p. 88) care se întîlnesc și întretaie („nu a fost decît un nod de patru / și-un zgomot surd de lucru secerat „P, p. 137), care fiecare pune în joc un număr de simboluri a căror hermeneutică nu ne e dată. Poetul ne forțează să substituim unei lecturi construite în jurul conceptului de *polisemie*, o lectură centrată pe *diseminare* (răspîndire, împrăștiere — J. Derrida). Nu vom mai căuta un sens (sau o temă) unic, aflat undeva în text, ci doar o posibilitate *îndepărtată* (pusă deoparte) și pre-text al textului (interval).

In „Etica" partida e mai strînsă („verbul tăios al despicării va să fie / rostit de sus" E, p. 43). „Edictul verii s-a scris în valuri și a-ntors pedeapsa / luminii drepte" (E, p. 5). Pedeapsă, deoarece cunoașterea e suferință, dar și izbăvire, deoarece în neîndurarea ei lumina e dreaptă. De aceea poetul o cheamă („iar mie lasă-mi / o zi măcar înfățișarea lui", a acelui „ins de ceară dat la răni" E, p. 13). Trădarea („m-au dat pe aur" E, p. 15) e prologul durerii izbăvitoare, iar batjocura e „mana" ei. Uzurpat în casa-i părintească („de apă mi s-ating și umblă-n pîinea / părinților mei duși, întind o masă / și lemnul crapă-n scaune: sînt grei" E, p. 11), pus la cazne („ la-ncheieturi cu sare" E, p. 27), hulit („dus a dura-i numele ce-l port" E, p. 17), neputincios să-și vadă sora umilită și siluită („pun ochiul să-mi văd sora prin lucarnă / cum suie tăvi la sîni și-ntinde inuri / deasupra mesei pentru solii beți. / O, răsturnată! Semenul îi geme la umărul rotund" E, p. 27), să-și piardă urmașii („fiii tăi cu prundul / și oasele de-a rînd se varsă-n mare" E, p. 45), să moară chiar („voi sta găsit în somn de ape" E, p. 55), poetul le consideră probe în care i se încearcă vrednicia: „In mîna ta voi sta și nu voi ști / decît să-mi șterg la colțurile gurii / spuma roșcată, rana îndoită / de care spui că vrednic sînt, și sînt" (E, p. 25).

Modul dezinvolt în care Ciobanu uzează de tropii și figurile stilistice (de gramatică sau retorică), ca nimeni altul în poezia română și perfecțiunea muzicală a versurilor lui (deca și endecasilabice, în P, și endecasilabice cu silaba a zecea accentuată, în E) dau o lumină nefirească „paradisiacă" (D. Micu, Gazeta literară nr. 12, 1968) viziunilor sale de coșmar și le răscumpără. Din încercările la care se supune poetul iese învingător și chiar dacă trebuie să le reia („și iar începe / în mîluri scrisa numelor cu talpa" E, p. 63), să redeschidă, iarăși și iarăși, „flancurile" închise ale zilei, o face cu convingerea că totul este întru „dreptatea cuvîntului".

GAVRIL ȘEDRAN

[1]) Editura pentru Literatură, București, 1966
[2]) Editura tineretului, București, 1968
[3]) Editura Albatros, București, 1971

Desen de ION PETRU POP

cronica prozei

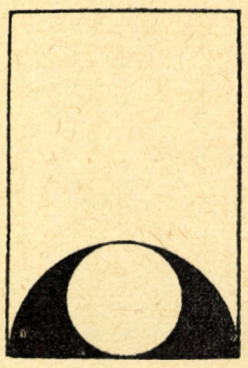

PETRU POPESCU

„DULCE CA MIEREA E GLONȚUL PATRIEI"

Față de un romancier atît de tînăr ca Petru Popescu, citat din ce în ce mai frecvent de către numeroși critici în compania unor nume foarte reputate în proza românească, se cuvine să avem nu o atitudine circumspectă sau de expectativă ci una analitică (în care pot încăpea, laolaltă, entuziasmul și negația argumentată), pertinentă unui scriitor în plină evoluție.

Dublat de teoreticianul bătăios și insistent, dornic să-și susțină și în acest fel ființa vie a cărților sale (oh, citatinismul, din păcate o problemă încă „deschisă" în literatura română, la început de deceniu opt!), romancierul Petru Popescu s-a impus cu dezinvoltură prin *Prins*, dar mai ales prin romanul apărut în acest an la excelenta editură „Cartea Românească", *Dulce ca mierea e glonțul patriei*. Dezinvoltura de care zic e însă rodul unui talent puternic, unui scris sigur, matur, lipsit de acele teribilisme ieftine, prea adesea „păcate inerente" ale tinereții. Repetăm de aceea cu plăcere ceea ce au mai afirmat și alții, că P. P. este unul dintre scriitorii care au forțat un anumit conservatorism critic să renunțe la prejudecata cu rădăcini încă puternice la noi, a condiționării valorii prozatorului de certificatul său de naștere. Adică: dacă e poet, treacă de la noi, începem să avem simțiri poetice și foarte devreme, și apoi au existat de cînd lumea copii minune-poeți; dar prozatorului îi trebuie experiență, foarte multă chiar, și asta, Doamne, nu se obține cît ai bate din palme. Trebuie să treacă niște ani, bine bătătoriți, înțeleși bine, bine struniți din punct de vedere...

Subscriem la ideea că un prozator e amputat, neîntreg dacă talentul nu se exprimă prin ceea ce numim noi atît de firesc și de copleșiți totodată, *experiență de viață*. Dar prea adesea sub acest frumos drapel al experienței, au oficiat „nechemați" sau impostori, prea adesea am ingurgitat docili — neavînd altceva mai bun de făcut — cărți fade, în care „experiența" se concretiza în statistici, terminologie împrumutată de pe teren, și anecdotic pitoresc aranjat cu lopata. Și atunci, dacă „experiența" nu înseamnă ani domoli, trăiți rîgîit sau scurși în intrigi de cafenea literară, nu ar merita să fie luat în discuție însuși conceptul respectiv, incluzînd raportul experiență umană — rezultantă literară? Pare paradoxală sau inutilă o astfel de propunere — experiența fiind unanim acceptată ca intrinsecă condiției scriitorului —, dar o „masă rotundă" a scriitorilor tineri — aș fi fericit ca ea să fie găzduită de revista noastră — ar revela, sînt sigur, opinii controversate, aducîndu-se în discuție *fascinația experiențelor reale și esențiale*, sentimentul dureros al absenței lor, nu întotdeauna vinovați fiind autorii tineri. În acest punct ne reîntoarcem la ultimul roman al lui P. P., afirmînd că principalul și marele merit al autorului este tocmai exprimarea curajoasă, sinceră, brutală, strigată uneori, a necesității experiențelor esențiale, singure capabile să genereze substanța iradiantă și secretă în același timp, a cărților mari, viabile.

Mircea Iorgulescu avea dreptate susținînd că autorul nu trebuie confundat cu personajul său, chiar dacă, spunem, autorul a ținut să-și publice fotografia din perioada stagiului militar, mic dar semni-

ficativ gest în sprijinul verosimilității. Adevărata senzație de autentic, de fapt trăit sau cunoscut profund, o asigură tonul sincer al cărții, curajul cu care sînt abordate aspecte ale realității imediate, nevoia unei generații tinere — reprezentată prin personaje expresive — de a consuma intens clipa și de a înțelege istoria (fie prin efortul retrăirii în momentele unor exerciții militare, fie prin participarea la „dezbateri" istorice ale reprezentanților altor generații).

Există materializat în roman acel efort lucid și dureros al romancierului de a răzbate prin desișul aparențelor, al convenienței și al comodității sociale, pentru a ajunge sau a atinge măcar zone care par să reprezinte, pentru generația sa, adevărul individului, istoria fiind corelată la acest adevăr. Atacurile istorice din timpul ultimului război, imensa capacitate de rezistență a soldatului, abrutizarea condiționată de situațiile limită, toate acestea sînt convertite convingător prin antrenarea totală a personajului în „jocul" orelor de instrucție, într-o ciudată abandonare care anulează distanțele temporale: „Rupe genunchii, rupe coatele, sfărîmă pumnul pe apărătoarea armei, rupe-ți plămînii în gîfîituri, rupe-ți ficatul în răsputeri, rupe-ți ochii în arsura peisajului, uită-ți creierul, uită-ți părțile bărbătești, zdruncină-te tot în luptă, unde e zdruncinătura mare a morții?" Sau: „Îmi uram inima care plescăia monstruos în marea pieptului. Dacă aș fi putut să-mi încarc arma cu ea, să trag serii cu ea, măcinînd-o în treizeci de gloanțe lătrate, să omor tot ce se întindea înaintea mea, cu otrava ei". O imensă energie fizică și psihică e consumată pînă la epuizare, din necesitatea chinuitoare și voluptoasă totodată a unei înțelegeri cît mai reale. Citatele de mai sus, scene întregi din roman, sînt străbătute de înfrigurarea *aproape reală* a luptei. O comparație cu proza de război a lui Camil Petrescu sau cu versurile din „Ciclul morții", ne face să afirmăm că P. P. a realizat o performanță scriitoricească împingînd „jocul" spre ceea ce trebuie să fi fost o luptă adevărată.

Situațiile limită — unele construite în vis — par a fi pentru personajul lui P. P. singurele capabile să creeze bărbatul adevărat, verificîndu-l prin marșuri istovitoare ce par absurde, prin claustrarea în cazarmă, refuzînd tentațiile orașului iubit și urît în același timp. Legătura erotică cu Laguna este și ea marcată de efortul de a fi bărbat adevărat la 23 de ani, dominînd o femeie de 33, misterioasă tocmai prin plusul ei de experiență. Laguna — personaj care este în romanul lui P. P. ceea ce este doamna T. în „Ultima noapte..." de Camil Petrescu — îl deconcertează continuu pe eroul cărții prin trăirile ei contradictorii, fiind pe rînd blîndă, maternă, isterică, cerînd invariabil dovezi de iubire, refuzînd însă să-i dea amantului micile informații necesare primelor certitudini. Or, tocmai nevoia de certitudini, de abordare directă și nemistificată a existenței, par a fi aspirația și hrana vitală a personajului. De unde și situațiile (ușor regizate poate, însă regizate excelent) în care este pus el, absolvent al Facultății de istorie, situații care sînt în permanență un sistem de referință la propria-i condiție. Moartea unchiului Nicu, în final, rupe nepotului strigăte de furie și neputință: „S-a sacrificat degeaba, pentru noi e inutil, noi... noi..." Strigătele îl vor învălui, dramatic, pînă cînd cercul lor va fi spart de comenzile banale și brutale care se aud de pe un cîmp de instrucție: „Așa se trece la formația de marș?" Meditația se întrerupe prin duritatea locului comun, dar se prelungește întreagă, la sfîrșit de carte, în cititor. Existența poate fi acceptată doar în mișcare, nervos, febril. Dramatismul conținut în roman ține doar de conștiința unor personaje, situîndu-se în afara unor trupuri sănătoase și sportive. Ca și Camil Petrescu, P. P. este un adversar al „scrisului frumos", dar în unele pagini apar ingrediente stilistice inutile. Inutile sînt și unele considerații livrești despre istorie. Contactul cu Transilvania (prin séjour-ul de la Sighișoara, excelent descris, dar insuficient ca meditație istorică), nu este convingător, trădînd limitele autorului în această direcție. Un scriitor ambiționat de comentarii asupra istoriei naționale trebuie să treacă cu succes proba de foc a Transilvaniei, printr-o cunoaștere profundă a acestei părți din ființa țării, așa cum Geo Bogza a avut marea sa revelație de scriitor național, urmînd albia Oltului.

Fără să fie un roman de excepție, „Dulce ca mierea e glonțul patriei" e o carte necesară, acumulare de epică vitală pentru evoluția autorului și a prozei noastre.

MIHAI SIN

paracronică

unde fug poeții de-acasă?

Duminicile sînt triste, stabilește literatura; iar duminica o confirmă. Duminica este tristă pentru orișicine, dar mai tristă și mai tristă este pentru poeți. Așa s-a făcut că: în duminica aceea de primăvară, doi mari poeți înarmați — unul cu o umbrelă și celălalt cu o șapcă — pendulau derutați și triști prin încăperile spațioase și triste ale locuinței lor fiscale, privind spre stînga, spre dreapta, înainte, înapoi; la sud, la nord, la est, la vest; încoace și încolo, în sus și în jos, fără să găsească nici un răspuns chinuitoarei întrebări formulată cîndva de un alt mare poet: „Unde fugim de-acasă?" Dar, nici un răspuns la Zenit, nici un răspuns la Nadir și în nici o altă direcție metafizică și iată că deruta poeților riscă să ia proporții uriașe care să cuprindă întregul lor sistem de orientare în spațiu. Dar poetul nu este părăsit niciodată de îngeri și răspunsul coboară grațios în încăperile cuprinse de apriga derută a sărbătorii de duminică. Se dau azimutul și coordonatele; așa încît cei doi poeți și colaboratorii lor, Pegașii, avînd asupra lor întreg armamentul tactic și strategic, greu și ușor, șapca și umbrela, și o instrucție lirică îndelung dobîndită, se îndreaptă hotărîți spre Teatrul operațiunilor amplasat la două degete vedere dreapta față de gara centrală a orașului.

Unde fugim de-acasă? era întrebarea; la Ploiești! este acum răspunsul; oraș în care începînd de la orele 19,00 fix, post-meridian (poeții au întîrziat cîteva minute), la a treia bătaie de gong, avea să se ridice cortina asupra fermecătorului spectacol de poezie prezentat de o trupă entuziastă și iubitoare de versuri a teatrului ploieștean, spectacol alcătuit pe versurile poetului Marin Sorescu, din cartea așa intitulată: „Unde fugim de-acasă" și pus în scenă de strălucitul animator de teatru Emil Mandric.

Imaginînd un cadru scenografic cum nu se poate mai bine conceput, cu o arhitectură de scenă riguros construită și totodată funcțională, și o dramaturgie a culorii structurată în decoruri și costume cu o grație și o delicatețe rară, scenografa spectacolului, Irina Borovski, umple scena de poezie iradiind poezie din toate unghiurile dispozitivului scenic, creînd astfel mediul ambiant cel mai potrivit acestui exemplar spectacol de versuri, în care poezia și culoarea se contopesc transformîndu-se organic unele într-altele.

Îndrumați discret și cu multă știință a rostirii versului de către regizorul spectacolului, Emil Mandric, trupa de la Ploiești izbutește, asemenea magilor, să descifreze cu rafinament și să comunice cu mare finețe, subtila poezie cuprinsă în cartea lui Sorescu. Umorul tandru și mișcarea reținută a Verei Varzopov, candoarea Emiliei Laza stăpînind perfect argumentul uimirii atît de necesar transmiterii emoției conținute în versuri, sprinteneala de viezure a Ginei Trandafirescu, pe care multe dintre poemele lui Sorescu din această carte-program o reclamă, cît și franchețea necăutată, spontană, a Lianei Dan Rizea, fac din personajele feminine ale spectacolului un armonios buchet de interpreți ai poeziei. Constantin Drăgănescu, pe care ni-l amintim cu acest prilej din magnifica interpretare a monologului „La Moși" al lui Caragiale (prolog la spectacolul cu „O noapte furtunoasă"), își pune în slujba poeziei lui Sorescu și, implicit, a spectacolului, tot farmecul și tot umorul său cunoscut și recunoscut, făcîndu-l să palpite, dar și să se amuze, atît pe tînărul spectator aflat încă pe băncile școlii, cît și pe spectatorul matur, care frecventează sau nu poezie. Ca într-un cadril unduit de murmurul versului, Răzvan Ștefănescu, plin de ingenuitate și armat de inteligență scenică, aduce un plus de prospețime spectacolului, iar Alexandru Pandele parcă înadins chemat să puncteze suspens-urile inteligent construite, completează perfect acest cutezător echipaj, pornit pare că să cucerească inima spectatorului.

Spectacolul de poezie cu „Unde fugim de-acasă?" este o pildă de acurațete și reușită artistică, este un prim pas în realizarea atît de mult discutatului deziderat al imperioasei necesități de ființare a unui teatru de poezie. Pentru că spectacolul de la Ploiești este într-adevăr un spectacol de teatru de poezie, iar realizatorii lui se pot într-adevăr mîndri pentru generozitatea cu care l-au oferit publicului.

Ne întrebăm: ce-ar fi dacă și celelalte teatre din capitală și din provincie, care nu s-au încumetat pînă acum să monteze un spectacol de poezie, ar prelua exemplul trupei din Ploiești și ar înscrie în repertoriile lor astfel de alcătuiri scenice? Și ce-ar fi dacă, încumetîndu-se să includă poezie înscenată în repertorii, aceste teatre și-ar face un obicei din prezența pe afiș a cîte unui spectacol de poezie (nu recital) în fiecare stagiune? Teatrul și literatura ar avea numai de cîștigat; dar mai ales spectatorul care se dovedește cu fiecare nouă încercare, receptiv la poezie.

Poeții n-au regretat că au fugit de-acasă la celălalt poet Sorescu, ce primea în sala teatrului din Ploiești — dimpotrivă!

KLAPS

Prelucrarea aurului în Transilvania — gravură din cartea AURARIA ROMANO-DACICA **de Köleseri Samuel**

dară cum

Natanail, îmi vine să strig către tine
Fiule al lui Ieronim, cu durere adîncă
Ia inima reginei din mîna paznicului
S-o punem înapoi în stîncă.

Nevăzut de nimeni brațul tău
Prin noaptea liniștită să o poarte
Cu cîntare sfîntă, iertată să ne fie
Greșala atingerii ei în moarte

Dară cum să strig eu către tine Natanail
Cînd golul în piatra cetății se-nfige
Și nimeni nu-ndrăznește să plîngă
Necum să înceapă să strige?

ILEANA MĂLĂNCIOIU

ce miracol

Ce miracol să vină întrebi —
robinson în lumina crepusculară
auzi coborîndu-se noaptea
din genunile cerului dinspre orizont
cucerindu-te ca pe o cetate părăsită
și strigi atunci copleșit de emoție
poate fiarele fiarele vor distinge
un ecou despicînd întunericul
întîmplîndu-se astfel așteptatul miracol
al bejeniei pe alte meleaguri
cu legi mai firești pentru toți.

VALENTIN BORDA

în jurul clarei fețe

Prea clară-i Doamne, fața morții,
e o icoană, e un foc
se-adună toți să se-ncălzească
în jurul clarei fețe-a morții.

Și-n miezul nopții rătăcite
se-aud bătrîni se-aud copii
cînd se privesc unii pe alții
și-nspăimîntați spre zori se strigă:
prea clară-i, Doamne, fața morții...

Și-n miezul nopții înflorite
se-aud bărbați ducînd în brațe
fecioare și-ntre sîni șoptind:
ce clar iubito-i sînul morții
ce-adormitor e sînul morții.

Și cad de somn pînă-n pămînt,
păianjeni dulci îmi leagă pleoapa
și iată-mă bolborosind:
ce tulbure e fața morții.

GEORGE ALBOIU

oglindă

Îți trece, frate, îți trece prin inimă osia lumii
ca printr-o nucă verde uitată de copac, de vîrstă,

îți trece, frate, îți trece prin inimă copilăria, miracolul,
picătura de ploaie dacă Maica Somnului plînge,

îți trece, frate, îți trece prin inimă hîrca timpului
zdrelindu-ți visul, însîngerîndu-l de anemone,

de foarte departe tîrînd pentru tine umbra cerului,
cîntecul atlant al greierilor umezi după ploaie...

DAN MUTAȘCU

vatra vă propune un poet

Născut la 3 iulie 1929 în comuna Band, județul Mureș, absolvent al Institutului de Medicină și Farmacie din Cluj, în prezent este medic radiolog la Tîrgu-Mureș.

Debutează în 1957. Colaborează în continuare la Tribuna, Steaua, Luceafărul și România literară. Volumul de versuri „Dincolo de umbre", apărut în 1967 la Editura pentru literatură este remarcat pentru „virtuozitatea" stilistică (D. Micu).

Membru stagiar al Asociației Scriitorilor din Tîrgu-Mureș, Zeno Ghițulescu are în curs de apariție la Editura „Cartea Românească" volumul de versuri „Discul".

armăsarii de foc

Nu alergați, armăsari de foc,
veți aprinde cerul și nimeni
nu se mai poate întoarce.
V-am păscut cînd
picioarele vi se-mpleteceau în tufe de rozmarin
și rănile cu fierturi de dragoste
vi le lecuiam. Bucuria vă ținea de urît,
carte scrisă cu legende.
Nările
vă căutau în vînt izvoarele
și ochii lumii lăcrimau pentru miracolul
ce se va împlini.
Bufnițele nu ruinau vechile turnuri,
taina creștea în viguroasele voastre glezne
drumurile padinilor fără tristețe.
Bătrînii servitori ai nopții zadarnic
v-au ademenit
în peșteri de somn.
Nimeni n-a fost mai mîndru de focul vostru
purtînd voioșia fecioarei,
mai puternic decît ambiția,
mai viclean decît moartea.
Pe lunecosul, de sticlă, munte fără sfîrșit,
nebiruiți mă duceți.
Și totuși aș vrea, lăsați-mă,
lîngă fîntîna cu gust de argilă
lăsați-mă deoparte de fuga nebună,
mîinile mi-au obosit, hățurile-s rupte,
amintiți-vă de timpul cînd vă hrăneam
și v-adăpam cu cer.
O, dar nici voi
nu vă puteți opri, de aceea poate mă priviți
cu atîta milă, cu ochii voștri înțelepți.

tot mai unite

Toamna s-a retras în frunze,
rar legănate de duhuri.
Pe clinul lunecos
nici o forță nu se ține.
Dolii de tihnă clătinate
în pavilionul de apus.
Pasul de dincolo îl aud venind.
Printre arțarii fugăriți
uităm să mergem spre vreo țintă.
Cît de aproape e mirosul jilav
al amărăciunii.
Țipăt în vînt,
umbrele noastre prelungi
sînt tot mai unite.

mereu caravana

Neogoite doruri încearcă
rădăcina celui neînduplecat cu sine.
Sulf din golul pierzării triumfă
amețind pasărea verde.
Transportul interzis
în belciuge de zahăr.
Chemarea trîmbiței, în nesaț oracular.
Tiparele stricate nu stăvilesc
presimțiri, imateriala putere
absorbită din sclipitoare umbre
aprinde focuri mereu mai departe.
Albul obelisc l-a văzut cineva
în noapte. Freamătul sîngelui
se bucură. Cadavrele rămase, vulturi tăcuți
le-nfrățesc cu cerul. Sub false bolți
mereu caravana ne-ndeamnă spre fericita plecare.

te vor întreba poate...

Undeva în adîncul tău parfumul rodiei
umple de bucurie tot ce mi-e ascuns.
Nici o urmă de lut, nici un duh potrivnic
nu sparge vîrtejul de lumini.
Ce ușor învingi lucrurile,
legănînd anotimpurile cu surîsuri.
Nu-ți fie teamă, poate odată corbii
îți vor bate în geam și te vor întreba
despre pașii de fum
despre păpușile de cenușă
te vor întreba poate
despre strunele fără melodii
despre cel ce-i căutat...

hăituitul cerb

Marmura nopții spartă. Nevăzute strune
nările vibrează sub astre stinghere.
Cutremurări de solitudini. Pasărea de aramă
țipă sub ruginite ninsori. Spre adînc
frunze împietrite, mări tulburi.
Ochi rotiți. Nici un licăr într-ajutor.
Ostenite încheieturi tot mai rar frămîntă
glodul moartelor veri.
Sub vinete tăceri copitele ce au învins
nu știu să lovească.
Nemiloasa patimă regește se-nfruptă
lingîndu-și botul mulțumit.

invocație

Cît de înghețat tace totul
sub povara pămîntului.
Frunze moarte
deasupra capului îmi trec
rugăciunea
celor ce au căutat,
drumuri pe apă.
Îmi ridic mîinile în vînt strigînd
apusa mea lume,
dar nici o voce nu-mi răspunde
nici un vis nu se-ntrupează.

ZENO GHIȚULESCU

VATRA DIALOG

CU VALERIU P. VAIDA

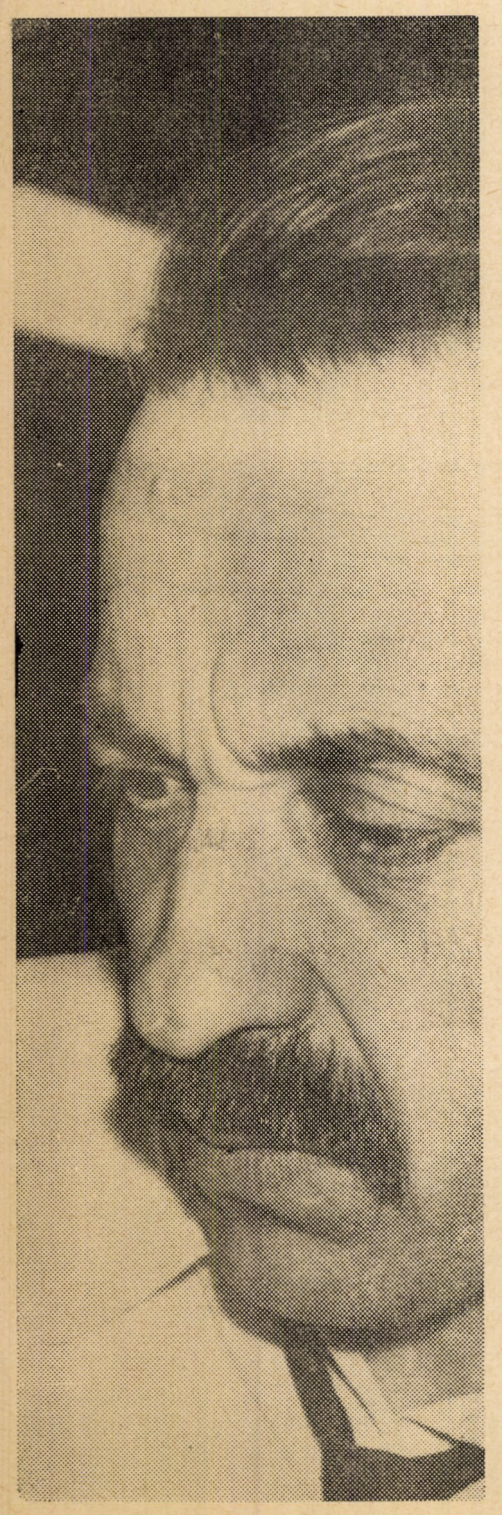

omul care şi-a mutat transilvania în casă

Casa e aşezată în vecinătatea gării, aproape de drumul ce leagă oraşul de pe Mureş, de inima Transilvaniei. Aparţine unui ţăran fugit de pe glie şi aşezat aici într-o zi cînd se petrecea sărbătoarea, întîia, a „minunii cu aburi". Omul a rămas atît de fascinat de priveliştea de neînchipuit a lumii încît „minunea cu aburi a devenit viaţa lui". Casa şi-a ridicat-o în imediata vecinătate a gării cu prima fereastră înaltă de patru coţi, ca un ochi de mirare menit să rămînă mereu îndreptat spre locul pe unde au alunecat unul după altul anii vieţii lui. Observată mai atent aşezarea nu are nimic altceva în afară de pereţii din chirpici şi acoperişul din ţiglă şi catran negru, pe dinăuntru susţinut de grinzi din lemn putred, înnădit cu bare metalice, iar mai în jos pe peretele dinspre grădină, cît ouăle găinii, ferestrele se potrivesc la umăr cu înălţimea ierbii. Locul închide cîteva camere strîmte şi înguste, cu ziduri încrubate de vreme prin care apa a urcat liberă, asemeni unui drum a şevelor din rădăcina descălecării, şi apoi s-a profilat în neştiinţă cu gîndurile şi nopţile oamenilor, căzuţi dimpreună cu tencuiala de lut de pe zidul vremii, umbre iungi cu contururi şterse în memoria timpului...

— Dragul meu prieten, eu m-am născut în această casă la 13 iulie 1922 din părinţi ceferişti, prenumele lor, Petru şi Sofia, fiind al şaselea copil al unei familii, ce prin mamă se înrudea cu Gheorghe Şincai, hronicătorul de suflet românesc. Am urmat şcoala la Tg. Mureş, coleg mai mic fiind cu Ion Vlasiu, de l-am urmat în banca unde şi-a scris numele, şi-am buchisit buhoavna românească pe aceleaşi pagini care cîndva i-au odihnit ochii...

...Poarta e din lemn gri cu pete negre, închegată de cuie ruginite, în care ploaia stă ghemuită asemeni cumineniei pămîntului. Nu are clanţă. Un lemn cu cîrlig o opreşte să se lase după voia vîntului, un cîrlig ingenios, ce trebuie să-l apeşi uşor cu degetul şi pre urmă toată împărăţia e la picioarele tale, călătorule! Cobori de parcă te-ai lăsa în vale, în spaţiul acela de care pomenea poetul Lucian Blaga şi te trezeşti într-o lume de statui din ghips, între care s-a îngroşat ca un soclu din metal brun, un nuc uriaş şi bătrîn, o linişte dumnezeiască în care auzi cum îţi urcă fiii şi-ţi coboară părinţii, de umbli prin văzduh ca un înger tămăduit de eternitate. Pentru că la capătul livezii se află un mormînt cu o cruce mare de lemn pe care stă scris cu vopsea neagră numele lui Petru şi al Sofiei, cu anii trăiţi pe acest pămînt: 58 şi 56, cifre aşezate cuminte sub slovele stîngace, părinţii ucişi mişeleşte în ultima zi a celui de al doilea război mondial, sub ochii fiului, Valeriu, reîntors din refugiu şi oprit în pragul porţii...

— Am urmat şcoala de meserii, erau multe şcoli din acestea, le zicea de arte şi meserii... Pe vremea aceea am apucat a ciopli troiţe şi tot felul de porţi ţărăneşti, să fac statui din ghips, de parcă te-ai afla în curte într-un labirint că vezi, turma asta albă pe aici eu am păstorit-o în lume. Dar nu a ţinut mult. In 1940, cînd cu Dictatul ruşinos de la Viena, a trebuit să mă refugiez. Pe atunci scriam poezii şi le publicam în „Claviaturi" şi „Vremea". M-am înscris voluntar în trupele eliberatoare şi m-am întors la Tg.Mureş în 1944. Am intrat în curte şi i-am văzut pe părinţii mei acolo întinşi pe pămînt şi nu am putut plînge, mă pregătisem pentru îmbrăţişare... Am cioplit troiţa aceea de pomenire care o vezi şi-am scris pe ea cum m-am priceput şi mi-am zis că nu voi mai ciopli lemnul niciodată...

...Omul poartă mustaţă tăiată scurt, uşor amintind de cumpenele cuprinse de secetă în miez de vară, şi nu ştiu de ce îmi aminteşte de creatorul cel sfînt al oului dogmatic. Are o voce domoală, cuvintele ardeleneşti le pronunţă apăsat, cum femeile de prin cîmpie îşi mişcă leneş tălpile cînd ţes pînza. Este iute ca sfîrleaza şi uscat. Curios şi iubitor de cele sfinte şi nesfinte. Uneori trist, melancolic, alteori pus pe şotii, dar în toată viaţa sa, de prea multe ori treaz, prea treaz pentru timpurile trăite...

— Am făcut gazetărie după război, aici la Tg. Mureş, la ziarul „Ardealul nou" şi „Infrăţirea", lucrînd acolo cu Remus Luca, Traian Dragoş şi alţii. Publicam articole ce pledau pentru un climat de pace şi înţelegere între noi aceştia de aici, români şi maghiari, căci aveam în acele clipe de început împreună o ţară. In 1946 am intrat în Partidul Comunist şi am continuat să lucrez ca ziarist...

... E primitor ca un ardelean. Te poftesţe de îndată în camera mică, din faţă, cum îi spune. O dată intrat ai senzaţia că toată Transilvania e la picioarele tale, şi nu numai ea, ci tot ce e făcut de suflet românesc de pretutindeni, începînd cu această slovă tipărită la Rîmnic în 1764 şi care zice: „PSALTIREA / FERICITULUI / Proroc şi Impărat David / Cu Molitve după toate catismele. / Cu Cîntările lui Moisi. / Cu Psalmi aleşi: Şi cu Pri- / pealele lor. Cu păscălie pînă la sfîrşitul lumii. Cu Paraclisul / Preacinstitii. Cu puţină Istorie a Nu- / melor Jidovesti. / Tipărită acum / Adoao oară, Intru întiia Domnie / a Prea luminatului Domn. / I O ŞTEFAN Mihail Voevod: / Cu Blagoslovenia şi toată chieltuiala / Iubitoriului de Dumnezeu. / Kir GRIGORIE Episcopul Rîmn: / In sfînta Episcopie a Rîmni...ului. / Luna lui Februarie: 1764 / Sau Tip: de Diaconul Constandin." Foaie de titlu în roşu şi negru pe verso cu stema Ţării Româneşti, cu şapte file numerotate şi 224 file, în negru, cu 24 rînduri fiecare... Şi pe urmă te aşezi pe un scaun, ca în faţa inimii tale şi nu mai conteneşti să te înţelegi, să îţi înţelegi menirea şi drumul, pentru că alături de tine se află un olan pentru apă de pe vremea lui Constantin Brîncoveanu, şi apropierea te frige. Deasupra ceramică din secolul al XIV-lea în galben şi verde ca o lume de păsări oprite pentru totdeauna să însemne zborul pentru cel ce nu-l ştie. Pe o măsuţă o placă de teracotă cu grifon, o psaltire, un telemah în traducerea lui Petru Maior şi tipărit în creiasca tipografie de la Buda în 1818, pe urmă ediţia întîia din Povestea vorbei a lui Anton Pann în şir cu liturgierul de la Blaj din 1807. Doamne, ce minunăţii! Deasupra patului un leagăn din scîndură de brad, cafeniu la culoare, şi ros pe marginile de deasupra, de îţi vine să-ţi întrebi cîţi îşi vor fi găsit poziţia stelelor întrînsul, cîţi şi l-au purtat în suflet, ca pe cea mai sfîntă amintire. Stă acolo în colţul camerei susţinut cu frînghie galbenă bătută într-un piron de împreună cu limba de clopot a unei biserici de lemn ce se spune că a fost în turnul bisericii de la Bilbor şi cu care s-a tras semnalul revoluţiei de la 1848 din Transilvania. De fapt tot un leagăn. In colţul din stînga un pat în stil ardelenesc cu umerii ridicaţi şi pe dînsul cu perne şi cuvelturi pline de cusătura mitică a unui olimp pe care-l găseşti în toate satele noastre. In mijlocul odăii o masă lungă ţărănească cu şase scaune, cu un vas dacic pe dînsa, în care îşi odihneşte osemintele un grîu negru acum, dar din aceeaşi vreme cu strămoşii şi pre care Decebal şi Zamolxis l-au contemplat împreună pe cîmpiile unde azi semănăm noi pentru mîine. In colţul din dreapta zăditţe şi ii, furci de tors, ceramică din 1793 şi 1803 şi tot acolo pe un perete în chenar primul număr al „Federaţiunii" din 13 septembrie 1872, domenică, alături cu Memorandu-mul din joi, 28 mai 1892. La capăt în chenar negru necrologul lui Avram Iancu, iar mai spre stînga, acolo unde fereastra mică apucă lumină, fotografia lui Nicolae Dumitru, poreclit Mitrulă Ciufală, nepot al lui Horea, la vîrsta de 75 de ani, în 10 noiembrie 1964...

— Măi, Valer, tu ţi-ai mutat Transilvania în casă.

— Mutat. Ca să o apăr de vitregia vremilor, şi să rămînă celor ce vor veni.

...Mă uit la lada de zestre ce şi-a găsit odihna lîngă uşa de intrare, mă uit la lumea închegată din scîndură maronie, puţin încurbată de uscăciune, fără pic de cui în ea, şi plină de tinereţe cu toţi cei 200 de ani pe care îi numără, şi-mi vine să-mi culc obrazul pe dînsa şi să-mi caut sîngele în fibrele deslusibile în lemn şi să stau aşa ca într-o contopire în care unicul zgomot e bîjbîiala înceată, a părinţilor spre noi...

— Atunci în 1951 am lucrat la Reghin, mai întîi ca muncitor, pe urmă ca tehnician şi în fine ca profesor. Făceam viori. Aşa de mult mi-a plăcut munca asta, încît în 1958 am publicat o care întitulată „Istoricul şi construcţia instrumentelor muzicale", carte despre care se spune că e prima de genul ăsta din ţară. Prin ea am descris modul de construcţie geometrică a chitarei ce se spune că nimeni n-a făcut-o pînă la mine. Domnul Tudor Arghezi pomenea într-o tabletă de-a domniei sale că mă aflu de cîteva zile pe masa sa de lucru şi că mă va citi şi va scrie despre mine. Şi m-a citit şi-a scris...

...Acestea toate sînt în interiorul casei muzeu a lui Valeriu P. Vaida, căci acesta este numele făuritorului de viaţă şi pildă în iubire faţă de popor şi bogăţiile lui, omul care şi-a mutat Transilvania în casă, ca să o poată arăta celor care vin, pentru ca să îi înveţe pe fii, să-şi iubească pămîntul şi părinţii...

— Cîte icoane ai tu pe pereţii ăştia?

— Să tot fie 160, dar nu le-am numărat.

— De cînd, ca să zic aşa, ai început tu să-ţi muţi Transilvania în casă?

— Să tot fie 30 de ani.

— Şi cum ai început?

— Am pornit prin sate şi-am adunat, şi-am tot adunat, şi-acuma vreau să-mi aduc în curte o moară de lemn şi, de prin munţi, o mică biserică românească tot din lemn, din 1720, ce stă să se surpe...

...Intre tavan şi marginea pereţilor sînt orînduite icoane datate unele 1804, altele 1842 şi făurite la Nicula, Laz, de lîngă Sebeş, Făgăraş, Schei, sau la Iernuţenii de lîngă Reghin, toate în culori ciudate, amestecate după o ştiinţă în care sfinţii zboară prin aer şi creştii se culcă la baza sticlei de parcă ar sta mormintele întoarse cu adîncitura spre răsăritul soarelui. Sticlele sînt pline nu de sfinţi şi nu de mituri, ci de oameni, şi ai impresia că totul e un fel de istorie a devenirii omului, a drumului ce l-a străbătut să se găsească între toate nedreptăţile şi împilările făptuite pe planeta aceasta albastră, de la primul semn de viaţă şi pînă acum, cînd liberi ne putem uita în urmă...

— De la Reghin m-am mutat aici la Tg.-Mureş şi am lucrat o vreme la o fabrică de mobilă... Am continuat să scriu. Eram prieten cu scriitorul Kovács György şi cu regretatul orientalist dr. Antalffy Endre.

— Dar cu viorile ce-ai descoperit?

— Nu mare lucru. Doar atît că viorile cremoneze sînt sculptate de fapt din molid de rezonanţă din Valea Gurghiului. Asta o susţin acum şi alţii. Pe urmă în 1967 am tipărit monografia vieţii unui lutier, acela despre care a scris cu atîta sfinţenie George Enescu, maestrul D. Ştirbulescu. Am continuat să scriu la gazetă, că vezi, „Vatra" asta a noastră prea mult am aşteptat-o şi documentul ce-l ai acuma în faţă despre Partenie Trîmbiţaş, cel ce l-a găzduit pe Eminescu în trecerea lui prin Tg.-Mureş, trebuia o dată publicat, aici, unde a trăit găzduitorul de s-a întîlnit cu sufletul blînd a celui mai sfînt poet al neamului românesc...

— Şi acum ce vei face în viitor?

— Voi continua să mut Transilvania în casă, pentru că ea nu sfîrşeşte aici, şi nu va sfîrşi niciodată...

...Pornesc spre oraş gîndindu-mă că într-o zi odăile îi vor fi neîncăpătoare, că Valeriu P. Vaida va fi urmat de fiul său, şi de fiii fiilor noştri, care vor continua această muncă de mare sfinţenie, care înseamnă să-ţi păstrezi valorile tale, să-ţi iubeşti poporul şi limba ta, să nu precupeţeşti nici un efort pentru afirmarea lui. Şi mă gîndesc la omul modest care la îndemnul nimănui, decît a inimii sale, alături de atîţia cărturari şi iubitori de cultură românească au făcut ca pentru mine Tîrgu-Mureşul să înceapă aici.

ROMULUS GUGA

vatra vă propune un prozator

În contrast cu fragilitatea fizică, un talent epic robust, o existență tumultoasă, deloc comodă, îl caracterizează pe Ion Nete, ziarist la Miercurea Ciuc.

A debutat în Amfiteatru **(1968), publicînd apoi schițe și povestiri în** Luceafărul.

cerc domol

Noaptea adîncea împrejurimile, întinzînd în față o umbră moale și încăpătoare. Fără să știe precis de ce, Mirodonie, care se strecurase pînă la poartă atent să nu-l simtă Irge, își descoperi dorința de a se reîntoarce în cameră, de a bara ușa, de a se așeza la geamul de unde putea auzi șoaptele celor care treceau, pasul tîrșit al grupei de la salubritate și uneori chiar oftatul fetelor. Poate că s-ar fi și întors, dacă în timp ce cerceta împrejurimile cariate de fire palide de lumină n-ar fi descoperit cei doi ochi injectați cu roșu. În același timp auzi semnalul trenului, semnalul care îi terorizase zilele și nopțile în vremea din urmă. Trebuia să plece din acest oraș unde fusese reținut în vederea nu știu căror explicații. Războiul se terminase așa că trebuia să încerce să fugă. Era prea aproape de Iordaș și de grupa sergentului Croitoru...

Lăsă poarta întredeschisă și cu pasul atent, ferindu-se de bălțile diforme ca niște libărci strivite de călcătura nopții, înainta, în direcția trenului. Golurile de umbră peste care da mai ales cînd ajungea sub ferestrele mascate de perdele uzate, îl făceau să se oprească și să caute zidul, pipăind cu degetul îndelung, întîrziind în alegerea punctului de sprijin pentru a trece mai departe. Ocoli niște salcîmi și-și făcu loc printre grupurile de oameni care se agitau și-și aruncau în grabă vorbe aspre. Se prinse de bara metalică care susținea scara și urcă, strîngînd coaja aspră formată de fumul depus în desele călătorii.

Așezat pe bancă, gîndurile îl asaltară ca un roi întărîtat. Era pe punctul de a evada. Așa că nu li se mai împotrivi și se lăsă în voia lor, căutîndu-și o poziție mai comodă pe bancheta din lemn gălbui pe care nu se mai așezase nimeni.

„Trebuia să pleci mai demult" îi șopti cu o slabă undă de mustrare o voce și-și imagină că trebuia să fi fost rostită de cineva care aducea foarte mult cu unchiul Uar. „Să plec", reluă Mirodonie șoapta de parcă mersul trenului îl punea acum la adăpost de orice.

Se scurseră apoi cîteva minute în care doar țăcănitul roților distribuia distanța în fărîme mizere care se pierdeau undeva în adîncul nopții, în întunericul cîlțos cu miros de baltă și lemn putrezit. O rază scăpată de la un bec agățat de un stîlp stingher sfîrtecă pentru cîtva timp interiorul compartimentului. Mirodonie descoperi pe bancheta din față două chipuri îmbătrînite. Unul era adormit, se vedea după felul în care ținea gura și-și mișca neregulat buzele umflate de răni. Căciula îi atîrna pe frunte, răvășindu-i firele blonde, scăpate de sub dunga mițoasă a căciulii. Trezit de firul de lumină, celălalt, un tip bondoc, se ridică și-și pipăi somnoros fața. Se strînse în bluza de catifea și-și îndesă capul în stinghia de la capătul banchetei.

Din nou se făcu întuneric și țăcănitul roților își începu distribuirea distanței...

„Să plec?". Dar nu-i răspunde nimeni, nimic.

Așa să fie sfîrșitul? se întrebă apoi, nevenindu-i să creadă că o face din nevoia de a primi cu adevărat un răspuns, un răspuns care îi lipsea acum, în acest moment. În minte, fără nici o legătură îi veni una din poveștile pe care le auzise de la sergentul Croitoru. Era vorba de goana în noapte a unui disperat care încerca să scape prin fugă de o obsesie. Secvențe scurte începură să i se perinde prin minte, succedîndu-se cu o repeziciune de fiară fugărită. Cînd o auzise pentru prima dată de la sergent, îi evocase zbaterea unor cîrtițe peste care a dat soarele și care nu mai știu unde să se adăpostească.

Mașina sărea hîrtoapele și valsa de o parte și alta a drumului, dar disperatului i se părea că stă pe loc, povestea sergentul. Nu îndrăznea să spună nimic pentru că i se făcuse teamă și de propriul lui glas. Cînd calvarul devenise imposibil de suportat, se răsucise cu fața spre spatele mașinii și atunci descoperise că nu era singur, că acolo, în mașină, se mai afla cineva care îl fixase tot timpul cu privirea în ceafă și din cauza căruia poate avusese impresia că stă pe loc. A apucat ce i-a venit în mînă și a izbit. A oprit puțin mai departe, a aruncat cadavrul și a luat-o iar la fugă. N-a făcut însă nici un kilometru că a simțit din nou împunsătura aceea ciudată înfingîndu-i-se în ceafă. Deși știa bine că îl înlăturase, s-a trezit că se întoarce iar spre spatele mașinii și lovește. Lovitura dată în gol l-a întors pe dos și cîțiva kilometri s-au scurs de parcă simțurile i se topiseră în corp. Seamănă într-un fel cu situația noastră... După ce și-a revenit, disperatul avea din nou în ceafă privirea aceea iscoditoare. Atunci s-a făcut că lovește, dar în loc să ducă mîna spre spatele mașinii a deschis brusc portiera și s-a aruncat în prăpastie. Așa că tot reuși pînă la urmă, încheiase sergentul, fără ca să înjure cum avea obiceiul cînd faptele se petreceau altfel decît își închipuise el. Era tot noapte și în apropierea zidului, gloanțele scormoneau scînteind nervos...

„Era tot noapte..." spuse Mirodonie și refuză să rețină gîndul care se alegea din învălmășeala ce-l chinuise. Tot noapte, rosti, dar de data aceasta cu vocea scăzută ca nu cumva să-l audă cei din compartiment. De ce îmi amintesc de toate astea? Povestea sergentului a rămas îngropată între zidurile acelea prăbușite... Ca și oftatul celor cu care zăcuse în pivnița cu zidurile mucede.

Nu! Nu din cauza asta am spus că încerc, nu m-am oferit să încerc numai pentru a mă depărta de ei. Le-am promis doar că am să caut după neamul fiecăruia, că nu am să mă odihnesc pînă nu am să le fac cunoscut că și ei, acolo, au tras cu pușca... au... Era obosit, cu ochii larg deschiși. Din tot ce se adunase în răstimpul anilor de război doar chipul lui Iordaș reușise să se depărteze de el și asta din momentul în care îi văzuse numele aurit pe monument...

Umbrele cădeau pe lîngă geam, ca o apă murdară, zăcută în pîntecul bolovănos al norilor.

...Trecuse ceva timp din clipa în care se apropiase de prima casă. Nu mai știa nimic de lupte și linia frontului. Totul se ștersese și capul greu îi lua foc pe deschizătura rănii. Deschisese ușa. Din spatele unui birou impunător cu cristalul pus parcă doar să sublinieze culoarea abanosului, îi apăruse chipul uscat, cu fața lată, deformată de bărbia răsucită dînd fălcilor aspectul unui clește, mai ales cînd omul zîmbea.

— Ce vrei?

Nici nu l-a privit în timp ce povestea. A rostit de cîteva ori „bine, ihî, bine" și i-a spus să aștepte.

După cîteva zile și-a amintit de el, i-a zîmbit, și i-a spus să revină mai tîrziu. Să nu-și piardă răbdarea.

Au trecut alte zile. Nu-l mai întreba nimeni nimic. Atunci a început să-și reamintească de întîmplările trăite și care după lovitură se șterseseră din minte.

Mirodonie s-a gîndit că intenționat e lăsat să aștepte și că de fapt e prizonier. Cel din spatele biroului i-a zîmbit. Atunci și-a dat seama și mai bine, poate și pentru faptul că acum era așezat lîngă fereastră și vedea lumina căzîndu-i direct pe față, că zîmbetul era forțat și maxilarele imitau mișcarea pe care o face cleștele cînd apucă în gol.

Era prima zi cînd devenise perfect conștient. Luni. Noaptea se retrăsese undeva lăsînd peste oraș un aer aspru, cu reflexe metalice. Răceala îl izbise din momentul în care închisese ușa în urma lui și încercase să descopere ce au de gînd cu el. Mai tîrziu, după ce ocolise parcul, intrase pe aleea principală și se oprise în fața unei bănci. Renunțase să se așeze.

În cimitirul meu așez o cruce.
Veniți și îmblînziți prieteni
Albul ei de marmură
Care așteaptă-un nume ca să-l culce...

Cînd învățase aceste versuri? Și de ce și le amintise tocmai atunci? O cruce albă de marmură...

Ocolise cu groază clădirea de cîteva ori și apoi se dusese în piață, încercînd să se piardă printre grupurile de bărbați.

Era luni și lumea se plimba pe stradă, ferindu-se de lumina palidă a becurilor peste care se vedeau urme din hîrtia cu care fuseseră înfășurate. Mirodonie străbătuse forfota pestriță și într-un tîrziu descoperise că umbla pe străzi necunoscute. Dintr-o parte a orașului îi atrase atenția o clădire cu zidurile aproape dărîmate. Se uită atent și observă că ușa ce da spre stradă era deschisă. Clipele începură să se scurgă greu aducînd chipuri cunoscute care i se lăsau ca o ploaie peste ochi. Noaptea dăduse într-un vînăt adînc ca apa bălților de pădure prin care șerpi și duhuri rele își plimbă trupurile unsuroase.

Marți. Totul părea amorțit sau încremenit într-o așteptare îndoielnică. Mirodonie întîrzie gestul prin care urma să ridice pachetul de lîngă prag. Cineva trebuie să vorbească cu bătrînul acela care îl repezise: ce război, omule, ce război și despre ce oameni e vorba? Din nou recunoscu oftatul celor rămași între ziduri, arzîndu-i ceafa. Privi la ei, neputincios, ceasuri la rînd pînă cînd noaptea își așternu ca o apă murdară, straturile de mîl sub care se pierdură cu toții.

Dar el, Mirodonie, trebuia să fie departe, ce căuta printre ei? Gîndurile se amestecară iar în ceva tulbure și din zvîrcolirea lor i se prelinse pe sub piele o durere amăruie care îi împăienjeni ochii.

Miercuri. Strada se desfăcea după ultimul cot într-un fel de podiș, lăsat în pantă, cu o margine întinsă pînă la grămezile de gunoi peste care se vedeau tufe de ierburi sălbatice și mărăcinișuri.

Departe spre adîncitura dealului, bărbați și femei, bătrîni ținînd copii de mînă, ocoleau barăcile joase și mesele scunde pe care se vedeau rînduite grămezi de mărunțișuri multicolore.

Mișcările lor, mereu întrerupte, aveau ceva nervos, trădau o nesiguranță.

Roata cu noroc nu-și începuse țăcănitul.

Lîngă un gard scund, aproape ascuns de iarbă, o fată slăbuță sta rezemată cu spatele de un stîlp. Soarele ridicat peste pădure, îi aprindea părul bogat, lăsat pe umeri în șuvițe groase.

La una dintre barăci, draperia prăfuită și pătată de unsoare se umflă și se strînse în timp ce o voce, ajutată de pîlnia care își făcuse loc printr-o mică deschizătură, începu să se agite: ultimul spectacol, în orașul dumneavoastră va fi prezentat în această seară ultimul spectacol. În orașul...

Nu apucă să mai continue ce avea de zis. Un salt și o mînă din mulțimea care se strînsese, prinse pîlnia și începu s-o izbească de pietrele grămădite lîngă unul din colțurile barăcii.

— Nu, nu se poate... de ce ultimul, se tînguia cel care apucase pîlnia și o izbea cu ciudă.

O țigancă părăsi grupul și veni în întîmpinare lui Mirodonie. O văzu îndreptîndu-se spre el și o așteptă tăcut. Umbra ei se apropia și Mirodonie avu senzația că i se strînge pielea în momentul în care umbra îl atinse, învăluindu-i mîinile spre umeri. Apoi, parcă uită de țigancă și trăi doar prin atingerea care îi da o senzație de căldură înăbușitoare. Mirodonie făcu un efort, încercînd s-o urmărească, dar nu mai putea gîndi lămurit, o ceață se așezase peste privire și îl supunea ca un vis ce limpezește apa tulbure a somnului.

De mult, cînd rămînea singur sub paltin, pînă auzea clopotele mari, agățate de turla șindrilită, bătînd prelung, simțea tot așa, cum umbra căzută peste el, îi pătrunde pielea și carnea și îl trage undeva în jos.

I se opri respirația, Prezența țigăncii era așa de vie...

Mirodonie făcu cîțiva pași cu mîna întinsă de parcă ar fi căutat drumul printr-un întuneric vîscos care i se îngrămădea pe corp.

Piața rămăsese undeva în urmă și vuietul ei se potolise.

Mirodonie ajunse la o casă pe pragul căreia țiganca îl aștepta, țiganca cu fusta încrețită pe șolduri și fața inexpresivă în care privirea se deschidea ca un gol.

— Credeam că vrei să fugi, îl întîmpină țiganca, stînd tot în prag.

Mirodonie ridică din umeri. Parcă ar fi vrut să spună: te așteptasem. Se îndoi apoi puțin, în căutarea bucății de cer care se vedea aproape în pădure, între un stejar și culmea dealului.

— Nu pleca! Statura țigăncii luase proporții și capul, învăluit de părul acela cu strălucirea de un negru închis, atinse partea de sus a tocului ușii. Acum părul parcă îi luase foc și se topea în șuvoaie care alunecau peste umeri.

Mirodonie încercă să mai spună ceva, dar văzu cum țiganca, după ce îi făcuse loc să treacă pragul, trăsese ușa în urma ei.

— Să nu mai pleci, șopti după ce drugul clănțăni în inelul de fier. În umbra grea, Mirodonie nu mai auzea decît atingerea pașilor, mereu mai aproape de el. Îi auzi apoi, aproape de tot, și șoapta țigăncii i se sparse de ureche: nu trebuie să mai pleci. Acum piața e iar plină și e așa de frumos...

„Dacă e așa...". Înainte de a continua, Mirodonie își aminti primul gînd care îi venise în minte, în timp ce dăduse cu ochii de mulțimea aceea care se foia ca o adunătură de bile aruncate pe o suprafață care își schimbă poziția cu repeziciune. „Oricît ar fi de apropiați, se gîndise Mirodonie, tot fac în așa fel ca între ei să rămînă un mic spațiu în care se învîrtesc ca într-un cerc domol".

Și-n timp ce țiganca spunea nu știu ce, aplecată într-unul din colțurile încăperii, pe Mirodonie îl cuprinse o moleșeală plăcută, în care i se înnămoliră gîndurile.

ION NETE

romanul nostru inedit
continuarea trilogiei

drum spre oameni

(I)

sufletul e nemuritor?

Porneam iar, de astă dată altfel. Se părea că-mi încheiasem socotelile cu satul. Vîndusem pămîntul, nu mai rămînea decît să-mi cîştig pita la oraş. Înapoi nu mai erau drumuri, — du-te înainte băiete, rău — bine, nu mai ai încotro.

M-am oprit la Cluj. Mereu la Cluj. Aveam acolo lucrări rămase de la expoziţia din primăvară şi mă gîndeam că trebuie să mai fac cîteva.

Mi-am închiriat două camere în centrul oraşului. Cînd treceam din atelier în camera de dormit, parcă treceam pe o punte miraculoasă în lumea visului. Aveam banii primiţi pentru pămîntul vîndut, cincisprezece mii, bani cu care trebuia să trăiesc şi să fac faţă cheltuielilor de transport la Bucureşti. Cu banii pe care aveam să-i cîştig puteam pleca la Paris. Atunci nimic nu mă mai putea împiedica. Gîndul ăsta era atît de mare încît nu îndrăzneam să-l spun nimănui. Alesesem din lucrări pe cele mai mici, cioplite în lemn şi le dusesem în cameră. Fiecare îmi spunea ceva nou, parcă nu le-aş fi făcut eu.

O sculptură vorbeşte altfel decît o carte, ea stă în faţa ta, ca un pom. Are formă, culoare, tărie ca toate lucrările firii, nu te poţi îndoi. Ideile prinse de ea pot părea simple şi chiar trebuie să fie, dar cîntecul lor e adînc.

Prietenul Gîscă lucrase şi el. Încă nu venise din Ciuci, nici n-avea să vină. Aveam să ne întîlnim la Bucureşti în decembrie. Îmi scrise o scrisoare indescifrabilă în care se simţea o febră mare.

Avea şi el socoteli de încheiat cu Bucureştiul. Fusese elevul lui Camil Ressu, profesor foarte sever, convins că baza artei era anatomia, dar Gîscă aruncase peste cap învăţătura lui Ressu şi picta după voia inimii. E drept, nu se gîndise să facă o expoziţie la Bucureşti, nici nu mai ştiu cum ne venise gîndul dar noi ne-am înţeles repede.

— Ioane, spunea Gîscă, acum e acum! Să vezi c-o păţim!

Teama de a nu fi îndrăznit prea mult, îl chinuia şi pe el ca şi pe mine. Cîndva îmi făgăduisem să fac o sculptură pe care s-o înţeleagă toată lumea, dar se pare că gîndul ăsta era greu de împlinit. Totuşi, ne făceam speranţe. Luasem hotărîrea să rămînem în Bucureşti. La Cluj nu ne mai găseam locul. Oraşul îşi trăia viaţa lui, cu profesori şi studenţi, cu mici burghezi frămîntaţi de nevoile lor mărunte. Ne simţeam pe dinafară şi ne făceam planuri pentru o viaţă de artişti.

Începusem alte lucrări, mai ales nuduri modelate romantic. Cînd le făceam, se mişcau în mine sentimente de îndrăgostit. Mă gîndeam mereu la Kati, mă durea amintirea ei. Ea era acolo în sat, aproape de Mureş, de locurile noastre, poate îi era mai uşor. În mine amintirile creşteau, nu le puteam alunga altfel decît lucrînd.

ION VLASIU — Michelangelo

Toamna se prelungea îngălbenind frunzele încet, rumenindu-le nuanţat zi cu zi cîte puţin. Era spre sfîrşitul lui noiembrie şi încă mai erau zile cu soare, dar n-a trecut mult şi-a nins. Casa mea era într-o grădină cu arbori mari, pe care s-a aşezat zăpadă multă, aplecîndu-le crengile. Într-o dimineaţă, cînd m-am trezit, privindu-mi lucrările, mi s-a părut că vibrau într-o lumină imaterială. Clipele de contemplare, dimineaţa, cu gînduri şi suflet limpede, îmi insuflau o încredere care mă ajuta să încep lucrări noi, uitînd îndoielile cu care adormeam. Lucrările începute mă strigau toate deodată. Schiţele risipite începeau să se mişte, să freamăte.

Nici nu-mi dau seama cînd şi cum începeam lucrul. Mă întrerupeam cînd venea cineva. Veneau prietenii şi stam de vorbă despre fel de fel. Criticau lucrările sau le lăudau. Îi ascultam cu luare-aminte, mirîndu-mă că fiecare mă ajuta să descopăr sensuri nebănuite. Numai Tamara mă scotea din sărite de fiecare dată. Avea o nervozitate, părea scuturată de friguri şi punea prea multe întrebări, la care nu totdeauna găseam răspunsul dorit de ea.

— Tu, niciodată nu eşti de aceeaşi părere cu mine, zicea ea, fiindcă nu vrei. Ştiu că mă urăşti, fiindcă ţie nu-ţi plac femeile voluntare şi inteligente, îţi plac gîştele supuse care ascultă cu ochii închişi ce spui tu. Ah! îngrozitor semănaţi voi bărbaţii, unul cu altul. Sînt fericită că nu sînt bărbat! Dac-aş fi, m-aş face prefect de poliţie şi v-aş închide pe toţi; pe toţi v-aş închide, orgolioşilor!

— Dacă ai fi prefect, n-ai mai putea scrie poezii.

— Ba, da! se întărîta ea, aş scrie marşuri şi v-aş pune să le cîntaţi obligator. Izbucnea în rîs şi schimba vorba. — Acum ai două camere. De ce-ţi trebuie două?

— Îmi plac numerele cu soţ.

— Nu-i adevărat, îţi place confortul. Eu crezusem că tu eşti un ascet. Ai să te leneveşti bînd cafele. Mi-a spus Lila că ţi-a adus vin din Drăgăşani. E o proastă, nu meriţi!

Mă hărţuia în felul ăsta o jumătate de ceas, apoi pleca trîntind uşa. Deschideam fereastra şi strigam:

— La revedere, Tamara!

Întorcea capul în silă.

— Nu vreau să te mai văd, nimeni n-ar trebui să mai vină la tine.

Într-o dimineaţă a venit Nana, o studentă de la medicină, prietenă cu Andrei. Era cald în cameră şi recitam o traducere după Schopenhauer. Ajunsesem la pasajul în care vorbea despre urîţenia femeilor. Avea un cocoloş de zăpadă în mînă. Mi s-a părut că slăbise. Paloarea obrajilor îi făcea ochii mai negri, mai strălucitori, dar nu mă atrăgea. I-am luat cocoloşul de zăpadă şi mă frecam cu el pe faţă şi pe piept.

— Tot excentric ai rămas, mi-a spus ea, aprinzîndu-şi o ţigară.

Ca orice studentă tînără căuta cuvinte mai neobişnuite şi le pronunţa accentuat deşi nu totdeauna la locul lor.

— A nins „excelent", e o zăpadă „superbisimă" afară, iar tu citeşti pe Schopenhauer. Cu el te culci, cu el te scoli. Ai să te „intoxici" de filozofie.

Bucuria zăpezii îi îmbujorase uşor paloarea obrazului, în părul negru avea fulgi de zăpadă, roşul de ţînabru vegetal de pe buze şi verdele beretei, răspîndeau un farmec nespus. Mă gîndeam că filozofia care dispreţuieşte femeile n-are dreptul să trăiască...

— Excentric n-am fost niciodată, i-am răspuns cu oarecare întîrziere, sînt un om foarte normal.

— Te lauzi, totdeauna te-ai lăudat. Mi-ai promis că-mi faci o vizită. De ce nu te ţii de cuvînt?

Nu mai ştiu ce i-am răspuns, dar parcă îmi părea rău. Zicea că n-a cunoscut încă un om care să promită ceva cu atîta uşurinţă.

Judecînd după aparenţe avea dreptate. Sufletul meu trecea dintr-o stare în alta ca lumina pe orizonturi. Eram gata oricînd să promit cuiva lumea întreagă şi pe urmă uitam.

★

Leon se întorsese din Chişinău nevindecat de amintirea Cristinei. Era întunecat de remuşcări. Spunea mereu că viaţa Cristinei a fost în mîinile lui, că şi-a încărcat sufletul cu un mare păcat. Despre alte femei nu mai vorbea. Se mira cînd îi spuneam că n-o mai iubesc pe Nora.

— Nu mai iubesc pe nimeni, auzi Leon? Acum sînt stăpîn pe mine. Trăiesc cu amintirile de azi-vară.

— Acum ai să faci şi tu prostii, răspundea el morocănos. Omul nu poate trăi fără o mare iubire, tu ai avut dreptate. Inima noastră e slabă, Ivan! Poartă-te frumos cu Nora, ea te iubeşte adînc. Acum eşti plin de gîndul expoziţiei, dar asta trece. Vine o zi cînd te simţi singur şi-atunci n-ai de ce te sprijini, ca mine. Sînt zile cînd nu mai văd nici o scăpare. Dacă nu erai tu, Ivan, dragul meu Ivan... Hai să bem un pahar de vin!

Ne duceam într-o crîşmă şi-acolo pierdeam ceasuri întregi vorbind despre Cristina.

— Ivan, între timp te-ai gîndit, acum poţi să-mi spui de ce s-a sinucis Cristina?

— Nu ştiu, nu ştiu Leon, nu mă întreba.

— Oare simte, Ivan? Tu eşti înţelept, dacă omul moare, ce se întîmplă cu sufletul lui?

Nu ştiam ce să-i răspund.

— Eu zic că sufletul e nemuritor, tu ce zici?

— Sufletul e ceva ce nu te lasă în pace, răspundeam în doi peri.

— Ivan, sufletul este lumina omului, dar pînă nu iubeşti pe cineva, nu simţi că-l ai. Iubirea îţi deschide cugetul şi înţelegi că ai suflet.

Tăceam.

— Dacă taci înseamnă că n-ai iubit, auzi Ivan. Tu încerci numai, cauţi dar încă nu ţi-a ieşit în cale femeia care să-ţi mişte sufletul.

Ridica paharul şi-l bea pînă la fund, apoi îl umplea din nou.

— Ivan, spune-mi: dacă oamenii mor, pe lumea cealaltă se mai întîlnesc? Mă privea lung, mustrător.

— Care lume, aialaltă? Mă tem că te gîndeşti la sinucidere. Nu este rai şi iad, auzi? Să-ţi iasă din cap gîndul ăsta. Ei bine, vrei să-ţi spun ce se va întîmpla cu sufletul tău după moarte? Se stinge ca un fum.

— Ivan, spui prostii. Sufletul nu e materie.

Acum îmi umpleam eu un pahar şi tăceam.

— Vezi, Ivan, tu taci, nu eşti destul de înţelept.

— Leon, tu trebuie să înţelegi că nu sufletul tău suferă pentru moartea Cristinei, ci instinctul tău. Ţi-e dor de ea ca femeie. Simţurile tale o cer, iar tu vrei să mori ca s-o întîlneşti cu sufletul?

— Ivan, eşti prost, iartă-mă că-ţi spun.

— Tu vrei să cred şi eu că sufletul e nemuritor.

— Sufletul este etern, Ivan!

— Este, dar nu cum crezi tu. Trăieşte dar fără memorie.

Leon mă privea încordat.

— Ivan, tu te-ai îmbătat! Cristina a murit, dar eu o simt. Sufletul ei mă cheamă. Să nu spui prostii că-mi pierd răbdarea.

Mă îmbătam şi mi se încîlceau ideile.

— Ivan, acum înţeleg, spunea Leon în cele din urmă. Eşti ateu! Fără Dumnezeu, sufletul e de neînţeles. Te plîng, Ivan. Nu eşti înţelept.

Mă apăram:

— Judeci ca un popă. Eu cred în Dumnezeu, dar altfel. Dumnezeu este risipit peste tot în univers, cu mişcare ritmică. El ştie, fără să ştie că ştie. Simte şi nu ştie că simte, trăieşte şi nu ştie că trăieşte. Între noi şi un gîndac, deosebirea e de nuanţă...

— Ivan, nu înţeleg ce numeşti tu ritm.

— Ceea ce uneşte în frumos lucrurile firii, ceea ce le apropie şi le desparte. Eu văd în ritm obrazul lui Dumnezeu, fiindcă ritmul e viu şi e peste tot. Şi putrezirea are ritm! Un ritm tragic din punctul nostru de vedere. Dacă n-ai să reuşeşti să dai un înţeles mai real sufletului ai să putrezeşti şi tu.

— Ivan, ţi-ai băut mintea odată cu vinul. Tu în loc să mă ajuţi, mai tare mă încurci. Eu ştiu una şi bună: omul are suflet, iar sufletul e nemuritor. Cînd sufletul scapă de trup, e liber. Vreau să mor Ivan, tu ai ghicit.

— Da, vrei să mori şi cauţi un certificat de intrare în rai. Nu este rai, basule! Dac-ar fi, n-ar ajunge revolvere pentru sinucigaşi. Să-ţi intre în cap. Este numai suflet!

— Este suflet, dar nu este rai! Nu eşti logic Ivan, ai o inteligenţă de paparudă.

Sorbea vinul şi pleca fără să-mi dea mîna. Ne despărţeam astfel şi o vreme nu mai venea pe la mine, dar gîndurile stîrnite de el mă urmăreau. Mai ales cu nemurirea sufletului nu mă puteam descurca. Nu-l puteam aşeza în afară de întregul lumii. Încercam să-l leg de viaţă. În felul acesta însă, mi se părea că se confundă cu voinţa şi cu raţiunea, noţiuni care păreau a fi ale experienţei. (Altfel copiii s-ar naşte adulţi). Dacă încercam să-l înţeleg în afară de experienţă, îl rupeam de lumea concretă şi mă vedeam obligat să recunosc că erau în univers puteri care puteau subjuga omul după bunul lor plac. Nu-mi convenea, fiindcă marea mea aspiraţie era libertatea...

(Continuare în numărul viitor)

ION VLASIU

RESTI-TUIRI

opinia publică

E o binefacere a naturii că o mare parte din fericirea noastră se reazămă pe judecata altuia. Prin aceasta se stabilește o atîrnare mutuală, care ne îndeamnă să ne plăcem reciproc, dînd altora un fel de putere să recompenseze sau să pedepsească acțiunile noastre prin laude sau ocară. Dar și de această binefacere ca de multe altele, noi sîntem porniți să abuzăm, și astfel ea a ajuns să fie de atîtea ori un izvor îmbelșugat de erori, de nenorociri și de crime.

E desigur un om mediocru acela ce nu știe scutura puțin jugul opiniei publice: excesul de atîrnare în această privință face pe om sfios, vatămă lumina și ne robește capriciilor primului nerod care vrea să ne ia peste picior, sau primului bîrfitor care voiește să ne ponigrească — tot așa de nestatornică devine fericirea noastră ca și palavrele publice.

Un nume bun este fără-ndoială un bine de mare preț; dar ce bine poate fi acela pe care cel dîntîi ticălos ni-l poate răpi? Aplauzele acestuia ar fi o ocară; ale oamenilor cinstiți ar trebui să ne măgulească; dar acestia nici nu le dau pe ale lor nici nu le retrag cu multă ușurință. Ceea ce se spune sau chiar ceea ce se cugetă despre tine n-adaugă nimic la meritul tău intrinsec, și nici nu-l poate scădea cu ceva: ocărît ori lăudat, rămîi același om. Și dacă ești cum trebuie să fii — om — nu te va putea clinti nici o bîrfeală, și nici de vreo laudă ne te vei fuduli.

In viața de toate zilele, aprobarea comună atîrnă mai puțin de virtuțile înalte decît de cele inferioare — bunăoară circumspecția, modestia, politețea și decența. Nu te încrede dintr-o dată în omul de care oricine vorbește bine; este desigur un suflet slab și mediocru; sufletele generoase și mari au mulți vrăjmași calzi și prieteni mai puțin fierbinți. Nu te grăbi iarăși să disprețuiești pe acel ce-i sfîșiat cu furie de ura multora: desigur el are vreo calitate însemnată asupra căreia invidia voiește a-și răzbuna. Oamenii îți iartă orice nedreptate mai lesne decît o jignire a amorului lor propriu.

Cercetarea judecății altora despre prietenii și cunoscuții noștri mai de aproape este în această privință de mare folos. Din această cercetare putem vedea că asupra unor puncte esențiale acea judecată trece prin toate nuanțele de la alb la negru. Și cum ar putea fi judecată uniformă cînd sînt atîtea și atîtea deosebiri între judecători! E probabil că n-o să găsești în toată lumea două persoane care să vadă un obiect moral puțin complicat întocmai din același punct de vedere; și chiar învoindu-se asupra rezultatului, motivele hotărîtoare sînt deosebite. Pentru a aprecia drept, trebuie o cumințenie rară, și pentru a lăuda cu demnitate, trebuie însuși să poți merita multe laude: căci, fiindcă nu putem stima la altul decît calitățile pe care noi înșine le credem superioare, se poate prea bine întîmpla ca un nerod să te facă de ocară voind tocmai să te ridice-n slavă.

Spre a ne desbăra de prejudecata primejdioasă și neliniștitoare care ne îndeamnă a dori ca lumea să se ocupe mult de noi, este destul să observăm cum se ocupă de alții. I se întîmplă vreo împrejurare interesantă, bunăoară căsătorie, ori vreo onoare publică, vreun cîștig ori o pagubă, fiecare aleargă să-i spună cît de mult ia din suflet parte la aceasta: nu te încrede niciodată în această suprafață de grime convenționale. Ia-te pe urma celui mai zelos complimentator și adu vorba despre același obiect care mai adineaori îl umplea de bucurie sau de mîhniciune, și ai să vezi numaidecît nepăsarea, răceala, poate chiar o ascunsă bucurie dacă e vorba de necazuri, și mai totdeauna o mișcare de necaz dacă-i vorba de vreo fericire.

Puțini sînt oamenii care să nu se creadă niște ființe foarte importante, foarte mult privite și vrednice foarte a nu fi confundate cu mulțimea. Cine ne garantează nouă că această înaltă părere a noastră despre noi înșine este mai întemeiată decît a altora despre ei înșiși? Să ne pătrundem că alții se ocupă de noi și mai puțin decît ne ocupăm noi de dînșii: că fiecărui, absorbit de propriile sale interese, strivit de necazurile proprii, îi rămîne puțină simțire pentru ale altuia, și astfel inima trebuie să-i rămînă rece cînd graiul îi este atît de călduros.

Vrei să știi ce gîndește ori ce-o să zică publicul despre cutare acțiune a ta, sau de împrejurarea cutare ce te privește? Inchipuie-ți mai întîi pe altul în locul tău și pe urmă, dacă e cu putință aruncă de o parte orice sentiment de omenie și de generozitate, orice lumină filozofică, și pune în locu-le puțină invidie și ascunsa plăcere a bîrfirii și batjocurii: ceea ce vei vedea tu astfel la acela va fi tocmai ceea ce vor vedea la tine alții. Rar lucru ca această regulă să te-nșele în general. Cît despre cazul particular, mai adaugă în partea rivalilor și dușmanilor tăi otrava secretă a calomniei rafinate, acțiunea minciunii și toată măiestria urii adesea învăluită în haina îndulgenții și bunătății. Este adevărat că prietenii ar trebui să potrivească limba tereziei trăgînd în partea cealaltă. Dar lăudîndu-l în totalitatea lor, nu prea trebuie să te bizui pe dînșii: cei mai buni se cred că au făcut destul pentru tine mărginindu-se a nu zice nici o vorbă, sau apărîndu-te oleacă cu multă luare aminte; căci e primejdios, zic oamenii, să ne amestecăm în treburile altuia.

E urît lucru ce spun eu, dar din nenorocire este un mare adevăr, care, dacă ai suflet mare, trebuie să-ți producă următoarele mișcări: întîia, indignarea; a doua, disprețul de oameni; a treia indulgența și în sfîrșit o hotărîre bărbătească să-ți urmezi aplecările împăcîndu-ți-le cu datoriile, fără să-ți pese cîtuși de puțin de limbuția faimei.

Caracteristica energiei unui suflet mare este tocmai puterea de rezistență neclintită față de contagiunea exemplelor, față cu strigătele batjocurii și cu domnia prejudecăților. La ce ar mai sluji luminile învățăturilor, cînd un fals respect omenesc ne-ar împiedica să le urmăm? Atunci, cît și ignorantul ce se rătăcește, tot atît și omul luminat, care cunoaște binele dar îl ocolește din slăbiciune!

Ia să cercetăm puțin și să vedem ce e în deamănunt acea ce numim noi publicul, și atunci hotărîrile lui nu ne vor mai părea așa de grozave. Publicul... E un fel de monstru, alcătuit din părți discordante și din extremele cele mai nepotrivite: bărbat și femeie, copil și bătrîn, ateu și bigot, burtăverde și coconaș, judecător și parte; palavragiu din naștere, apucat și nestatornic prin caracter, ecoul celui dintîi zgomot, mincinos de profesie și pasionat după minciună, foarte greu de slujit și prea ușor de amăgit, grabnic la ingratitudine și leneș la răsplată. Iată într-un chip sumar trăsăturile confuze ale acestei fantasme atît de temute, și iată cît e de mare încrederea proprie a omului în particular, că poți spune cît de mult rău despre public fără teamă că vei putea supăra pe cineva căci fiecare, crezîndu-se mult mai presus de mulțimea aceea vulgară pe care el însuși o acuză că-i ignorantă și nedreaptă, vede toată întinderea propriului său merit personal de care este așa de adînc pătruns. Insă — publicul deși cînd merg bine împrejurările generale este nedrept, e mai drept în vreme de primejdii; părțile care-l compun iau atunci de la sinele treapta greutății lor specifice; talentele disprețuite încep iar să fie luate la ochi buni; teama închide gura invidiei, și necesitatea luminează asupra nevoilor generale.

Pînă la așa mari ocazii cu toate astea, să nu le nesocotim pe cele mici, să ne purtăm bine cu publicul prin cumințenie, să-i jertfim lucrurile de nimic, dar niciodată datoriile noastre; să ne temem de desaprobarea lui, dar să-l știm înfrunta cînd așa ne îndatorează cinstea; să avem curajul a sacrifica realității aparențele și a zîmbi în fața falselor bîrfeli, cînd ne putem zice nouă înșine: am făcut ce eram dator să fac.

Să ne potrivim în sfîrșit obiceiurilor cînd ele nu s-abat de la dreapta rațiune sau nu supără prea mult gusturile și deprinderile noastre; să evităm afectarea singularității în lucrurile și ocaziile mici, căci această singularitate e mai mult deșertăciune decît judecată justă, și dă să se înțeleagă că sîntem incapabili a ne deosebi la lucruri mari și în ocazii importante. „Crede-mă pe mine, fătul meu, zicea un tată către fiu-său care aspira la gloria distincții, dacă e vorba de nerozie, totul s-a făcut, s-a zis tot; de vrei în adevăr să te deosebești, nu-ți mai rămîne decît s-apuci calea opusă".

I. L. CARAGIALE

VATRA, anul I, (1894), nr. 7

Perpessicius: „Lecturi intermitente"

Ultima carte a lui Perpessicius, *Lecturi intermitente*, pe care n-a mai apucat s-o știe editată, reînnoiește regretul nostru după dispariția din spațiul literar românesc a acestui mare suflet. Ne obișnuisem să găsim „lecturile", de-a lungul anilor, în pagina de revistă, prilej de încîntare spirituală și stilistică, dar și de bucurie că noua etapă — speranța noastră era că nu va fi cea din urmă — apăra cu aceeași vigoare catifelată nobletea scrisului, ca și mai vechile „mențiuni critice". Lectura a fost pentru acest „cronicar" modern „unica mare delectațiune", analizată și recomandată nouă în asemenea cuvinte de răsunet, astăzi, testamentar: „A descoperi zilnic noi ostroave imaginare — scrie, în preambulul noii serii — a poposi netulburat la picioarele Olimpului și a sta la taifas cu semeni din altă plasmă decît cei din mahalaua noastră, ne-au fost, dintre bucurii cele mai rare, și mai la îndemînă, apte să suplinească atît lacunele, cît și deziluziile vieții de toate zilele". Intr-o *Confesiune la 75 de ani*, după — probabil — o jumătate de secol de magistratură critică, timp în care a cuprins în scrisul său zilnic aproape tot ce literatura română produsese notabil, nu găsim nici un semn de oboseală ori de lehamite, ci reînnoirea răspunderilor asumate, cu declarația plăcerii de a le fi îndeplinit. Căci „cronicarul", spunea Perpessicius cu acel prilej, „are nu numai obligația dar și satisfacția" de a se opri la toate detaliile unei opere, de a urmări dezvoltarea unei creații și a participa, astfel, la bucuria creatorului. Mai mult: îl încerca atunci o „remușcare" că n-a scris despre mai mulți scriitori, despre mai multe cărți, promițînd în viitoarele sale *Amintiri literare* (va fi apucat să le redacteze? face-vor oare parte dintre operele postume a căror apariție nu trebuie să întîrzie prea mult?) să plătească „atîtea «datorii uitate»", și să se străduie a evoca „atîtea scumpe umbre". Exagera, firește, cu delicatețea de inimă ce-l caracterizează. In trecut, ca și în ultimii ani, comentariul său fusese extrem de prompt și include în fond cam tot ce s-a tipărit semnificativ. Astfel, *Lecturile intermitente*, începute prin 1965 rețin prezențele lui Ștefan Bănulescu, Eugen Barbu, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, I. Vlasiu, dar și a altora încă, alături de permanența unui Al. Macedonski, G. Coșbuc, Camil Petrescu, Galaction, Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu etc. Varietatea acestor „cozerii critice" (în sensul sainte-beuvean cel mai bun) include, în structura unui stil rocemic — de un rafinament arhaic al frazei — idei despre poezia contemporană, despre tălmăcirile din Arghezi, sugestia unor ecouri ale lui Alain Fournier în literatura noastră, elogiul Brăilei, admirabile portrete, al lui Camil Petrescu, al lui Ion Bianu, al profesorului Al. Rosetti etc., o concentrată meditație despre gustul „plimbării" la scriitorii români și, bine înțeles, presărate generos, sclipitoare reflecții despre scris și creatori. Așa, vorbind despre rostul premiilor literare, al căror titlu de nobletă stă bine „pe fronstispiciul unei cărți excelente", zîmbetul său ce nu se refuză maliției, adaugă degrabă: „firește, nici un premiu din lume (...) n-ar fi în stare să învieze un leu mort"; alteori, ironia lui atinge orgoliile impermeabile la avertismentul criticii: „Nu cred să existe ceva mai perseverent decît convingerile de infailibilitate, ale «autorilor». Și din reminiscențele mele, nici una nu-mi vorbește de sinucideri provocate de severitatea criticei". Iată și o lapidară sancționare a manevrelor de „parvenire literară": „Intre platitudine și aroganță, nenumărate sînt nuanțele de tactică ale solicitanților la glorie". In asemenea moralități regăsim gustul criticului pentru coordonatele etice ale vieții literare, interesul său pentru climatul creației, pentru articulațiile biografice, atitudinile publice și investigațiile psihologiei, toate convergente în arta desăvîrșită a portretistului. De aici nestinsa lui admirație pentru Titu Maiorescu — un pasaj din *Lecturi* evocă „meticulozitatea cu care arhivarul acesta al memoriei sale și-a notat și orariile și anotimpurile și, nu o dată, atîtea admirabile pagini de confesiune" — dar, în egală măsură, și pentru Iorga — relevînd „arta concisă și sugestivă" cu care „și-a pus sigiliul" pe orice scria, chiar în „notulele" unei cronici mărunte, redactată cu pasiune la revistele cîte a condus. In zenitul marilor săi contemporani Perpessicius căuta o continuă confruntare, ca și în sensurile unor opere „minore" (dintre care și volumul de față reține cîteva), socotind că operația „folosește și îndeamnă". Astfel, ochiul său exersat descoperă laturile neglijate, conurile de umbră ale trecutului literar, biografiile ce așteaptă un gest de justiție și un gînd comprehensiv. In acest spirit sînt discutate — cu o pasiune a detaliului erudit — monografiile lui Adrian Marino, T. Vîrgolici, I. Biberi, O. Papadima, G. C. Nicolescu, V. Netea ș. a., ori producția memorialistică, așa de bogată în ultimii ani (deși nu întotdeauna demnă de credit) a unora dintre „martorii" de epocă, cîțiva dintre intimii și confidenții marilor scriitori dispăruți (un Eugeniu Sperantia — el însuși creator —, I. M. Rașcu, Mihai Șerban, Isaia Răcăciuni sau Constant Ionescu, acel „grefier al faimei" lui Camil Petrescu). Intregrarea unor piese de acest gen în marele dosar al procesului, redezbătut în fața unei instanțe mai drepte, a trecutului nostru literar, e văzută în perspectiva unui principiu major: „Valorificarea moștenirii literare, scrie Perpessicius, e una din legile de compensație ce reglementează procesul de desăvîrșire al oricărei culturi, al oricărei literaturi". Se lămurește astfel interesul constant al criticului pentru o galerie extrem de diversă de scriitori, tratați cu o înțelegere afectivă, poate simpatetică, reieșind în fond dintr-o filosofie mai profundă decît s-ar putea bănui la prima vedere: „Timpul — spune undeva — în calitatea lui de reparator al injustiției, temperează dușmăniile, decolorează sau jupoaie măștile, intensifică bunele opinii". E adevărat, Perpessicius era unul dintre rarii intelectuali de mare clasă înzestrați și cu darul spontanei sociabilități, cu plăcerea frecventării mediilor literare, unde s-a simțit tot timpul — lucru de-a dreptul paradoxal — „solidar", mărturisind amărăciunea unui destin ce-l rupea definitiv de o comunitate fraternă: „toată această viață literară — azi, una din cele mai complexe — cu care te-ai socotit tot timpul solidar, și de care îți este greu să te desparți pentru totdeauna" — sună un pasaj de nostalgii al *Lecturilor*... Rostul criticului, gîndea acest ingenuu, este mai mult unul colocvial, de angajare a unui dialog cu creatorul, viziunea ideală — și totodată regretul de a nu o fi putut împlini — rămînînd una socratică. Critica e „cozerie" sau, în translația cu o ușoară tentă orientală — „taifas" cu spirite corespondente în elevație, și în finalul unei cariere, care era și pragul trecerii unui hotar irevocabil, el regăsea „ca pe o rană tot vie, ca pe o inaccesibilă floare albastră, aceeași inextinghibilă nostalgie a «taifasului», după care pururi am tînjit și pururi l-am văzut depărtîndu-se, dar pe care Daedalul inextricabil al vieții ni-l promite abia pe tărîmul celălalt, în dumbrăvile elysee, întinși pe pajiștea cu asfodele, la umbra platanilor".

MIRCEA ZACIU

lucian blaga

scrisori şi amintiri din anii 1942-1943

Între întîia lectură din opera lui Blaga *(Paşii profetului)* efectuată în vara anului 1927 la Deda printre sălciile de pe malul Mureşului, şi între cunoştinţa personală a poetului, făcută la Cluj în toamna anului 1939, în casa profesorului şi criticului literar Ion Chinezu, au trecut nu mai puţin de 12 ani.

În timpul acesta Blaga a publicat culegerile de versuri *Lauda somnului* (1929), *La cumpăna apelor* (1933), *La curţile dorului* (1938), marile sale drame *Meşterul Manole* (1927), *Cruciada copiilor* (1930), Avram Iancu (1934), ca şi părţile constitutive ale sistemului său de filosofie: *Eonul dogmatic* (1932), *Cunoaşterea luciferică* (1933), *Censura transcendentă* (1934), *Orizont şi stil* (1936), *Spaţiul mioritic* (1936), *Geneza metaforei şi sensul culturii* (1937), *Artă şi valoare* (1939). Evident nici una din acestea, ca şi scrierile sale anterioare anului 1927, nu mi-au rămas necunoscute şi ele au făcut ca şi eu să devin unul din fervenţii admiratori ai poetului filosof, şi totodată un militant pentru difuzarea şi popularizarea lor. Cunoştinţa din casa lui Chinezu nu avea să rămînă astfel un act protocolar, izolat, ci, dimpotrivă, începutul unor relaţii pe care timpul — mai ales că în anul 1939—1940 i-am frecventat şi cursul de filosofie deschis la universitatea din Cluj — avea să le dezvolte într-un mod foarte măgulitor pentru tînărul admirator.

Ele s-au intensificat îndeosebi după stabilirea mea la Bucureşti, la începutul anului 1941, şi intrarea în redacţia revistei *Vremea*, unde, printre alte atribuţii, aveam şi pe aceea de a ţinea legătura cu publiciştii şi scriitorii transilvăneni şi în general de a urmări problemele Transilvaniei greu sfîşiate prin dictatul de la Viena.

În această calitate făceam deci dese călătorii în Transilvania pentru a urmări problemele refugiaţilor — pe care „Vremea" le îmbrăţişase cu toată căldura — şi pentru a obţine colaborarea scriitorilor de aici. Această colaborare avea un îndoit aspect. În primul rînd era vorba, fireşte, de colaborarea literară a acestora la revistă, şi apoi, în rîndul al doilea, tot atît de important, de participarea lor activă prin lecturi şi conferinţe la festivalurile şi şezătorile organizate de „Vremea" la Ateneul român în anii 1942—1943, şezători la care şi-au dat concursul numeroşi scriitori în frunte cu Liviu Rebreanu, T. Arghezi, Ion Minulescu, Al. Philippide, Ion Pillat, Al. Th. Stamatiad, Al. Teodoreanu şi alţii. Aceste preocupări au devenit şi mai frecvente la începutul anului 1943, cînd un grup de prieteni mi-au încredinţat şi conducerea redacţională a revistei *Dacia Rediviva*, care avea acelaşi program literar şi patriotic ca şi „Vremea".

Concomitent cu solicitarea a numeroşi scriitori tineri de la Braşov, Sibiu, Blaj şi Arad, principalele centre culturale ale Transilvaniei libere, am urmărit chiar de la început să obţin, pentru ambele ipostaze şi pentru ambele reviste, şi colaborarea lui Lucian Blaga, care se stabilise la Sibiu odată cu Universitatea de la Cluj, şi împreună cu a lui şi colaborarea grupului de tineri care se adunaseră în jurul său.

Contactul celor două redacţii cu Blaga a fost ţinut atît prin vizitele repetate pe care i le făceam la Sibiu — vizite care mi-au adus favoarea unor lungi convorbiri cu poetul asupra cărora voi reveni cu altă ocazie — cît şi printr-o seamă de epistole menite a obţine, pentru ambele părţi, precizările necesare acestei îndoite colaborări. Prima scrisoare la care ne oprim este datată 8 noiembrie 1942 şi se referă la conferinţa pe care Blaga urma să o ţină la una din şezătorile noastre, al cărei subiect si dată le stabilisem într-o vizită precedentă. Conferinţa avea să se numească *Spiritualitatea românească* şi urma să fie ţinută la 28 noiembrie. Îndată după anunţarea subiectului şi a datei la care urma să vorbească Blaga, organizatorii şezătorii au primit numeroase scrisori şi telefoane de la admiratorii poetului cari doreau să li se rezerve locuri sigure pentru a putea asista la conferinţă. Curiozitatea şi interesul publicului bucureştean pentru conferinţa lui Blaga erau cu atît mai entuziaste cu cît poetul, deşi avea o activitatea literară de aproape 25 de ani şi deşi era membru al Academiei Române şi profesor la Universitatea din Cluj, totuşi încă nu conferenţiase în capitală, cu excepţia discursului de recepţie de la Academie (5 iunie 1937) în care a făcut „Elogiul satului românesc".

Deşi aşteptat cu atîta nerăbdare, Blaga n-a putut veni totuşi la Bucureşti la data fixată, cerînd amînarea conferinţei cu o săptămînă. Iată motivarea amînării:

Dragă Domnule Netea,

regret nespus de mult că anume împrejurări mă silesc să vă stric planurile conferinţelor. Iată despre ce e vorba: în 28 Noemvrie n-aş putea în nici un caz să ţin conferinţa, deoarece în 27 trebuie să plec la Turda la cercul de recrutare pentru „revizuire", fiind „scutit".

Conferinţa trebuie prin urmare amînată cu o săptămînă (5—6 Dec.).

Mă scuzaţi, dar nu depinde de mine. Forţă majoră.

Al D-tale cu toată prietenia
Lucian Blaga

Nici înainte de 28 nu pot.

În urma scrisorii sale, conferinţa a fost fixată pe data de 5 decembrie.

Conferinţele, înainte de a fi rostite, trebuiau prezentate însă cenzurii, care îşi permitea adeseori să suprime anumite fraze sau pasagii considerate neoportune pentru regimul antonesciano-hitlerist. Aceeaşi urma să fie şi soarta conferinţei lui Blaga, care ne-a fost cerută de oficiul respectiv cu două săptămîni înainte, cu precizarea că dacă nu vom prezenta textul integral conferinţa nu va putea fi expusă.

O altă problemă care se punea în legătură cu aceste conferinţe era şi programul artistic ce le urma, recitări de poezii şi muzică, recitările fiind făcute fie de autori, fie de artişti de la Teatrul Naţional. În cazul lui Blaga trebuia, fireşte, să fie recitate cîteva din poeziile lui, după care, pentru a da şi mai multă importanţă manifestaţiei, urmau să citească din operele lor T. Arghezi, Ion Minulescu, Al. A. Philippide şi Al. Th. Stamatiad. După primirea scrisorii amintite, şi după fixarea noii date, i-am scris deci din nou, pentru a-l informa atît de dispoziţiile cenzurii cît şi pentru a-i cere să recomande el însuşi poeziile ce urmau să fie recitate. La 23 noiembrie primeam scrisoarea de mai jos care reprezenta nu numai punctul de vedere al lui Blaga faţă de rigorile cenzurii, dar totodată şi indicarea poeziilor sale preferate pînă la acea dată.

O reproducem în întregime:

Dragă Domnule Netea,

îţi trimit o fotografie pentru cele cerute. Vei primi în curînd şi conferinţa. Va trebui să faci totul s-o treci prin cenzură. Altfel rămîneţi fără conferinţă. Sper să nu întîmpini dificultăţi prea mari. Vezi, eu nu pot să ţin decît conferinţe neconformiste, dar „româneşti".

Cît priveşte fragmentul cerut — vom vedea. Poezii?

„Întoarcere", „Septemvrie", „Biblică", „Asfinţit marin", „Cîntăreţi bolnavi".

Să fie pur şi simplu citite, nu declamate! *Actorii sînt imposibili în privinţa aceasta.*

Să trăieşti
L. Blaga

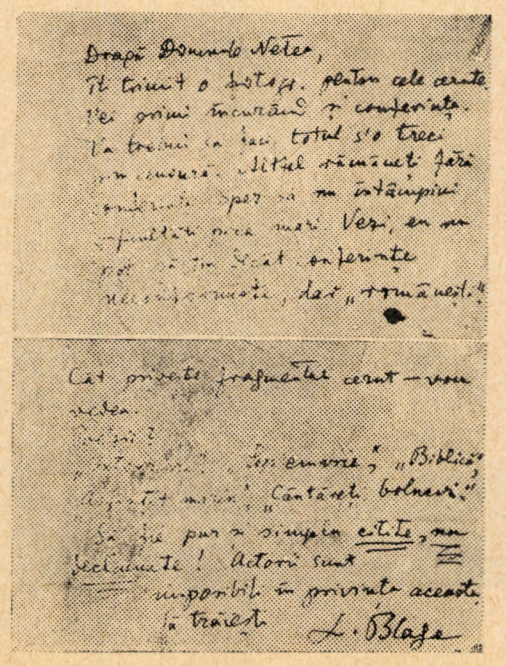

Cenzura negăsind în conferinţa lui Blaga, — o conferinţă cu caracter eminamente intelectual — pasagii incriminabile, ea s-a ţinut la data stabilită cu o afluenţă de public neobişnuită pentru vechiul Ateneu, şi totodată cu respectarea întrutotul a dispoziţiilor sale cu privire la lectura poeziilor.

Organizatorii au avut însă mîhnirea de a înregistra absenţa lui Arghezi, care, deşi acceptase să citească din poeziile sale, cu patru zile înainte de şezătoare ne-a comunicat că nu mai poate participa din cauza prezenţei în program a lui Al. Th. Stamatiad. Cum ambii poeţi, ca şi I. Minulescu şi Al. A. Philippide, fuseseră solicitaţi stăruitor să-şi dea concursul, şi cum Arghezi ştia că va fi invitat şi Stamatiad şi nu ridicase nici o obiecţie cu privire la acesta — obiecţie de care fără îndoială s-ar fi ţinut seama — nici unul dintre organizatori, după ce apăruse anunţul, n-a avut inima să-i ceară autorului „Din trîmbiţe de aur" să renunţe la plăcerea de a apărea la Ateneu alături de Lucian Blaga. Cu tot regretul autorii s-au văzut astfel siliţi să accepte absenţa lui Arghezi.

Consultat la telefon de cele întîmplate, Blaga s-a declarat de acord cu soluţia adoptată de organizatori.

Adevărul e că T. Arghezi n-a avut niciodată prea multă simpatie pentru Lucian Blaga, aşa încît nu Stamatiad îl stingherea ci însuşi conferenţiarul. Asupra acestor lucruri vom reveni însă altă dată.

La cîteva zile după conferinţă primeam o nouă scrisoare de la Blaga, prin care îmi trimitea un articol al unuia din tinerii săi discipoli: *Petru Hosu*.

Iată şi textul acesteia:

Dragă Netea,

vei primi zilele acestea un articol al lui Petru Hosu, f. bun, pentru „Vremea". Ţin foarte mult să apară, chiar în dimensiunile date. E un început de colabrare al tinerilor de aici.

Inainte de Crăciun sînt la Sibiu. Te aştept.

Omagii doamnei.
Al d-tale prieten
Lucian Blaga[1]

15 Dec. 1942.

Succesul obţinut de conferinţa ţinută la 5 decembrie a determinat însă pe organizatori să-i solicite o nouă conferinţă pentru luna februarie, şezătorile „Vremii" urmînd să se ţină pînă în primăvară. Subiectul propus a fost o evocare a lui Andrei Şaguna în cadrul seriei intitulate „Marile figuri ale neamului". La scrisoarea ce i-am trimis în legătură cu această chestiune, ca şi cu unele intenţii ale criticului revistei, Pompiliu Constantinescu. de a consacra lui Blaga o serie de articole, primeam la 4 ianuarie 1943 următorul răspuns:

4 ianuarie 1943.

Dragă Netea,

mă bucur de ştirile ce mi le dai. Îndeosebi că P. Constantinescu va începe o serie de articole.

Cît priveşte conferinţa despre Şaguna — — regret că nu voiu putea s-o ţin, fiind prea încărcat cu alte lucrări. De altfel nu e bine să ţin aşa repede a doua conferinţă. S-o lăsăm pentru altă dată cînd îmi vine şi mie mai bine să mă deplasez. Eu trebuie să-mi prepar plecarea în străinătate cu o serie de conferinţe. La anul, vă promit, că vă împlinesc dorinţa.

Ţi-am trimis „Ştiinţă şi creaţie" încă înainte de Crăciun.

Omagii Doamnei.
Al d-tale cu multă prietenie
L. Blaga

In luna următoare corespondenţa s-a continuat în legătură cu alte probleme şi îndeosebi cu dorinţa de a-mi acorda un interviu pentru „Vremea", interviu pentru care urma să-i trimit un chestionar. Ea îi oferea totodată prilejul de a da o nouă motivare refuzului său de a vorbi despre Şaguna.

Iată o scrisoare din 27 februarie 1943:

27 II 1943

Dragă amice,

Scrisoarea ultimă a D-tale am primit-o dar aceea despre care pomeneşti — nu mi-a sosit.

Cum aş fi supărat? Ai fost doar totodeauna aşa de drăguţ cu mine. Nu, dar sînt grozav de ocupat, că nu ajung să împlinesc toate dorinţele. Pentru „Dacia Red." sper să-ţi mai cîştig nişte colaborări.

Chestionarul să nu mi-l trimiţi decît în vacanţa de Paşti.[2]

Lui Pompiliu Constantinescu spune-i că la curs am vorbit despre Arghezi al său[3], *şi la seminar de asemenea. Cele spuse vor apărea şi în Saeculum*[4].

Să nu fiţi supăraţi că nu am voit să ţin conferinţa despre Şaguna. Nici n-am putut, fiind prea ocupat. Şi ar fi fost greşit interpretată, în împrejurările de faţă.[5]

Altă dată, la anu, despre altceva.

Omagii doamnei
Al D-tale prieten
L. Blaga

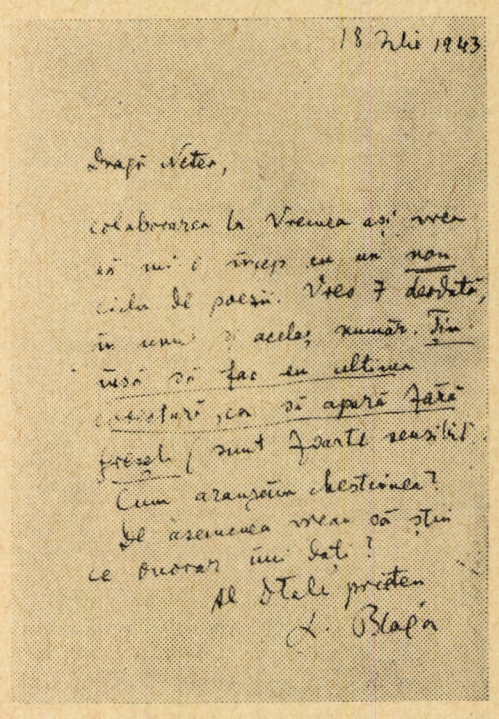

In vara anului 1943 am fost rugat de redacţia „Vremii" să intervin pe lîngă poet pentru o colaborare directă, cu poezii sau articole.

Peste cîteva zile de la trimiterea scrisorii mele am primit următorul răspuns:

18 iulie 1943

Dragă Netea,

colaborarea la Vremea aş vrea să mi-o încep cu un nou *ciclu de poezii. Vreo 7 deodată, în unul şi acelaşi număr.* Ţin însă *să fac eu ultima corectură, ca să apară fără greşeli (sînt foarte sensibil). Cum aranjăm chestiunea?*

De asemenea vreau să ştiu ce onorar îmi daţi?

Al d-tale prieten
L. Blaga

Cea mai substanţială colaborare a lui Blaga la revista „Vremea" a fost însă studiul *Şcoala latinistă ardeleană*, fragment din marea sa lucrare *Gîndirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea* pe care l-am obţinut împreună cu colaborarea altor publicişti şi scriitori transilvăneni — Ion Breazu, George Sbârcea, Grigore Popa, Radu Brateş — pentru numărul „Vremii" din 28 noiembrie 1943, consacrat sărbătoririi unui sfert de veac de la unirea Transilvaniei cu patria mamă.

Despre aceasta şi despre alte întîlniri cu Lucian Blaga în anii următori vom reveni în alt număr.

VASILE NETEA

---

[1] Articolul lui Petru Hosu intitulat *Poezia dramatică a lui Lucian Blaga* a apărut în „Dacia Rediviva" în 2 şi 3 din anul 1943.

[2] E vorba de chestionarul pentru interviu.

[3] Monografia lui Pompiliu Constantinescu era consacrată lui T. Arghezi (Bucureşti, 1942) în care criticul „Vremii" aplica poeziei acestuia punctul de vedere al filozofiei lui Blaga.

[4] Revista lui Blaga ce apărea la Sibiu (1942—1944).

[5] Blaga se afla în polemică cu presa ortodoxă de la Sibiu.

OLTUL

„În cetățuia ta de apă
Dorm cîntecele noastre toate..."

BĂLAN

„Și cel mai scump nisip. .."

— Undeva, aproape de noi, e izvorul...

— Cîteva mii de pași. Renunță, totuși. Chiar dacă „non fiction"-ul reportajului va avea de suferit. Călătoria începe de aici.

(Acela dintre noi care nu voia s-o ia „ad sursum" a pus piciorul drept pe celălalt mal al Oltului; avea în față 699 de kilometri de apă izvorîtă și vărsată pe pămînt românesc; cel mai **național** dintre marile noastre rîuri).

— Ce mai, aci începe Oltul. Și reportajul.

(15 decembrie 1970. Starea sufletească nu era dintre cele de zile mari. Pur și simplu, aveam senzația unei demitizări nepermise, maligne: făceam cunoștință cu falnica „cetățuie de apă" la vîrsta cînd măsoară un metru lățime și își croiește greu drumul printre asperitățile geografice ale platoului de sub Harghita. Vezi Oltul mic și neputincios și, în plus, nici nu-și clipocește cine știe ce limpezimi de cristal pe un prund cu pietricele rotunde. Pur și simplu, la foarte puține ore după naștere, rîul întîlnește un uriaș centru industrial, Bălanul, de unde iese puțin ofensat, cuminte, poate mai puțin curat, încadrat de tufișuri mărunte, din incerte specii botanice. Ai revelația mefistofelică de a fi surprins un uriaș la vîrsta dinților de lapte).

— „De treci codrii de aramă...". Sîntem în plin mediu saturnian, dragul meu. Metalul acesta a simbolizat întotdeauna gravitatea: **tunurile, clopotele** și erudiția: **retortele, alambicurile...**

— ...și cazanele de țuică. Hai mai bine să vedem **ce știm** despre mina Bălan. Nu-mi place ipostaza de reporter-găgăuță, care descinde în Hășmaș ca în Noua Guinee.

— Ce știm? Mină veche; austriecii pretind a o fi descoperit la 1600, dar la acea dată românii și ungurii de pe Oltul de sus își mîngîiau de multe veacuri tihna dominicilor cu arama de la Bălan. Cercetătorul maghiar Kisbáczonyi Bekö József susține că zăcămîntul a fost descoperit de un cioban român, Bălan. În anii 1790—1791 minerii de la Bălan se revoltă împotriva obligațiilor militare, afirmînd cu mîndrie că ei scot „cupru, aur și argint viu".

— Ajunge. De fapt, ne interesează mina **de astăzi.**

(Ce poți reține dintr-o vizită la Bălan? Să zicem, faptul că viața a 12.000 de suflete depinde aici de acest metal. Ați văzut vreodată aramă fierbinte curgînd? Ori increminînd în forme, sub ochii oamenilor? În primele clipe nu-ți dai seama de unde vine sentimentul pe care-l încerci, căci în el sînt cuibărite sclipiri de revelație intelectuală, estetică. Apoi, după ce intuiești ambianța de **clasic** și **prețios** pe care o creează arama, ți se pare firesc să asociezi șuvoiul galben de la Bălan cu sclipirea portalurilor lui Lorenzo Ghiberti sau cu luciul lui **David** de Donatello.

La Bălan, sub pămînt la mare adîncime, poți citi o veche mărturie a eforturilor — căznite, nu rareori tragice — de a amplifica mina. Săpată în stîncă, inscripția:

FUNDINA S. ANTONI A: MDCCCXXXVI APARTA AD CD ORCIAS.

PERDUCTA A: D: MDCCCXL FODIMAN: S. FERDINANDI SUBFORAVIT.

RENOV: MDCCCLXXXIV = „Galeria principală Sf. Anton, începută în 1836, în lungime de 400 stînjeni și mînată în 1840 de Fodiman pînă sub galeria Sf. Ferdinand. Renovată în 1884").

— Fraza pe care ne-a spus-o directorul Marin Cristi pe cînd copiam amîndoi inscripția o consider antologică: „Ce găsești așa interesant în hieroglifele astea? Dacă am scrie pe pietre tot ce s-a făcut la Bălan în 15 ani de cînd sînt eu aici, ar trebui să scrijelim toți munții din Hășmaș pînă la Întorsura Buzăului".

— Grozav orgoliu, curat de bronz!

— Nu e orgoliu. E realitate. În 15 ani, producția minei a crescut de 33 de ori.

MIERCUREA CIUC

„La sînul tău vin în amurguri / Sfioase fetele fecioare".

(De la Bălan în jos Oltul străbate salba de localități rurale ale Ciucului: Sîndominic, Dănești, — nume vestit cu aura celebrității de mîinile trudite ale meșterilor olari — Cîrțani, Mădăraș, Racu, Siculeni, Jigodin, Sîncrăieni, Sînmărtin, Cozmeni. La marginea unui sat, fetele albeau pînză în Olt, cu poalele sumese și cu coapsele goale, ca în vechile și bunele stampe pășuniste. Da, numai că era ger, iar din munți brazii sălhui trimiteau în jos negură scămoasă, rece. Fetele aveau ceva de pești lucioși, cu o vitalitate aparte, misterioasă).

— Om, lemn și apă. Ce zici, se poate sintetiza astfel istoria acestor locuri?

— Metaforic, da. Vezi, casele sînt adevărate vile, care, călătorului citadin, i se par deosebit de rafinate. De fapt, forma lor trădează adînca înțelegere a lemnului, a virtuților lui. Există documente efective ale frăției omului cu lemnul: la Arhivele Statului din Sfîntu Gheorghe, în dosarul VI/1767 se păstrează o plîngere: lemnarii din Ciuc, furnizorii orașului Brașov, reclamă Guberniului de la Cluj că buștenii trimiși de ei pe Olt, spre Tîmpa, au fost opriți de morarul din Ilieni, în mod samavolnic. La anchetă morarul pretinde că buștenii s-au agățat singuri.

— Dacă ar fi să reproșez ceva acestei călătorii, i-aș reproșa rapiditatea, superficialitatea. N-a trecut o zi și iată, ieșim din primul județ de pe Olt: Harghita.

— Nu-i nimic. Mai sînt trei.

— Totuși... un reportaj la 100 km/H!...

(Mașina zbura printr-un peisaj iernatic ce-ți refuză orice epitete. O astfel de frumusețe e o suferință: ai vrea s-o mîngîi, s-o pipăi, s-o muști, ca să-ți dai seama că există. Clipa nu vrea să se oprească în fața defileelor fantomatice, albăstrui, iar șoferul e un fiu al pămîntului care știe de mult că frumusețile sînt miraje, și nu le mai dorește).

— Nu știu dacă ai observat — (discuția se desfășoară banal, ca să ne ferim de exclamații cu „ah!" și „of!") .— nu știu, zic, dacă ai observat un lucru în legătură cu aceste județe noi, între care se numără și Harghita. Oamenii manifestă literalmente un adevărat — să zicem — „eroism al începutului", ceva — iartă-mi comparația dacă o consideri stupidă! — de western sui generis. Oameni puternici și sensibili. Există o ambiție a alinierii la cel mai înalt nivel și nu le place să le amintești vîrsta tînără a județului lor. Parcă îți spun: „Așteaptă, domnule, și mata un an, doi, trei, și o să vezi!"

— Să știi că așa e. Nicăieri n-am auzit o plîngere de lipsă de bani, de fonduri. **Timp** le trebuie...

— Aproape te sperie acest sentiment al lipsei **definitivului,** mai bine zis împingerea lui spre hotare iscate de ambiția oamenilor: în industria forestieră (care reprezintă, grație unei constelații de 4 întreprinderi și un mare combinat, Gălăuțaș, o treime din economia Harghitei), ori la Uzinele de fier din Vlăhița, la Fabrica „Tehnoutilaj' din Odorheiul Secuiesc ori pe străzile orașului Miercurea-Ciuc.

(16 decembrie 1970. Oltul a crescut cu o zi de drum și cu 20 de metri lățime. Începe să capete alura de „cetățuie de ape". La întrarea rîului în defileul Tușnad, crestele tranșante ale munților, țîșnind spre tării în tovărășia brazilor, croiesc bizare planuri de percepție vizuală, față de care elementul uman pare un insignifiant bob de mazăre, ca în gravurile lui Katsusika Hokusay. Tușnadul este un punct turistic excepțional, făcînd chiar abstracție de frumusețea stațiunii în sine. În stînga Oltului se înalță muntele Ciomadul, în vîrful căruia e lacul Sfînta Ana. „O oglindă pierdută de zîne" — spune legenda; „Lacul vulcanic cu cea mai limpede, mai captivantă apă din Europa" — glăsuiește știința. Mai sus, în munți, e o peșteră cu nume de vestală romană: Turia; însă o vestală a morții: orice vietate intră în ea e sortită pieirii. Nu însă și omul care, cu inventivitatea-i caracteristică, a convertit în folosul său această pungă cu gaze otrăvitoare: lîngă peștera Turia a apărut un sanatoriu și... moartea s-a convertit în viață).

SFÎNTU GHEORGHE

„Zdrobită-n praf, murea arama...".

(După ce lasă în urmă defileul Tușnadului, trecînd pragul dincoace de copilăria sa, Oltul devine, între întîmplările munților, un personaj care începe într-adevăr să domine. Spre Sfîntu-Gheorghe el își răsfiră apele, dîndu-și bineți, de o parte și de alta, cu masivii Bodocului și Baraoltului.

Mărturiile de tinerețe la Sfîntu-Gheorghe, reședință a județului Covasna, înmănunchează veleitatea cotidiană a multor începuturi. Între altele, județul, azi încă de pondere forestier-agrară, va deveni în cincinalul 1971—1975 zona altei configurații, în care industria constructoare de mașini va reprezenta 46%. La Întorsura Buzăului, Tîrgu-Secuiesc, Sfîntu-Gheorghe, vor intra în funcțiune noi capacități industriale, astăzi de neimaginat pentru Covasna).

— Mie știi ce mi se pare extraordinar în acest oraș? N-ai să rîzi? Ei bine, teatrul. A devenit un ceva fără de care oamenii nu pot trăi. Se susține de 22 de ani, cu participarea anuală a peste 100.000 de spectatori, cifră demnă de invidiat și de luare aminte pentru alte surori din provincie.

— Eu rămîn la Muzeul orășenesc. Nu pentru că e vechi — datează din 1879 — nici pentru că-l adăpostește, dimpreună cu bogăția lui, un monument arhitectonic impresionant, ci pentru că aici am întîlnit **esența** expresiei a ceea ce înseamnă frăție de neamuri în Transilvania, peste vitregii și aspre încercări: sub un frontispiciu din presa vremii, în sala dominată de penelul pictorului secui Gyárfás Jenő, se poate citi o frază tulburătoare a lui János Bolyai: „Nimeni nu iubește și prețuiește mai mult decît mine națiunea română, deopotrivă cu cea maghiară".

HĂRMAN. COTUL OLTULUI SPRE APUS

„Te-a-ncins cu lanțuri împăratul...".

— Oltul dă semne de oboseală. Își caută ieșirea spre sud.

— Reține versul lui Goga, ca să sesizezi puternicia acestui ocol; „Încovoindu-ți îndărătnic / Mărețul tău grumaz de unde".

— Rămîi cîteva minute în mașină. Vreau să văd biserica Hărmanului.

(Iată ce a notat în carnet T. M.: „Biserică întărită; construcție din secolul al XIII-lea. Aspectul e cel al unui vestigiu cufundat într-o uitare nemaipomenită, nemeritată. Herbet Roza, locatară și îngrijitoarea clădirii, face tot ce poate, ea singură, pentru ca acest autentic și rar monument de artă gotică să-și păstreze chipul. Efortul e zadarnic, dacă făgăduința celor în drept nu va interveni. Am consemna o pierdere de neevaluat. Interior auster, trădînd spiritualitatea catolică de extract gotic. Tendință spre meditație și autoflagelare. De ce băncile femeilor sînt mai joase, mai incomode, mai rudimentare decît ale bărbaților? Ca să nu se boțească elegantul costum al femeilor sașe — sîntem în plină zonă etnografică săsească! — numit „die Trachten Haube").

BOD. 17 DECEMBRIE 1970

„Drumeț, bătut de gînduri multe".

— Nu văzusem niciunul o fabrică de zahăr...

— La Bod puteam să cunoaștem una dintre cele mai vechi din țară. Îți amintești cum am intrat la inginerul șef?

(„ — Bună ziua! Vă deranjăm la o oră nepotrivită...

— Ei, nepotrivită! Parcă nu știu eu cum se face covrigul cu susan. Ședeți!

— Ne mirăm că nu vă găsim în ședință. Călătorim de trei zile pe Olt și am găsit multă lume în ședință...

— Eu? Să mă ferească Dumnezeu! Directorul, el e abonat la ședințe. Eu am dureri de cap").

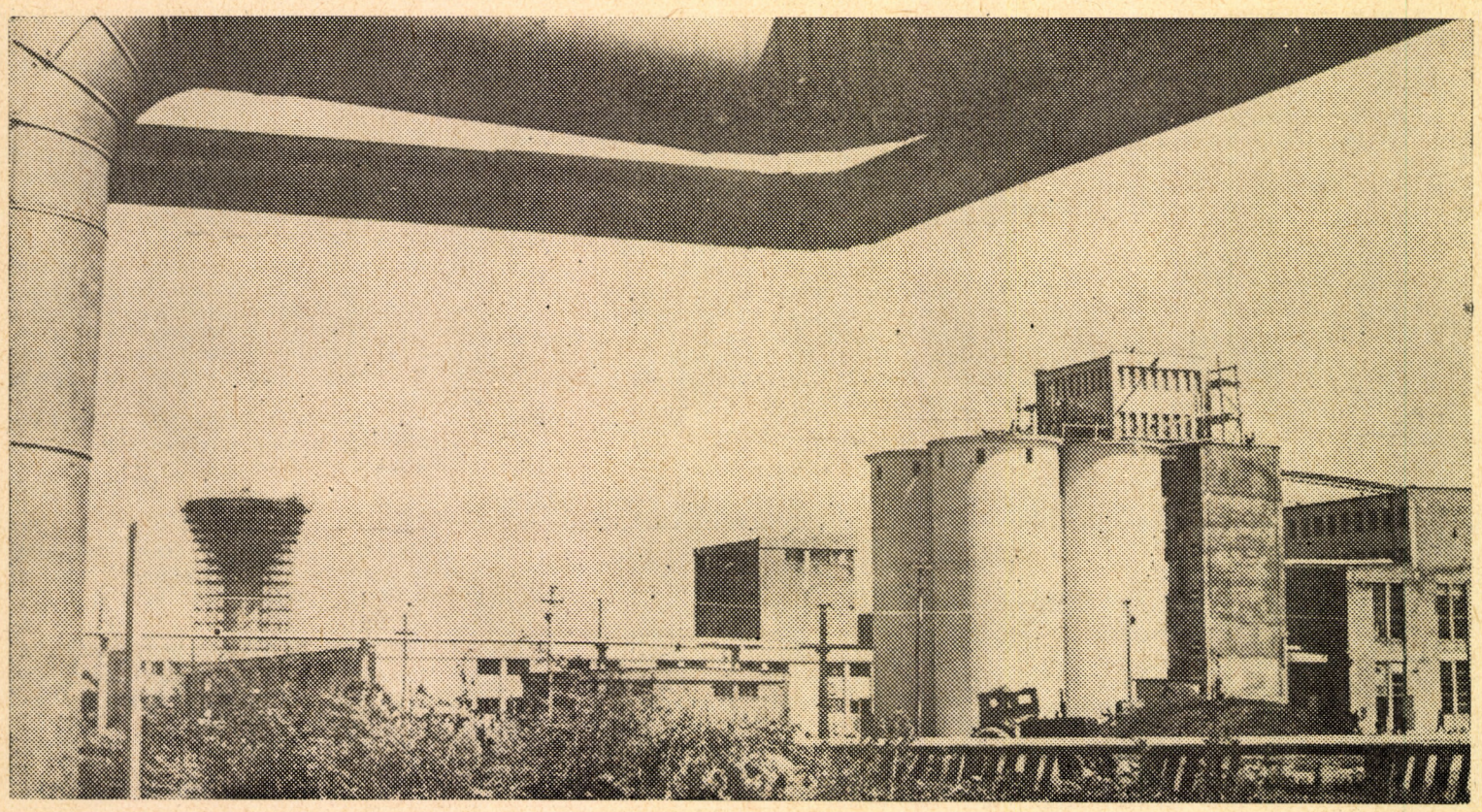

Peisaj industrial din Miercurea-Ciuc

TRANSILVAN

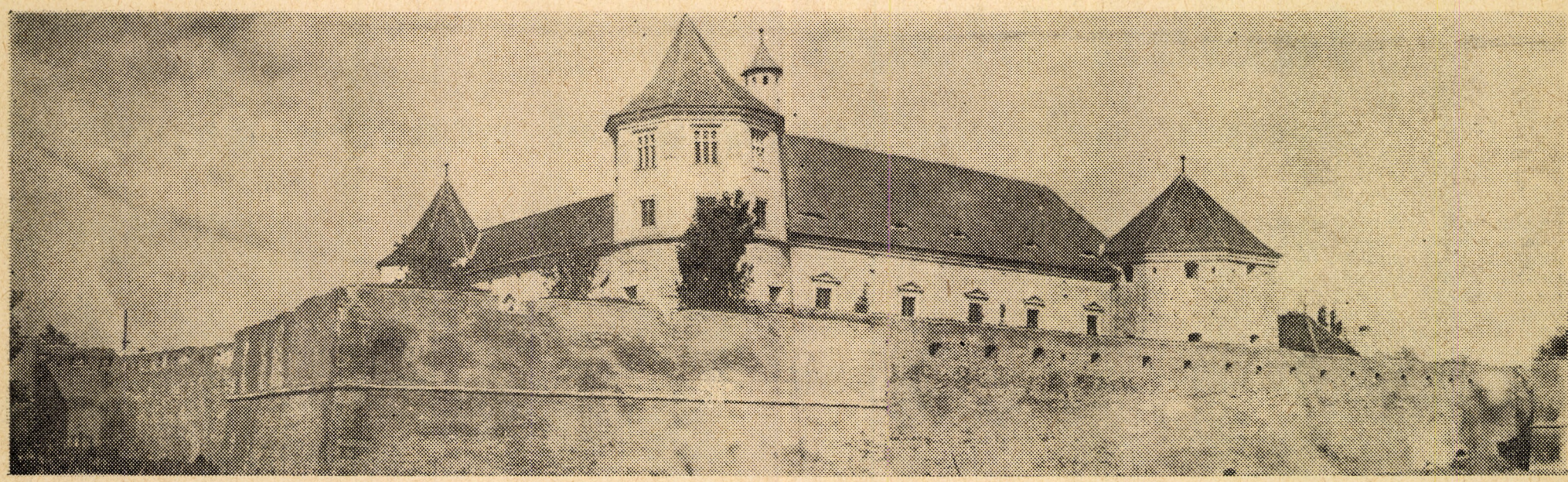

Cetatea Făgărașului

— Strașnic om, acest bătrîn inginer Broască! Ori colegul său, Ion Dihoiu, de asemenea apropiat de vîrsta pensionării. La întrebarea ta ce i s-a părut frumos, și ce urît, în 33 de ani la Bod, a răspuns: „—Bodul e amîndouă: și urîtul și frumosul. Urît e mai ales cînd ești silit să faci lucruri stupide, lipsite de logică". Apoi: „— Cum v-ați statornicit aici pe o viață?", la care ți-a răspuns: „— Omul se obișnuiește cu orice. Esențial e să-i tai coada treptat, nu dintr-odată. Dacă i-o tai brusc, se sperie că n-are coadă".

— La despărțire le-am declarat cu toată sinceritatea, amîndoi, că sînt mai interesanți decît tinerii excesiv preocupați de chiverniseală și de tehnică. Am rămas în gînd cu o replică tristă a inginerului Broască: „Fabrica se va reînnoi, simt acest lucru. Eu nu voi mai fi ...".

Muzeul din Sfîntu-Gheorghe

FELDIOARA

„Mult iscusita vremii slovă ...".

(Ca să nu înnoptăm pe drum, am trecut în fugă pe aici. Numele localității e cunoscut oricui, dar foarte puțini s-au gîndit de ce. Nu, nu pentru semnificația istorică a ei, ci pentru cu totul altceva: **în** Transilvania sau **din,** se călătorește „via Feldioara". Cunoaștem satul de pe biletele C.F.R. Istoria, ea e o altă poveste.

... Cetatea e așezată pe un pinten de deal, e de formă ovală, perfect adaptată la teren. Dintre ruine vezi pînă departe: constructorii au avut un instinct funcțional perfect. Costișa dinspre Olt e acoperită cu pini înalți. Printre coroanele lor vezi rîul sclipind viclean. Dintr-acolo au răbufnit la 22 iunie 1529 oștile lui Petru Rareș, conduse de vornicul Grozav, care au zdrobit armata lui Ferdinand de Habsburg și au devastat cetatea.

... În mijlocul ruinelor, în incintă, spre a spori parcă verosimilul peisajului, arde un foc proaspăt, din crengi groase. Cine le-a aprins? În jur e pustiu ... pustiu ... Fără să vrei, cauți cu ochii în jur, în timp ce vîntul, suflînd în jăratic, însuflețește peisajul. Unde sînt stăpînii focului?

... Profităm de căldura lui spre a însemna în carnet aceste impresii ....).

FĂGĂRAȘ

„În cetățuia ta de apă / Dorm cîntecele noastre toate".

(„Țara Oltului", de adevăratelea. **Terra Blachorum,** cum o numesc documentele secolului al XIII-lea, Ducatul Făgărașului, Țara Făgărașului sau Țara Oltului, nume preferat de țărani, fîșia geografică dintre apa Oltului și lanțul Carpaților meridionali a fost martora unor dramatice capitole de istorie românească. Aici s-au păstrat pînă tîrziu, în pofida stăpînirilor străine, străvechi așezăminte sociale românești, ca boierimea și răzășia, amintiri din timpurile cînd Făgărașul era „biruit" de domnii Țării Românești.

— Bună ziua!

(Am intrat pe un șantier al fantomelor, parcă: se renovează, spre deliciul estival al lui „homo turisticus", cetatea veche a Făgărașului).

— Bună!

— Vrem să ...

— Mă numesc Adriana Comănici. Sînt arhitecta șantierului.

(O fată mică, delicată, cu ochi verzi, figură de intelectuală zbuciumată din romanele Francoisei Sagan. Contrast bizar cu megalomania absurdă a cetății).

— Duduie, vizitatorii vor dormi într-un castel, sau faceți din el un hotel?

Ne privește cîteva clipe.

— Să nu-mi cereți un răspuns exact. Parcă nu știți: așa, puțin surogat, puțin autentic ... Se spune că Pablo Casals, văzîndu-l la televizor pe Engelbert Hamperdynk, a exclamat: „Ah, noi copii sintetici!". Cetatea va fi, după renovare, o istorie sintetică.

— ! ! !

— Sper că nu-mi cereți să vă dau evul mediu în persoană. Va fi un ev mediu cu apă condiționată, televizor, „tzuica" românească și pliante turistice.

AVRIG

„Și cîte cîntece și lacrimi / Nu duce valul, călătorul ...".

(Peste o oră drumul nostru se va încheia. Sîntem aproape de Turnu-Roșu. Lanțul Carpaților a început să-și încline măreția, în așteptarea întîlnirii cu Oltul. În stînga, pierdute într-un azur incert, piscurile albe, albe și odihnitoare ale munților de la Miazăzi. Se spune că există o fascinație a munților înzăpeziți. Cei bîntuiți de ea merg orbiș într-acolo, caută o liniște numai de ei înțeleasă... urcă... se pierd... Poate aud chemări de clopote dintre vetrele albe... poate iluzia unor cerbi albaștri jucîndu-se pe frăgezimea zăpezii îi cheamă ...

Satul e îmbibat de amintirea lui Gheorghe Lazăr, care își doarme somnul de veci în țintirimul bisericii, sub o lespede purtînd epitaful:

Viețuitoriule!
Stai puțintel și citește
După-aceea socotește
Trista omului soarte,
Nepregetătoaria moarte.
Ce ești tu, eu am fost,
Aceasta învață de rost.
Ce sînt eu acum, vei fi
Cînd ceasul îți va sosi.

theologus transilvanus
GEORGE LAZAR,
n. 1779
m. 1823

Avrigul poartă urmele celor care, prin vremuri, au cinstit memoria cărturarului. În anul 1864, Scarlat Rosetti renovează mormîntul, adăugînd două versuri: „Precum Christos pe Lazăr din morți a înviat / Așa tu România din somn ai deșteptat". În mijlocul satului, Cornel Medrea a înălțat cu decenii în urmă un monument expresiv pentru Lazăr, Iar casa în care s-a născut cărturarul poartă, din inițiativa lui Nicolae Iorga, o placă comemorativă: „Aici în casa săracă de român robit s-a născut omul cu credință tare Gheorghe Lazăr, predicatorul mîndriei trecutului și pregătitorul începuturilor viitorului").

TURNU-ROȘU

Capătul unui drum pe Oltul transilvan. Dimensiunile rîului: la Bălan — 1 metru lățime; la Turnu Roșu — 100 metri lățime. Am străbătut sute de kilometri, zeci de localități patru județe. Capătul drumului e marcat de un turn despre care legenda spune că a fost vopsit cu sînge de turc. Lîngă ruinele turnului, Oltul primește afluent un rîulet: Meghieșul. Aici era fruntaria dintre Țara Românească și Transilvania. Azi, doar un punct de unde călătorul își ia avînt spre alte elanuri geografice și umane ale țării.

IOAN CHINDRIȘ și
TEODOR MATEESCU

CUMINȚENIA PĂMÎNTULUI

lucian blaga

despre originalitatea artei noastre populare

Vastitatea și adîncimea sufletească, varietatea motivelor, disponibilitățile de generozitate și luminozitate, distilarea elementelor vieții, echilibrul intrinsec, vigoarea și unicitatea expresiei cît și alte elemente ale artei noastre populare au făcut-o să se bucure de o prețuire în continuă creștere la noi și pe glob. Viziunea creatorilor acesteia n-are nimic obturat, presupunînd o alchimie interioară aparte și vizînd înnobilarea vieții.

Originalitatea și bogatele carate ale artei populare apar în evidență în raport cu multilaterala cunoaștere a ei, evitîndu-se perspectiva îngustă. Kandinski menționa printre altele că „Arta modernă nu poate apărea decît atunci cînd semnele devin simboluri", ceea ce ne face să ne ducem cu gîndul și mai mult la simbolurile artei populare românești, a căror consistență este de o noblețe indiscutabilă.

Lucian Blaga a acordat astfel o prețuire de prim rang artei populare, intenționînd să-i descopere noi dimensiuni, să elucideze aspecte de seamă și să îmbogățească cercetarea ei cu puncte de vedere originale și cuprinzătoare. Preocupările sale de artă populară se disting totodată prin consecvența lor.

Studiile lui Lucian Blaga în legătură cu arta populară se bazează pe sondaje repetate în profunzimile substanței acesteia, ridică probleme noi și majore, stabilesc în mare măsură unicitatea și valoarea fenomenului luat în considerare, sesizează aspecte dominante și proprii, clarifică ceea ce ne apropie și mai ales ceea ce ne diferențiază de alții, accentuînd apoi necesitatea firească de a lua în considerare averile geniului autohton.

Autorul „Spațiului mioritic" a purtat o considerație continuă creatorilor anonimi ai artei populare românești, subliniind totodată rezervele inepuizabile ale geniului artistic al țăranilor, a căror pasiune pentru frumos un Constantin Brâncuși, de pildă, va ilustra-o pe glob la o altitudine aparte. Referitor la setea de frumos al oamenilor de la noi, Lucian Blaga a scris plecînd de la realități concrete: „Despre țăranca noastră îndosebi se poate spune ca se va lipsi de orice, dar nu de inutilitatea unui adaos de forme și culoare în mediul ei de toate zilele".

De data aceasta, vom insista însă numai asupra modalității în care Lucian Blaga a reliefat originalitatea artei noastre populare și implicit și indirect modernitatea ei. E clar că trăsături ale acesteia ca spontaneitatea, lirismul, tendința spre esențializare și spre simplificare și altele țin tot atît de mult și de zonele modernității. Iar valoarea originalității în artă a fost subliniată de Blaga pînă și în unele din aforismele din „Discobol": „Cu penele altuia te poți împodobi, dar nu poți zbura. Acest lucru nu-l prea știu oamenii, dar îl știu păsările."

Abordînd problema spefificului unei opere de artă, deci și a artei populare, este de părere că aceasta aparține unui anumit popor în primul rînd *„prin ritmul lăuntric, prin felul cum ticluiește o realitate, prin adînca afirmare sau tăgăduire a unor valori de viață, prin instinctul, care niciodată nu te desminte, pentru anume forme, prin dragostea invincibilă față de un anumit fel de a fi și prin ocolirea altora"*.

Analizînd unele din trăsăturile caracteristice ale ornamenticii noastre populare, Lucian Blaga evidențiază dragostea de pitoresc și intimitatea caldă dintre om și peisaj. Vorbește pregnant de un pitoresc, la care colaborează, cu satisfacția unor egale contribuții, omul român și natura, întovărășiți parcă sub curcubeul unui singur destin. Pitorescul acesta apare în construcția suplă a caselor și a bisericilor, în arta troițelor, a icoanelor, portului, ceramicii, broderiilor, încondeierilor de ouă la Paști, încrestăturilor în lemn etc. Pitorescul respectiv este însoțit de *„o anume discreție românească"*, în stare să-i ofere un farmec nedefinit.

Spontaneitatea, lirismul, naturalețea și prospețimea artei noastre populare nu se exprimă întotdeauna după acesta în realizări de dimensiuni monumentale, însă vigoarea și valoarea acestora nu sînt nicidecum mai prejos de ale operelor care vizează giganticul. Constatările lui Lucian Blaga sînt axate pe bogate conținuturi: „Căsuța oricît de redusă la elementele necesare adăpostirii, va purta întotdeauna ca un semn de liberă noblețe stîlpii pridvorului; bisericuța oricît de puțină la trup, se va mîndri adesea cu un peristil. Ulciorul prin care se astîmpăra setea va fi întotdeauna împodobit cu un decor bătrînesc, iar peretele, oricît de pustiit de nenoroc, va purta oricum o icoană". Adăugăm însă că și la noi apar creații de artă care vizează monumentalul, cum e cazul și cu Biserica de lemn din Surdești, înălțimea flașei turnului acesteia uimindu-i și pe străini.

Ornamentica românească își are virtuțile ei estetice deosebite. Ne întîmpină o ornamentație „geometrică", drept-liniară și care „este în general mai stăpînită, mai sobră, mai puțin încărcată, de o invenție figurativă mai simplă". Covorul oltenesc, ca să luăm numai un exemplu, este elocvent în acest sens. Această ornamentică presupune un rafinament artistic străvechi. Ceramica oltenească sau cea din Transilvania sînt la fel de concludente din punctul de vedere respectiv. Claviatura cromatică folosită de poporul nostru are tonuri „stinse" după cum demonstrează Lucian Blaga. Aceste tonuri au însă un grai profund, sînt expresia unor mari trăiri interioare. S-a pus o anumită, surdină, credem noi, culorilor, tocmai pentru a le face mai reflexive și totodată mai evocatoare. Fără îndoială, există anumite deosebiri de la o zonă la alta și în privința coloritului, așa cum apare el în arta populară. Uniformitatea e străină de viziunea genialilor meșteri din popor.

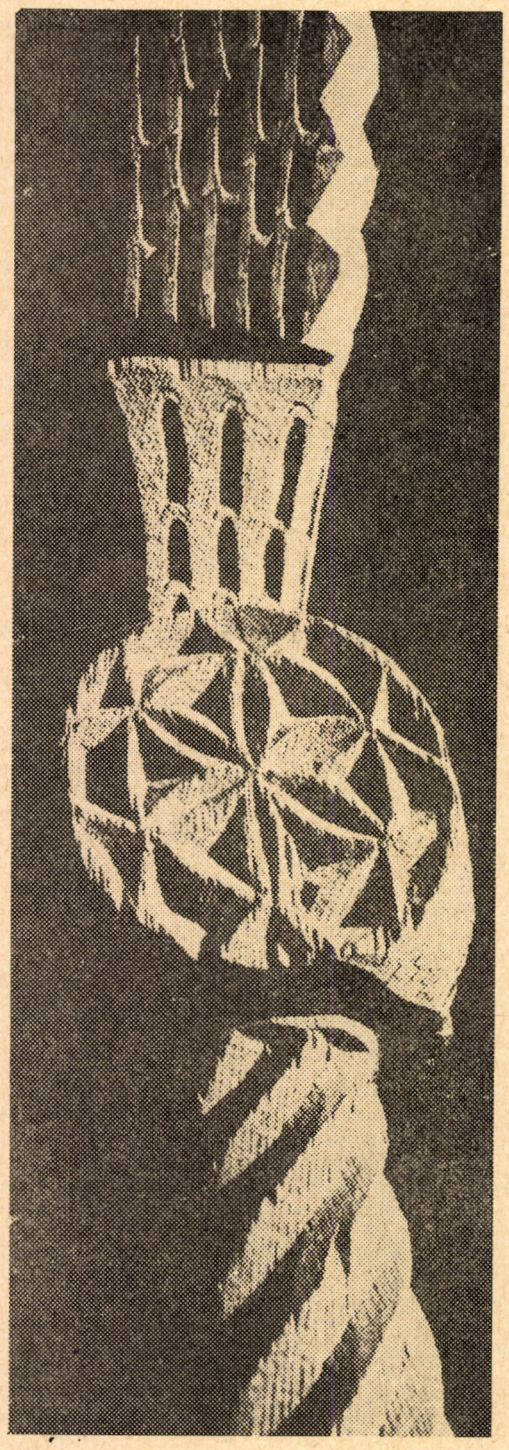

Motiv floral românesc

S-a vorbit apoi de unele „stîngăcii" sau mai bine zis infidelități anatomice ale unora din picturile meșterilor din popor. Acestea își au însă semnificația lor, atestînd preocuparea artistică a creatorilor din popor de a surprinde sensurile adînci, mișcarea vieții interioare în aspectele ei esențiale, intenția de a vedea cît mai departe. Aceste stîngăcii posedă farmecul lor nedefinit. Concluziile lui Lucian Blaga presupun o profunzime evidentă în privința cunoașterii artei noastre populare: *„Românul realizează în icoane pe sticlă sau pe lemn, figurația umană și supraumană de înfățișare stihială, înconjurîndu-se întotdeauna de anume stîngăcii"*, însă în felul acesta *„stilul hieratic dobîndește un aer organic și viu. Farmecul cu totul particular se datorește unor interferențe de tendințe polare: năzuința stihială, hieratică, nu e rece dusă pînă la capăt, ci e atenuată prin contraponderea tehnicei organice"*. Arta modernă nu e nici ea străină de aceste elemente. Vom releva totodată și de data aceasta caracterul simbolic pe anumite laturi al artei populare românești. Acest caracter simbolic trebuie văzut în complexitatea lui, fiindcă așa cum menționa și Roland Barthes: *„le symbol, ce n'est pas l'image, c'est la pluralité même des sens"* (Roland Barthes „Critique et Vérité" Essai. Collection „Tel Quel" Paris, 1966, p. 50). Un covor oltenesc, de pildă, e plin de sensuri, pe care și le descoperă treptat. Fie că e vorba de celebrarea unei iubiri, fie a dragostei de frumos etc., el își are o *„simbolică proprie"*.

Măsura, degajarea, un anumit ritm al distribuirii motivelor, preferința pentru organic etc. sînt trăsături de o valoare binecunoscută ale artei populare românești. Lucian Blaga a explorat noi nuanțe, noi zone de spiritualitate și umanism ale artei noastre populare, pornind în primul rînd de la propriile ei dimensiuni și evitînd sclerozările didacticiste. Echilibrul, ritmul specific de ansamblu al artei țăranilor, înclinarea spre organic și alte elemente sînt bunăoară atît de convingător ilustrate de bisericile și mănăstirile *Voroneț, Sfîntul Dumitru din Suceava, Moldovița, Sucevița, Arbore* și altele, pe care *Vladimir Streinu* le socotește a constitui o „olandă murală a Răsăritului". Arta lor arhitecturală, nemuritoarele fresce și în general întreaga lor ornamentică sînt și ținem să subliniem aceasta de o originalitate palpabilă, chiar dacă am anexat la substanța lor și unele influențe. Acestea au fost retopite creator, fiind preluate în sinteză potrivit configurației sufletești ai oamenilor noștri.

Și fiindcă este vorba de „stilizare", se constată că tendința persistentă spre esențializare și abstractizare de un anumit fel al creatorilor artei populare românești are proeminente elemente de consubstanțialitate cu plastica modernă, cu singura deosebire că ultima este mai nouă. Afirmațiile lui Lucian Blaga făcute încă din 1926 în *„Fețele unui veac"* îmbogățesc înțelegerea creației populare mai ales în sensul desprinderii verticalelor acesteia: *„Nu e și astăzi încă, arta noastră populară o artă care înlocuiește detaliul cu abstractul? Țăranul stilizează la fiecare pas. În icoane. În scoarțe. În arhitectură. Și ce e mai surprinzător în singurul său teatru: în jucarea misterului celor trei crai de la răsărit"*. Oricît ar viza abstractul respectiva stilizare, își păstrează mereu o căldură tonifiantă, cu iradiații multiple.

Este la fel de știut că această veche tendință spre abstract și esență a înzestraților noștri creatori din veacuri aparține atît de mult și artei moderne, care uneori nu se află în aceeași conexiune cu viața. Constantin Brâncuși arăta la fel că: *„De mii de ani, arta românească este modernă în sensul de astăzi al cuvîntului fără să bănuiască măcar."* Lucian Blaga a insistat asupra caracterului „degajat" al compoziției, fără să-i scape din vedere nici acea „consecventă stilistică de mare accent", sau că motivele sînt „organic stilizate". Stilizarea organică a motivelor de la Voroneț, de pildă, este elocventă.

Pentru a releva și mai pregnant originalitatea artei populare românești e necesar să fac și unele referiri și la modalitatea în care înțelegea Lucian Blaga prezența influențelor în zona spiritului românesc. Deosebindu-se într-o bună măsură de Oswald Spengler, adept al impermeabilității culturilor, Lucian Blaga remarcă prezența înrîuririlor, care e ceva firesc. De altfel și Gaëtan Picon va observa mai tîrziu că *„l'idée spenglerienne de l'incommunicabilité des cultures"* ar echivala cu ceea ce tot el numește *„la déformation pessimiste et pathétique"*.

Influențele primite, și mai ales ale strălucitorului Bizanț care a fertilizat valoroase culturi, au fost altoite pe realitățile spirituale de aici și trecute printr-o retortă sufletească proprie. Coeficientul de originalitate s-a menținut în permanență. Chiar cînd e vorba de motive migratoare, există la țăranii noștri un anumit „dozaj al acestora", o anumită „raportare" și „dominanță". Există apoi în arta noastră populară *„un europenism de învederată atitudine spirituală"*, cum a demonstrat și Lucian Blaga. Și ca să iau un exemplu, marea artă a icoanelor pe sticlă de la *Nicula* ne ajută să ilustrăm din plin modul în care anumite înrîuriri bizantine și vest-europene au fost trecute printr-un filtru spiritual autohton și împletindu-se cu elementele locale, băștinașe, s-a ajuns la creații de o splendoare, o originalitate și o modernitate impunătoare. Aprecierile lui Lucian Blaga se întemeiază pe cunoașterea profundă a unor bogate realități de la noi. Cu mai multă vreme în urmă avîndu-l ca profesor timp de patru ani pe Lucian Blaga, fiind dintre foarte puținii care și-a dat licența la specialitatea pe care o preda, mi-a destăinuit că el însuși a avut mai întîi viziunea „Spațiului mioritic", după ce a ajuns în fața acelei capodopere de artă care e mănăstirea Curtea de Argeș, în urma unei plimbări prin Țara Bîrsei, coborînd după aceea pe la Mateiaș în părțile Muscelului, cu scopul de a ajunge la zidirea lui Manole. Alternanța de plaiuri și coborîșuri întîlnită în cale l-a fascinat și i-a reținut interesul.

Am avut în vedere de data aceasta o suită de aspecte care definesc originalitatea artei noastre populare, fără să trec la abordarea mecanismului interior pe care acestea îl presupun, Lucian Blaga vorbind printre altele și de o *„motrice stilistică"*, de un anumit orizont spațial. Complexitatea problemei este evidentă.

ION APOSTOL POPESCU

progres tehnic şi progres cultural

Progresul tehnic apare ca unul dintre factorii fundamentali ai *progresului istoric* încărcat de multiple consecinţe sociale care se repercutează asupra omului. Consecinţele progresului tehnic asupra personalităţii se manifestă pe diverse planuri, esenţial fiind faptul că, pe de o parte, generează noi direcţii şi cerinţe în pregătirea profesională, în ce priveşte orizontul cultural şi în general în pregătirea intelectuală a omului iar, pe de altă parte, îi oferă un volum sporit şi o gamă largă de produse ale tehnicii pe care să le utilizeze în cele mai diverse scopuri.

Implicaţiile progresului tehnic se extind asupra timpului liber, condiţionînd o nouă structurare a sa, o anumită modalitate de folosire, îndeosebi în ce priveşte contactul cu valorile culturii spirituale, asimilarea acestora într-un grad superior.

Determinată în ultimă instanţă de evoluţia modului de producţie cultura spirituală se dezvoltă şi în corelaţie cu evoluţia tehnicii. Cultura materială şi cea spirituală alcătuiesc o unitate dialectică a două laturi ale aceluiaşi fenomen social-cultural. Deşi deosebite, ele au un fond comun, o bază generatoare comună, acelaşi determinism istorico-social şi o semnificaţie antropologică. Baza comună a culturii materiale şi a celei spirituale constituie tocmai modul de producţie al societăţii a cărei dezvoltare reprezintă condiţia sine qua non a evoluţiei culturii şi civilizaţiei. Unitatea dialectică dintre cultura materială şi cea spirituală se manifestă prin aceea că o anumită dezvoltare a culturii spirituale presupune existenţa unui nivel determinat de maturizare a culturii materiale. In acest sens Lenin arăta că, „pentru a deveni oameni culţi avem nevoie de o anumită dezvoltare a mijloacelor de producţie, de o anumită bază materială". [1] Nivelul de dezvoltare al forţelor de producţie asigură crearea unei baze materiale corespunzătoare culturii spirituale. Astfel, modul de producţie este acela care determină fizionomia unei societăţi şi totodată, fizionomia culturii sale deşi determinarea acesteia din urmă este un proces complex realizat prin multiple medieri, unele mai mult sau mai puţin sinuoase. Incercările care se fac de către unii sociologi nemarxişti de a considera că societăţile se caracterizează prin formele specifice de solicitare a simţurilor unui om abstract, forme care ar fi determinate de anumite „tehnologii" utilizate de către indivizi în procesul cunoaşterii şi al comunicării, „tehnologii" în care sînt incluse mijloacele de transmitere a valorilor culturale, apar ca neştiinţifice.

Insăşi istoria societăţii ne demonstrează corelaţia strînsă care a existat dintotdeauna între evoluţia din domeniul tehnicii şi al producţiei, pe de o parte, şi cel al culturii pe de altă parte, corelaţie ce a mers pe linia unei condiţionări reciproce. Astfel, descoperirea metalelor şi confecţionarea uneltelor din metale a făcut posibilă apariţia şi dezvoltarea sculpturii în marmură şi în bronz; inventarea hîrtiei de scris şi apoi a tiparului a permis o mare extindere a scrisului şi prin aceasta, a ştiinţei, artei şi literaturii; descoperirea lunetei, microscopului etc., au dat un mare impuls afirmării pe scară largă a ştiinţelor naturii. Tehnica modernă a continuat să exercite o influenţă mereu sporită asupra culturii spirituale, facilitînd şi difuzarea ei în cadrul societăţii. Succesele actuale ale ştiinţei sînt strîns legate de instrumentele şi aparatele complexe, de mare precizie şi eficacitate, pe care producţia modernă le pune la îndemîna cercetării ştiinţifice. Continuă influenţa tehnicii asupra fenomenului cultural-artistic. Inventarea şi perfecţionarea aparatului de filmat a dat naştere artei cinematografice care în scurt timp a reuşit să cîştige publicul. Dezvoltarea industriei chimice de sinteză a dus la crearea unor substanţe noi — materiale colorante — care au o largă aplicaţie şi în diferite genuri ale artei (pictură, arta decorativă), conducînd chiar la o rafinare a acestor arte prin aceea că a făcut posibilă o nuanţare mai pronunţată şi mai fină a cromaticii. Tot chimia modernă împreună cu industria aparatelor optice a creat premize ca unele activităţi neartistice din trecut, ce aveau mai mult un caracter utilitarist, cum este tehnica fotografică, să se transforme într-un nou gen de artă a cărei practicare devine mereu mai accesibilă şi la îndemîna oricui. Perfecţionările aduse azi tiparului au condus şi ele la creşterea uriaşă a capacităţilor de editare a cărţilor şi publicaţiilor ieftine şi în tiraje de masă, la posibilităţi excepţionale în domeniul reproducerii de mare fineţe a valorilor picturale etc. Accesibilitatea celor mai largi mase la carte stimulează cititul, creînd prin aceasta nevoia unui număr şi mai mare de cărţi, declanşîndu-se, după expresia lui J. D. Bernal, un fel de reacţie în lanţ.

La rîndul său cultura spirituală însuşită de om influenţează activ dezvoltarea producţiei şi a tehnicii. Literatura şi arta promovează idealuri, dezvoltă fantezia şi imaginaţia creatoare, mobilitatea spirituală a omului făcîndu-l mai receptiv faţă de nou. Cultura spirituală îşi aduce o contribuţie la împlinirea personalităţii umane, dezvoltă valenţele sale creatoare, stimulează tendinţele de autodepăşire şi autoperfecţionare.

Procesul complex al făuririi noii societăţi din ţara noastră confirmă teza corelaţiei dialectice dintre dezvoltarea bazei tehnico-materiale a societăţii şi procesele care au loc în domeniul cultural. Numai pe baza dezvoltării multilaterale, continuu ascendente a economiei naţionale s-a putut, în anii socialismului, crea şi lărgi permanent baza materială a culturii socialiste. Cîteva date sînt elocvente în acest sens. În anul 1969 ea dispunea de 129 de teatre şi instituţii muzicale, 41 de staţii de radio-emisie, 83 de staţii de televiziune, 6316 de cinematografe, 210 case de cultură municipale şi orăşeneşti, 7409 de cămine culturale, 22.106 de biblioteci cu un fond de cărţi de 103.783.000 de volume (din acestea 8134 biblioteci publice cu un fond de cărţi de 8.134.000 volume), 276 muzee etc. Dezvoltarea continuă a economiei naţionale permite statului socialist să mărească continuu cheltuielile pentru dezvoltarea bazei materiale a culturii. Astfel, cheltuielile destinate culturii şi artei au crescut cu 29,1 la sută în cincinalul 1966—1970. Noul plan cincinal prevede ca pînă în anul 1973 cheltuielile social-culturale din partea societăţii, de care depinde în mare măsură amploarea fenomenului cultural şi forţa de penetraţie a culturii în cadrul societăţii la toate nivelele, să sporească cu 27 % faţă de anul 1970.

Trebuie subliniat şi un alt aspect, anume că starea forţelor de producţie care condiţionează forţa productivă a societăţii determină şi un anumit grad de satisfacere a nevoilor materiale ale membrilor săi, nivel căruia îi corespund anumite necesităţi de ordin spiritual, precum şi posibilităţi corespunzătoare de împlinire a lor. Ca unul din factorii principali care potenţează forţele de producţie, progresul tehnic acţionează în socialism asupra dinamicii venitului naţional atrăgînd după sine sporirea sistematică a veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, fapt ce se reflectă în mărirea cheltuielilor din bugetul familiilor destinate satisfacerii unor nevoi culturale.

Atît creşterea cheltuielilor social-culturale din partea societăţii, cît şi sporirea continuă a veniturilor populaţiei reprezintă o constantă în politica partidului şi statului nostru. Politica consecventă promovată de partid de ridicare a gradului de civilizaţie şi cultură a poporului în deplină concordanţă cu posibilităţile ce le oferă economia în fiecare etapă a procesului de făurire a noii societăţi, precum şi cu exigenţele socialismului şi ale epocii în care trăim, confirmă teza leninistă potrivit căreia: „Numai socialismul va da posibilitatea de a extinde în mod considerabil şi de a subordona în mod efectiv producţia şi repartiţia socială a produselor potrivit unor criterii ştiinţifice care să arate ce trebuie făcut pentru ca viaţa tuturor oamenilor muncii să fie cît mai uşoară şi ca ei să aibă parte de un trai cît mai îmbelşugat". [2]

Unitatea dialectică dintre cultura materială şi cea spirituală se exprimă deci, în primul rînd, prin îmbogăţirea lor reciprocă. Dar această unitate se desfăşoară în cadrul anumitor relaţii sociale care prin natura lor îşi pun amprenta asupra dezvoltării culturii spirituale. Unii ideologi din occident care se ocupă cu cercetarea dezvoltării culturii în societatea capitalistă, neputînd să ascundă contradicţiile profunde care se manifestă în evoluţia culturii burgheze contemporane afirmă că aceasta s-ar datora dezvoltării excesive a tehnicii. Teza lor de bază este aceea că progresul ar fi posibil numai în domeniul ştiinţei şi tehnicii, dar nu şi în domeniul spiritual, iar contradicţia fundamentală a epocii contemporane ar fi, chipurile, contradicţia între progresul tehnicii de producţie şi rămînerea în urmă a valorilor moral-spirituale. Mult răspîndită este şi teoria aşa-zisei „societăţi de masă" generată, spun autorii ei, de către progresul tehnic contemporan. După susţinătorii acestei teorii trăsătura principală a „societăţii de masă" în sfera vieţii spirituale ar fi manifestarea „culturii de masă" căreia i-ar fi propriu în mod inevitabil degradarea culturii umane, eliminarea irevocabilă a „culturii înalte" (clasicii literaturii, muzicii etc.) şi înlocuirea ei cu surogate de cultură, fenomen care s-ar datora mai ales mijloacelor moderne de transmitere a culturii — radioul, televiziunea, presa etc.

Înflorirea culturii în ţările socialiste, unde paralel cu desfăşurarea revoluţiei ştiinţifico-tehnice s-a înfăptuit şi continuă să se desăvîrşească procesul revoluţiei culturale, demonstrează că nu există nici o contradicţie între progresul tehnic contemporan şi progresul în domeniul culturii spirituale. Înfăptuirea revoluţiei culturale în socialism este strîns legată de revoluţia din ştiinţă şi tehnică, de amplificarea vieţii social-politice şi obşteşti în care este ancorat fiecare membru al societăţii, precum şi de dezvoltarea însăşi a vieţii spirituale a oamenilor muncii. Cerinţele tot mai mari pe care le pune tehnica în faţa omului contemporan în domeniul calificării profesionale, a pregătirii sale de cultură generală cît şi cerinţele vieţii sociale socialiste fac necesară îmbogăţirea continuă a personalităţii nu numai prin acumularea cunoştinţelor ştiinţifice din domenii variate, dar şi prin recepţionarea valorilor cultural-artistice. Aceasta este necesară şi datorită faptului că omul epocii noastre nu se poate sustrage tehnicii nici în timpul liber, cînd el vine în contact cu o serie de produse superioare ale tehnicii (radioul, televizorul, automobilul etc.). Tendinţa de lărgire a orizontului ştiinţific şi cultural acţionează nu numai asupra lucrătorului din industrie, dar şi asupra celui din agricultură unde progresul tehnic, aplicarea cuceririlor ştiinţifice pătrunde cu aceeaşi necesitate ca şi în industrie.

Direcţiile de desfăşurare ale revoluţiei culturale — dezvoltarea învăţămîntului şi prelungirea duratei sale, a ştiinţei şi pătrunderea ei în mase, a creaţiei cultural-artistice şi intensificarea procesului de circulaţie a valorilor — se circumscriu şi în funcţie de cerinţele puse în faţa societăţii de către revoluţia tehnico-ştiinţifică.

TEODOR POP

[1] *V. I. Lenin, Opere, vol. 33, Ed. politică, Bucureşti, 1956, pag. 469.*

[2] *V. I. Lenin, Opere complete, vol. 36, Ed. Politică Bucureşti, 1965, pag. 403.*

PETRU MAIOR

(urmare din pag. 3)

ta românilor cum să-şi deplineasca „toate puterile sufletului" şi cum „să se facă cetăţeni patriei folositori".

★

Ca în Transilvania, unde Cipariu se desolidarizase de admiratorii doctrinari ai lui Maior, şi în principate a răsărit un dijmuitor de merite; este vorba de Gr. Papadopoulos, grec angajat temporar în învăţămîntul din Ţara Românească. Om cu studii în occident şi relativ bine orientat în probleme de lingvistică generală şi de lexico-grafie, Papadopoulos tipăreşte în „Curier de ambe sexe" (vezi periodul IV) o **Disertaţie pregătitoare la Dixionarul românesc, latinesc şi elinesc.** Disertaţia se ocupă şi de **Lexiconul de la Buda,** stăruind asupra „imperfecţiunilor" acestuia; majoritatea observaţiilor critice sînt judicioase, numai tonul este pe alocuri tăios. Dar numai pe alocuri, pentru că altminteri Papadopoulos este ponderat şi „neclefetitor", ca în următorul pasaj: „Intre atîtea derivaţii (=etimologii) fără cuvînt, multe sunt şi drepte... Iar dacă metodul comparativ le era necunoscut (autorilor Lexiconului), multe comparaţii către oarecare vorbe italiene şi adesea către oarecare spaniole fiind drepte, arată iubirea de neam a redactorilor... Ostenelele celor dinainte se fac folositoare urmaşilor, iar timpul dezvoltă lucrurile omeneşti şi esperiinţa — luînd învăţătură din greşalele şi rătăcirile precedente — le aduce către perfecţie".

Criticile lui Papadopoulos şi tonul lor l-au înverşunat pe I. Maiorescu, format „în marile idei ale lui Maior, Şincai şi Clain". (Al. Papiu Ilarian). Sfătuit şi de Aron Florian, Maiorescu redactează un lung articol polemic, intitulat **Antipapadopulu sau autorii Dicţionarului de Buda apăraţi în contra domnului Gr. Papadopulu** (vezi „Foaie pentru minte...", 1845, nr. 11, 12 şi 13). Scrisă cu patimă, diatriba nu spulberă decît parţial „imputările" învăţatului grec; în schimb, ea notează în termeni clari interdicţia în epocă de a leza „simţimintele naţionale ale românilor" şi mai cu seamă recunoştinţa lor „către bărbaţii carii au aruncat cea dintîi scînteie de naţionalism în românime". Întreaga suflare „română îi măreşte" şi le este recunoscătoare, pentru că, „plini de entuziasm, s-au apucat tocmai de acele lucruri" fără de care un popor „nu poate vieţui: de **limbă,** ca de baza şi scutul naţionalităţei, şi de **istorie,** carea singură poate deschide ochii unei naţii şi regula măsurele şi paşii ei către cultură". La Maiorescu, care se trăgea din Transilvania, fetişizarea lui Şincai, Micu şi cu deosebire a lui Maior s-a plămădit în climatul de acasă, dar s-a maturizat în principate, sub acţiunea binefăcătoare a unor reprezentanţi de vază ai istoriografiei autohtone romantice (Aron Florian, Bariţ, Simeon Marcovici, Papiu Ilarian, Kogălniceanu, Bălcescu ş. a.). Fenomenul de împlinire transcende cazul Maiorescu, el avînd un caracter mai general, întrucît se constată la toţi comentatorii intreprizi ai Şcolii ardelene, inclusiv ai lui Maior, din perioada 1829—1848. Crezul istoric al acestuia este bipolar. Pe de o parte, Maior profesează idei care se înscriu în aria mentalităţii medievale, iar pe de alta, el a pus în circulaţie concepţii ce devansau la noi noua istoriografie dominată de stihia spiritului naţional şi a României întregite. Generaţia paşoptistă asimilează din Maior, în primul rînd, aceste concepţii, le îmbogăţeşte şi le traduce într-un limbaj adecvat realităţilor prerevoluţionare. Pe temeiul lor s-a clădit imaginea de **nou Moise** a lui Maior, chipul său mesianic. **Un Moise al românilor, mîndru de măreţia lui Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul,** mîndru de „firea cea bărbată" a poporului român, mîndru de obîrşia şi de patria sa.

NICOLAE IORGA SAVANT ŞI PATRIOT

patriotul

Avînd drept călăuză liantul coordonator al operei iorgiene, manifestat prin conceptul savantului că istoria e ştiinţa cea mai umană, deoarecere pune în valoare virtuţile morale ale popoarelor, ne vom strădui ca în aceste rînduri să explorăm cîteva din ideile sale de căpetenie cu un profund mesaj etic-patriotic, de slujitor şi apărător al unităţii naţionale. Identificîndu-se prin tot ce a gîndit şi creat cu aspiraţiile şi destinele neamului nostru, condeiul, avîntul şi chipul lui Iorga a reprezentat în conştiinţa românilor de pretutindeni un izvor de o neasemuită credinţă, demnitate şi mîndrie naţională.

Încă în anii de formaţie intelectuală, el nu a rămas străin de nici una dintre problemele vieţii social-economice şi politice pe care le înregistra societatea românească a acelor vremi. Mai tîrziu, cînd a trecut Carpaţii şi a făcut popasuri îndelungate în aproape toate oraşele transilvănene, cercetînd cu aceeaşi migală şi pasiune zeci de arhive şi biblioteci, Iorga a trăit în mijlocul „şcolii ardelene", mai vechi sau mai noi, stări afective care şi-au lăsat puternic amprenta asupra spiritului său. Considerînd, pe bună dreptate, că „istoricul e un bătrîn prin experienţă al naţiei sale", că „sentimentul naţional" presupune o „istorie naţională", el îşi va închina întreaga viaţă acestui nobil ideal. Căci, după propria-i mărturisire, „Avem o civilizaţie naţională de întărit, hrănind-o cu tot ce am păstrat ca monumente, datine şi amintiri şi ţinînd-o în strînsă legătură cu orice curente de sănătoasă înnoire a culturii europene". Şi, într-adevăr, nimeni ca el n-a bătătorit atîtea cărări şi poteci în ţinuturile locuite de români, răscolind trecutul şi civilizaţia unor vechi aşezări. Nimeni ca el n-a putut cuprinde într-o minte omenească şi sub acelaşi condei atîtea izvoare referitoare la istoria neamului său şi a altor popoare cu care românii s-au învecinat şi au avut felurite legături. Acest imens material documentar i-a permis nu numai elaborarea a numeroase lucrări de largă circulaţie în ţară şi peste hotare, ci şi inaugurarea unui nou principiu de organizare şi expunere a materiei. De pildă, luptele pentru independenţă şi unire sînt puse într-o legătură firească cu conştiinţa naţională din Transilvania, reliefîndu-se pregnant comunitatea de aspiraţii a românilor din toate cele trei ţări române. Impresionat şi mîndru de bătăliile purtate pentru apărarea gliei strămoşeşti, Iorga ne-a lăsat şi o admirabilă frescă a virtuţilor morale ale neamului românesc. „Oricîte stăpîniri străine s-au putut impune unor părţi însemnate din poporul nostru, — spunea el într-o conferinţă prezentată la radio, reprodusă mai apoi în „Neamul românesc pentru popor" (nr. 4/1934) — oricît de mult ar fi ţinut ..., ele n-au putut nici să deznaţionalizeze pe cei care au fost găsiţi pe brazdă sau în urma oilor, nici să creeze, prin tot ce au adus ca aşezăminte noi, un alt fel de a fi decît al Românului din toate locurile şi din toate timpurile".

„Vorbim noi uneori, — continuă Iorga — în rivalităţile noastre frăţeşti, de Munteanul mai vioi şi mai sfătos, de Moldoveanul mai adînc şi mai greu de vorbă, de Ardeleanul mai închis, mai bănuitor şi mai solid, dar însuşirile de căpetenie rămîn aceleaşi: aceeaşi omenie faţă de oricine, aceeaşi sfială de a-şi vădi simţirile cele mai scumpe, aceeaşi gingăşie duioasă care se vădeşte numai în unele împrejurări, aceeaşi chibzuială înaintea faptei şi aceeaşi măsură în săvîrşirea ei; aceeaşi izbucnire de mînioasă hotărîre înaintea jignirii care trebuie pedepsită". Aşa se explică faptul că, în ţările pe care le-a vizitat, — după cum sublinia A. Oţetea — Iorga n-a fost numai cărturarul român care făcea cunoscută o nouă comunicare ştiinţifică şi strîngea documente pentru istoria patriei sale, ci şi un sol statornic şi totdeauna bine primit al drepturilor noastre naţionale, pe care — pretutindeni — le-a apărat cu căldură şi talent.

În acelaşi timp însă, nu putea rămîne impasibil faţă de unele stări de lucruri, de-a dreptul îngrijorătoare, generate de societatea capitalistă. Intrînd deci în arena politică încă în ultimii ani ai veacului trecut, Iorga îşi va îndrepta condeiul — dintr-un sentiment de înaltă datorie şi fără nici un menajament — împotriva ipocrizei din viaţa culturală, a politicianismului burghez şi a guvernelor liberale sau conservatoare, care — sincronizate ca un ceasornic — îşi asigurau rocada la putere. O asemenea oligarhie — scria Iorga în 1900 — „s-a organizat în chip savant, spre a-şi asigura pentru ea şi descendenţii săi, prada veşnic renăscută a bugetelor. O oligarhie fără trecut, fără dragoste de neam, fără vise de viitor: haită de vulgare carnivore, care ne ruinează şi ne necinstesc". La fel de fulminante vor fi şi cuvîntările sale. Ecoul lor a stăruit multă vreme în mintea şi inima celor ce l-au auzit vorbind, fie „despre drepturile limbii naţionale în statul modern", fie despre cele mai de seamă momente din istoria patriei, căci „datoria noastră e să nu le uităm".

Înflăcărat patriot, prin cuget şi simţiri, prin scris şi acţiune, Iorga a trăit trecutul pînă în cele mai adînci labirinte ale sufletului său. „V-am admirat — îi scria, cerîndu-i sfaturi lui Iorga, în 1906, un elev din Roman — în tot ce mi-am putut procura din cărţile dv: „Pe vremuri depărtate", „Amintiri din Italia", Notele dv. din călătoriile din Ardeal şi Bucovina, „Ştefan cel Mare", „Cuvintele unui om ca oricare altul", „Cuvinte adevărate" etc., opere care mi s-au întipărit în mintea mea puternic, mi-au sădit iubirea de ţară, de moşie". Elevul, autor al acestor rînduri, pe atunci în vîrstă de 14 ani, se numea Cezar Petrescu.

Un admirabil portret al marelui patriot şi savant va fi schiţat mai tîrziu, de Ion Agîrbiceanu, în paginile „Neamului românesc pentru popor" (nr. 13—15 din 16 iulie 1934). „D. profesor N. Iorga — arăta el — e o flacără mare în viaţa poporului românesc, izvorîtă dintr-un duh mare. Arde de peste patruzeci de ani, şi nu se mai stinge. Rînduri după rînduri de Români (...) s-au luminat şi s-au încălzit la această flacără nepotolită. În zeci şi sute de mii cari l-au cetit ori l-au auzit vorbind s-au deşteptat puterile cele bune, ascunse în suflete, şi au crescut înzdrăvenind o naţie întreagă. Flacăra duhului său a aprins nenumărate mici candele şi luminări".

Străbătînd fiecare ţinut românesc şi sădindu-le tuturora dragostea de neam, pentru cultura strămoşească şi încrederea în viitor, Iorga ne-a învăţat cum să ne iubim istoria şi patria, căci „fiecare loc de pe pămînt are o poveste a lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi, şi trebuie un dram de iubire ca s-o înţelegi".

IOAN CHIOREAN

luptătorul antifascist

Poziţia antihitleristă şi antifascistă, constituie un titlu de onoare pentru marele om de cultură, savant de renume mondial, profesorul Nicolae Iorga. Fără a avea o concepţie materialist-istorică asupra societăţii, marele istoric a fost tipul savantului burghez lucid, care, înregistrînd situaţiile şi primejdiile din ultima decadă a vieţii sale, s-a pronunţat şi a militat împotriva fascismului şi, îndeosebi, împotriva variantei sale exacerbate — nazismul. N. Iorga a prezentat fascismul ca o primejdie de moarte pentru valorile umanităţii, pentru existenţa liberă a tuturor statelor şi, cu precădere, a celor din Europa.

Poziţia sa antifascistă, — care era determinată de considerente patriotice, naţionale şi umanitare — a evoluat treptat, devenind mai evidentă şi mai categorică după 1933, culminînd cu anii 1939—1940.

In activitatea lui Nicolae Iorga de militant împotriva primejdiei fasciste un loc de frunte l-a ocupat problema independenţei şi suveranităţii naţionale a ţării. Situînd în prim plan interesele fundamentale ale ţării el s-a ridicat pentru apărarea independenţei economice şi politice a României ameninţate de Germania hitleristă şi de creşterea agresivităţii ţărilor care gravitau în jurul Germaniei, precum şi de agenturile hitleriste din ţară.

Concepţia sa istorică — logica istorică — reflectată în operele sale de după 1933—1935 — printre care amintim „Sfaturi pe întuneric", „Memorii", „Sinuciderea partidelor (1932—1938)", „Idei asupra problemelor actuale", „Definiţia noii stări de lucruri în România", „Stări sufleteşti şi războaie", „Dezvoltarea imperialismului contemporan" etc., discursurile parlamentare, conferinţele ţinute la radio, sutele de articole publicate în „Neamul românesc", „Adevărul", „Dimineaţa", „Timpul" etc. — au devenit o armă puternică împotriva primejdiei care ameninţa patria şi poporul român. „Avem de păstrat independenţa noastră absolută, contra oricărei înstrăinări şi contra oricărui stat" — suna chemarea şi îndemnul lui Nicolae Iorga către simţămintele poporului pentru a-l pune în gardă spre apărarea independenţei şi a libertăţii ţării.

Tendinţa de expansiune a Germaniei hitleriste în ţările sud-estului european, vizarea directă a României, au fost înfăţişate de către N. Iorga sub toate aspectele, atît pe plan ideologic, politic, economic, cît şi militar.

Dezvăluind planurile agresive ale Germaniei, Nicolae Iorga a atras atenţia asupra faptului că România, datorită poziţiei sale strategice, a resurselor ei economice, a devenit de la început unul dintre obiectivele principale ale expansiunii hitleriştilor. Sesizînd pericolul creşterii interesului Germaniei hitleriste pentru bogăţiile ţării, în articolul întitulat „Descoperirea... României" scria: „S-a petrecut un mare eveniment geografic: descoperirea României... S-ar putea că descoperitorul să fie la Berlin..."

Ingrijorat de soarta patriei, mai ales în

anii de după venirea lui Hitler la putere, s-a exprimat pentru o politică externă ostilă Germaniei fasciste. Manifestînd nu numai rezerve, dar şi opoziţie hotărîtă faţă de planurile hitleriştilor, în articolul „Politica externă a României" a cerut continuarea politicii externe tradiţionale româneşti, alături de Franţa şi Anglia, şi alături de cei care se manifestau pentru menţinerea păcii şi pentru respectarea independenţei statelor. In această ordine de idei se remarcă şi grija marelui istoric pentru crearea unui sistem de alianţă în cadrul căruia România să poată acţiona eficient în vederea apărării independenţei sale naţionale ameninţate de Germania hitleristă şi de către statele revizioniste, încurajate de revanşizmul german şi de fasciştii italieni.

In 1934, cu ocazia reluării raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică, se grăbeşte să-l salute pe Nicolae Titulescu pentru eforturile depuse în direcţia relaţiilor prieteneşti cu ţara socialismului.

Salvgardarea păcii în Europa, frînarea agresorului fascist german erau în permanenţă în atenţia lui Nicolae Iorga, în ultimii ani ai vieţii sale. Demascînd Germania hitleristă ca principala exponentă a politicii agresive în Europa, ca focarul unui nou cataclism mondial, s-a manifestat deschis şi hotărît în sprijinirea tuturor popoarelor ameninţate sau atacate de agresorul german. El şi-a exprimat cu hotărîre solidaritatea cu lupta poporului spaniol împotriva reacţiunii profasciste în frunte cu Franco, a ridicat cuvîntul pentru poporul austriac cotropit de Hitler, a condamnat dezmembrarea Cehoslovaciei şi ocuparea Poloniei. Prin cuvîntările sale şi-a exprimat îngrijorarea faţă de soarta Franţei, Danemarcei, Belgiei, Olandei, Norvegiei etc.

Nicolae Iorga a fost prezent şi în arena luptei pentru apărarea culturii omenirii, a ideologiei umaniste, ameninţate de forţele retrograde fasciste. Dezvăluind pericolul influenţei ideologiei fasciste, a nocivităţii demagogiei, a şovinismului şi rasismului, el a adus un preţios aport la împiedicarea răspîndirii ideologiei fasciste şi a infiltrării acesteia în rîndul maselor populare. Combătînd teoriile naziste în principalele lor aspecte — rasism, spaţiu vital, agresiune etc. — atrăgea atenţia asupra pericolului acestora pentru omenire, pentru civilizaţia umană, pentru viitorul popoarelor. Iorga a refuzat orice înţelegere faţă de politica agresivă a Germaniei care căuta să-şi înfăptuiască, în numele rasismului şi a spaţiului vital planurile sale expansioniste, imperialiste, pe seama altor popoare. In această privinţă este foarte semnificativ şi nicidecum întîmplător că, în 1935, Iorga a deschis ciclul conferinţelor de la Vălenii-de-Munte, tocmai cu o prelegere care avea ca temă combaterea ideii de rasă, concepţia hitleristă asupra raselor. Iar în mai 1939, în cadrul unei prelegeri ţinute la Paris, vorbind despre ideile lui Hitler din „Mein Kampf", a accentuat caracterul primejdios al răspîndirii concepţiei supunerii „raselor inferioare" de către cele „superioare" şi al rolului conducător asumat de elementul german. Marele savant român, a demonstrat de nenumărate ori că dictatura hitleristă, ideologia fascistă, reprezintă un deosebit de mare pericol chiar şi pentru poporul german.

Nicolae Iorga, ca neclintit duşman al fascismului din ţară şi de peste hotare, nu a precupeţit nici un efort pentru demascarea Gărzii de fier. Ca om de cultură şi ca politician s-a ridicat împotriva atitudinii de toleranţă a guvernului liberal al lui Gh. Tătărescu faţă de această organizaţie. A făcut demersuri şi a intervenit de nenumărate ori la foruri şi la personalităţi politice competente să ia măsuri, să recurgă la formele cele mai eficiente în scopul stăvilirii ascensiunii Gărzii de fier, agentură hitleristă, trădătoarea intereselor naţionale ale ţării.

Ura de moarte a Gărzii de fier şi a naziştilor germani faţă de marele istoric şi om politic s-a soldat cu asasinarea mişelească a acestuia în ziua de 27 noiembrie 1940. Poziţia sa antifascistă, strădania de a apăra independenţa politică, economică a României, grija lui faţă de viitorul patriei noastre ocupă şi va ocupa pentru totdeauna un loc de cinste în istoria luptei poporului român împotriva Germaniei hitleriste şi a fascismului.

TURZAI MÁRIA

savantul

Din perspectiva unui secol de la naşterea sa, cercetătorul de astăzi întrevede personalitatea care a dominat încontestabil cultura românească în prima jumătate a secolului al XX-lea prin cantitatea şi calitatea prodigioasei opere ce a stîrnit uimirea contemporanilor menţinînd aprins-să atenţia şi admiraţia urmaşilor. E de-a dreptul temerară încercarea aceluia care se încumetă a cuprinde opera savantului ce a reuşit, deopotrivă, să culeagă într-un timp extrem de scurt materialul informativ, să-l toarne şi să-l prelucreze în forme critice, vii şi accesibile tuturora, concomitent cu tratarea liniilor teoretice ale propriei construcţii istorico-literare.

Literat, scriitor, publicist, om politic şi mai ales istoric, Nicolae Iorga îndeplineşte în istoria culturii româneşti rolul marilor figuri renascentiste şi enciclopediste prin bogăţia şi trăinicia informaţiei, prin diversitatea şi valoarea ideilor puse în circulaţie asupra diferitelor domenii ale culturii şi civilizaţiei din cele mai vechi timpuri pînă în contemporaneitate. Mintea sa scînteietoare, dinamică şi tumultoasă cuprinde statornic şi pătrunde adînc în întreaga istorie a umanităţii, creind prometeic de-a lungul deceniilor sute de lucrări de mai mari sau mai mici dimensiuni, mii de articole şi recenzii pline de idei, noutăţi şi caracterizări originale, deschizătoare de drumuri şi orizonturi largi; toate formulate în baza unei formaţii, cunoaşteri şi intuiţii copleşitoare. Opera lui Nicolae Iorga, în ciuda diversităţii sale se caracterizează printr-o excepţională unitate sub raportul prezentării organice şi integrale a devenirii societăţii, cu toate creaţiile sale, prin spiritul sintetic şi sentimentul umanitarist ce o străbat de la un capăt la altul — laturi esenţiale ale geniului său creator.

În postura sa de umanist şi enciclopedist Nicolae Iorga a fost mai întîi de toate, şi rămîne, marele istoric al neamului său, care a căutat să-i descifreze trecutul, să-i înţeleagă frămîntările şi să-i exprime ca nimeni altul pînă la el, nevoile, contopindu-se aproape pînă la identitate cu năzuinţele contemporane ale acestuia. În această lumină opera şi activitatea lui capătă semnificaţia unui simbol al dragostei şi dăruirii în istoria luptei zbuciumate a poporului român pentru deplină libertate şi unitate naţională. Optimist şi încrezător în energia creatoare a poporului român şi dornic de a-l propulsa în fruntea vieţii sociale şi naţionale contemporane, Nicolae Iorga căuta să-l impună atenţiei generale în toată valoarea şi măreţia trecutului său. Înfăptuirea unei temeinice şi durabile opere în acest sens era socotită realizabilă de savant, în vremea cînd istoriografia românească se afla încă în perioada căutărilor, numai printr-o riguroasă cunoaştere şi aprofundare a izvoarelor istoriei României. An de an, îmboldit de o nestinsă curiozitate amestecată cu dragostea pentru poporul său cutreieră, semnalizează şi scoate la lumină din arhivele din ţară şi a marilor capitale europene un uriaş material informativ (7 volume în colecţia Hurmuzaki, 3 volume în „Acte şi fragmente" şi 31 de volume în colecţia proprie de „Studii şi documente cu privire la istoria românilor", fără a mai aminti alte sute de documente editate în diverse publicaţii). Izvoarele autentice i-au dat soliditate monumentalei opere, dăltuită fără preget, dar cu grijă, de spiritul său creator şi impetuos; cum tot izvoarele i-au oferit prilejul de a demonstra vechimea şi valoarea civilizaţiei româneşti la răscrucea interferenţelor politice adeseori vitrege dezvoltării sale.

Dînd dovada unei adînci înţelegeri a sensului istoriei, Nicolae Iorga depăşeşte expunerea în manieră descriptivistă a acesteia pentru a înfăţişa dezvoltarea naţiunii române ca: „fiinţă vieţuitoare în evoluţia sa lăuntrică", în tot ce are mai caracteristic şi mai înălţător. Fără a neglija articolul şi studiul de amănunt, Iorga consideră lucrarea de sinteză ca cea mai adecvată intenţiilor sale de a înţăţişa, fără limite de spaţiu şi timp, de preocupări şi interese, curgerea neîntreruptă şi unitară a vieţii poporului român. Cu această convingere apar, din 1901, o dată cu editarea „Istoriei literaturii române în secolul al XVIII-lea" (2 vol.) sinteză după sinteză pînă la masiva şi cuprinzătoarea lucrare „Istoria românilor şi a romanităţii orientale" în 10 vol., scrisă în amurgul vieţii, în care concentra milenara istorie românească definită de: „Unitatea cadrului, a principiului de viaţă, a factorului de mişcare, a motorului evenimentelor." În virtutea acestui ideal aspectele politice, culturale, militare, comerciale, agrare, bisericeşti, artistice etc., sînt cuprinse prin nevăzute şi trainice fire pentru a fi prezentate în complexitatea ce o conferă nesfîrşitul torent al civilizaţiei şi istoriei naţiunii române, care, la rîndul ei, se contopeşte în marea istorie o omenirii, cu tot ceea ce are mai bun pentru fericita conlucrare a naţiunilor în prezent şi în viitor. Istoria revine în concepţia savantului o magistra vitae pentru viaţa popoarelor, reprezentînd în acelaşi timp şi „marea judecată în sens moral a statelor şi naţiunilor".

Setea de cunoaştere dublată de dorinţa de a integra organic istoria poporului român în istoria celorlalte popoare, de a stabili definitiv rostul şi importanţa civilizaţiei româneşti în concertul larg al civilizaţiilor îl determină să străbată în lung şi-n lat aproape toate epocile istoriei universale, impunîndu-se în lumea ştiinţifică contemporană ca un eminent şi reputat istoric, îndeosebi al sud-estului european. Urmarea acestei acţiuni pe cît de îndrăzneaţă, pe atît de fructuoasă, constă în reuşita impunerii în adevăratele ei dimensiuni a istoriei poporului român în atenţia şi cadrul istoriografiei mondiale, pe de o parte, în apariţia seriei marilor sinteze de istorie universală din care se desprind în mod deosebit prin concepţia originală controversata „Essai de synthése de l'histoire de l'humanité", în 4 volume şi schiţata „Istoriologie umană", pe de altă parte.

În lucrările de istorie universală Iorga sfărîmă „săltăraşele geografice", împărţirile cronologice artificiale şi comode, pentru a releva adevăratele resorturi ale dinamicii sociale, viaţa colorată cu urcuşurile şi căderile ei, victoria umanităţii, creînd o nouă imagine a istoriei societăţii mai unitară şi mai aproape de realitate.

Trăinicia şi vitalitatea operei lui Nicolae Iorga se explică nu numai prin bogăţia preocupărilor şi precizia informaţiei, ci şi prin calitatea stilului, a însuşirilor de literat, de care dă dovadă în creaţia sa pur literară, în drame, poezii, dar mai ales în memoriile, paginile de călătorie şi în nu puţine lucrări de istorie. Atunci cînd realizează portrete, consemnează fapte trăite, reînvie trecutul cu un rar talent de evocare şi dramatizare a situaţiei.

Că vasta creaţie a lui Nicolae Iorga prezintă erori şi inadvertenţe de viziune şi interpretare, multe datorate concepţiei sale idealiste, e un lucru explicabil, dar că acestea sînt copleşite de calitatea ansamblului operei e, de asemenea, un adevăr incontestabil. Rămîn intacte pentru posteritate indemnurile sale umanitariste spre adevăr şi acţiune, optimismul său robust, dăruirea totală şi spiritul său de sacrificiu dus pînă la propriul martiraj pentru libertatea naţiunii sale. În viziunea istorică Nicolae Iorga întruchipează prin scrisul şi fapta sa deopotrivă, măreţia şi forţa demiurgului şi eroului prometeic. Nicolae Iorga şi-a făurit opera pentru acţiunea, educaţia şi înălţarea neamului românesc, a cărui figură reprezentativă a fost şi este.

V. DOBRESCU

la tîrgu-mureş

Străbătînd însemnările de călătorie ale lui N. Iorga, cunoaştem oameni şi locuri de pe întreg cuprinsul ţării ca într-o impunătoare panoramă, viu colorată, dimensionată de privirea savantului care descifrează urmele trecutului din orice amănunt documentar. Febrila căutare de orizonturi răspunde unei chemări lăuntrice de cunoaştere şi de intuire a faptului istoric petrecut în timp dar păstrat într-un anume spaţiu concret, aşa cum însuşi mărturiseşte: „Toată această informaţie nouă, culeasă la faţa locului, îmi dădea curajul care-mi lipsise atîta vreme, de a încerca să reunesc în privelişti de ansamblu observaţiile mele, întregindu-le cu ce cuprindeau izvoare încă nestudiate sau văzute numai în treacăt". *(O viaţă de om*, II, 1934).

Peregrin cu multiple resurse de evocare plastică, relieful carpato-dunărean modelează viziunea sa într-un întreg armonic, înainte de conturarea lui pecetluită prin actul din Alba-Iulia, la 1 decembrie 1918. Volumele *Drumuri şi oraşe din România* (1904), *Sate şi mînăstiri din România* (1905), *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească* (1906), *Ţara romînilor* (1910) etc. anticipează acest act istoric pe care ţine să-l înştiinţeze lumii, ca o dreaptă finalitate a luptelor de veacuri, prin a sa *La Roumanie pitoresque* (1924), sugestiv ilustrată şi tipărită la Paris.

Descoperirea Transilvaniei îi oferă o adevărată revelaţie căci interpretarea trecutului poporului român în corelaţie cu al popoarelor din răsăritul şi centrul Europei porneşte, se pare, de aici. În 1914 iniţiază *Institutul sud-est european*, cu o revistă de specialitate care avea să imprime cercetărilor ulterioare o mai largă orientare şi o mai aprofundată investigare. În arhivele oraşelor de aici — constată Iorga — „sînt atît de multe, de variate, de precise informaţiunile ce curg de acolo, încît istoria noastră e schimbată adeseori prin cunoaşterea lor". Un mănunchi de 26 documente datate între secolele XVII şi XVIII, semnalate în arhiva din Tg. Secuiesc şi publicate în *Buletinul Comisiei istorice a României* (1916), completează ştirile sale despre relaţiile diverse pe care le avuseseră secuii cu Moldova.

Drumurile prin Transilvania continuă să-i fie deschise şi după 1918. În vara anului 1922, porneşte din Bistriţa-Năsăud prin satele de pe Valea Bîrgăului, spre Reghin, în liniştea căruia — notează evocator călătorul — P. Maior „şi-a scris cărţile lui pentru dovedirea vechimii şi dăinuirii neîntrerupte a neamului nostru". După un scurt popas aici, drumul pe malul Mureşului îl poartă prin sate cu aşezări româneşti şi maghiare, unde castelele răsar întărite de familiile nobililor împotriva ţăranilor care, pierzîndu-şi pămînturile şi libertatea, mai bucuroşi au fost să se alăture lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş sau Mihai Viteazul decît să se supună aristocraţiei feudale. Aspectul civilizat al oraşului Tg.-Mureş unde soseşte în 22 august 1922, îl impresionează, îl atrage prin ansamblul arhitectural. N. Iorga este întîiul scriitor român cu condei de prestigiu care îl înfăţişează din cîteva trăsături, în pasul drumeţului ispitit să contemple particularităţile locale ale peisajului urban. În centrul oraşului (azi Piaţa Trandafirilor), „o largă alee mărginită de clădiri în adevăr frumoase, de hoteluri şi de prăvălii cu totul moderne. Dacă nu e nici un monument public, s-au strîns documente preţioase de viaţă şi de artă populară, ţesătorie, cusături, săpături în lemn, oale, în micul muzeu adaus la şcoala de meserii". Era un început de muzeu istoric-etnografic pe care-l înjghebează, cu strădanie şi pasiune, Aurel Filimon, descoperitor al unor ves-

Nicolae Iorga în vizită la Tîrgu-Mureş

(Continuare în pag. 18)

POEZIA DOCUMENTELOR

Pentru multă lume actele și scrisorile vechi sînt privite ca lucruri fără preț, aruncate la pod, ori puse pe foc. Niște hîrțoage! Ce să faci cu ele? Aduc șoareci în casă. Și cîte alte vorbe de dispreț ne explică felul în care s-au lăsat să piară vechi acte de familie, tot atîtea vestigii ale vremilor de demult. Nu trebuie să fii însă arhivist ca să le privești într-o altă lumină. Înainte de a-ți da osteneala să le descifrezi, încerci plăcerea de a le căuta în zare filigranul, eventual marca fabricei de hîrtie, data fiecăruia, mai veche sau mai nouă, dacă nu este consemnată. Dacă documentul este scris cu caractere cirilice, avem de a face cu limba pe care Eminescu a numit-o „veche și înțeleaptă". Descifrăm cu emoție bucuriile și mîhnirile înaintașilor noștri. Una dintre paginile cele mai zguduitoare ale trecutului nostru, este actul de danie de la 8 noiembrie 1602, redactat de călugărașul Gavriil Lotreanul, la dictarea mamei lui Mihai Viteazul. Documentul se găsește la Arhivele Statului, dosarul Mînăstirii Cozia. El a fost scris în împrejurări dramatice. Cu un an și trei luni înainte fusese asasinat pe Cîmpia Turzii marele voievod unificator. Soția și fiica lui, doamna Stanca și doamna Florica, după multă pribegie, întoarse în țară, s-au dus la mînăstire, s-o vadă pe bătrîna mamă a domnitorului, Teodora, călugărită sub numele Teofana. Ea dictează suspinînd: „viețuit-am viața ceștii lumi deșeartă, cum și prea înțeleptului Solomon: deșarta deșartelor, și de toate deșartă, și înșelătoare și furătoare de suflet și am petrecut lumește destul în tot chipul în viața mea pînă ajunși (ajunsei) și la neputința bătrînețelor mele și la slăbăciunea mea, în sfînta mănăstire în Cozia, la lăcuita sviatâei (sfintei) troițe și la răpausul răposatului Mircii voevoda, și trăii de ajuns de luai și sfîntul cin călugăresc derept plîngerea păcatelor mele. Aciiși mă ajunse și vestea de sfîrșirea zilelor drag fiului mieu Mihail Voevod și de sărăcia doamnă-sa și a coconilor domniei lui prin țările străine. Fui de plîngere și de suspine zua și noaptea." După ce-și mărturisește în aceste cuvinte simple durerea de mamă, pe care o consemnează călugărașul întocmai, acesta face procesul verbal al dramaticei întîlniri dintre cele trei femei cernite: „Și dacă se adunară unii cu alalți, mare plîngere și suspine fu între ei de jalea fiu-său Mihail-Vodă și pentru patima lor ce-au pățit prin țările străine Doamna Stanca și fiu-său, Io Nicola Voevod, și fie-sa, Doamna Florica. Fu după aceia întrebare între iale cine cum au petrecut. Grăi Doamna Stanca: „Cum am pățit noi, maică, să nu pață nime de ruda noastră. Dară molitva ta, maică, cum ai petrecut?" Maica zise: „Cu mult foc, de moartea fiu-mieu și de jalea Domniilor Voastre, iar de către sfînta mănăstire am, har dragului Domn din cer, și mulțămesc părinților din sfînta mănăstire, c-am avut pace, răpaus și căutare de molitvele lor la nevoia mea".

La lectura acestui document, datorită fidelității unui martor cu condei, retrăim un moment zguduitor din trecutul nostru. Ca să aducem o variație, vom mai cita un singur cuvînt dintr-un document ce se află în posesia noastră. Este un caiet de douăzeci de file, scris în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și nesemnat. Autorul anonim a alcătuit o cronologie personală a domnitorilor Țării Românești, după cercetarea atentă a unor documente emise de fiecare dintr-înșii, de la legendarul „Radul Vodă", *cităm „Negher după istoricii streini, iar pă rumânie Negrul", pînă la „Mihail Vodă Suțul cu a dooa domnie de la Poartă", 1791, Septembrie. Poezia acestui original document istoric este de ordin filologic și constă într-un singur cuvînt, un epitet inedit pe care nu l-a mai folosit nimeni. Intelectual cu știință de carte grecească, autorul începe cu aceste cuvinte: „Vrînd a mă* pliroforisi *(a mă edifica!) pentru a dooa* descălecătură *a Radului Vodă Negrul cu neamul nostru rumânesc, după ce am cetit cîtevași leatopiseți și văzîndu-le nepotrivite, — adică neconcordante, — căci scriitorii i-au însemnat venirea, unii dintr-un veac, alții dintr-alt veac, și pre mulți din domni nu i-au pus de rînd, — adică în ordine cronologică, — cum le-au curs obláduirea", — de aceea el s-a hotărît să le circumscrie domnia între primul și ultimul document rămas de la fiecare. O metodă originală, mai ales pentru acea vreme! Dar autorul acestei cronologii consemnează și faptul domniei efemere a unor pretendenți, care nu s-au putut menține în scaun și de la care n-a rămas nici un act oficial. Într-adevăr, acești așa numiți „domnișori" își încercau norocul, uneori cu prețul capului lor. Cităm iarăși: „Iar alții își pierdea și capetele, carii s-au fost poreclind de către țară, domni* de lună". *Prin urmare poporul îi poreclise domni* de lună, *dar această poreclă s-a pierdut. O menționăm cu speranța că-i vom insufla o viață nouă și o aură de poezie. Iar dicționarul limbii române va putea rubrica acest epitet rar alături de acela mai frecvent: ridichi* de lună.

ȘERBAN CIOCULESCU

(Urmare din pag. 17)

tigii arheologice prețuite de însuși V. Pârvan, în aprilie 1925, cînd se abate prin Tg.-Mureș. La Palatul cultural, zidit cu deosebită îngrijire, „viața țărănească a secuiului a fost studiată și stilizată pentru a da un caracter de incontestabilă, nouă, proaspătă fumusețe. În coloare, în liniile bizare ale ornamentelor, în inspirația scenelor de legendă de pe geamuri, pretutindeni e aceeași pecete rural-națională... Sînt săli de conferințe, este o bibliotecă, un muzeu cuprinde numeroase pînze, între care unele foarte bune, — chiar custodele e un tînăr pictor foarte talentat". Era pictorul Demeter Robert, portretist talentat și excepțional în reprezentarea animalelor. Aici, Aurel Ciupe avea să-și deschidă, puțin mai tîrziu (1932), școala de „belle-arte" pe care o îndrumează cu rezultate meritorii, așteptate pentru o reconstituire postumă. În clădirea primăriei, privirile istoricului sînt atrase de policromia vitraliilor reconstituind momente hotărîtoare din trecutul secuilor. Formulează, spontan, o sugestivă digresiune, demnă de reținut pentru posteritate: „Dar ceea ce ar trebui neapărat aici, ar fi două scene mari: ostași secui luptînd în ținutul Vasluiului, la 1476, sub comanda lui Ștefan al Moldovei și solii lor primind la 1599 din mîna lui Mihai Viteazul, desrobitor pentru dînșii și căpitan al cetelor lor, diploma de prinț ardelean prin care li se restituie libertatea. Acestea sînt lucruri adevărate și care se și potrivesc". Pașii lui grăbiți, purtînd setea omului nestăvilit în puterea cunoașterii, se opresc la biblioteca ctitorită de Teleki Sámuel, în 1816, despre care notează: „În vechea casă a lui Samuil Teleki colecțiile lui se arată, prin amabilitatea directorului actual (Gulyás Károly, n.n.), ori cărui om cu interes pentru cultură, — încuindu-se în urmă, după un vechi obicei, ușile de fier. Cele mai rare produse ale imprimeriei, începînd cu biblii, se înșiră pe rafturi sub linia portretelor altei epoci, pe cînd deasupra se boltește coperișul crăpat de ani. E o expoziție și nu poate fi o sală de lucru, cum e cazul și la Batthyaneum din Alba-Iulia. Nu se face foc iarna. Întreținerea e în sama familiei, care cu greu poate să ție acestei nobile fundații însemnătatea și rolul la care o menise întemeietorul".

La ieșirea din această citadelă a bibliofiliei, semnează cu creionul fugar următoarea elevată apreciere: „In domo humanae nobilitatis hungaricae opera vetusti temporis miravi". („În casa cultivatei nobilimi maghiare am admirat opera timpurilor trecute"). Spre a descifra vreo iscripție, se abate pe la biserica ortodoxă de lemn care poartă și azi inscripția „ano 1814" din colțul sud-estic al tîmplei, iar la biserica de piatră, alăturată, clădită de vlădica blăjean Ioan Bob în 1794, îl regăsește pe vechiul său cunoscut Elie Câmpeanu care „a strîns de pretutindeni urmele trecutului nostru și sufletul întreg i se mișcă atunci cînd vorbește de opera culturală ce s-ar putea întreprinde prin satele noastre așa de părăsite azi ca și pe vremea cînd nici cîntecul popular în casă privată la ceasul de seară nu era îngăduit".

N. Iorga revine la Tg.-Mureș în 21 mai 1927 și 20 septembrie 1931 cînd are prilejul să afle căi de legături apropiate cu profesorii de aici Ion Chinezu, N. Sulică, Tr. Popa, fostul său student Gr. Ciortea, orientalistul Antalffy Endre, prozatoarea Berde Maria, O. Gheorghiu, I. Lupșa etc., marcînd două momente semnificative, rememorabile pentru trecutul cultural de pe meleagurile mureșene, despre care vom da relatări altădată.

VALERIU NIȚU

nicolae iorga și romanitatea noastră

Personalitate excepțională în cultura veacului XX, Iorga rămîne o valoare permanentă și trainică în conștiința vremii sale și a posterității, fiind considerat unanim istoricul european cel mai fecund.

Spirit enciclopedic, polivalent, marele savant a investigat, prin preocupările sale meticuloase și erudite, întreaga civilizație universală, destul pentru a rămîne monumental în cultura europeană a epocii. Dar, patriot cum era, profund atașat neamului său, Iorga s-a străduit cu pasiune (și a reușit) să repună în coordonate largi, reale, istoria propriului popor, să-l universalizeze prin evidențierea specificului lui. Așa a integrat logic și organic și a afirmat cu deosebită competență, ca nimeni altul, în numeroasele tomuri savante, locul și rolul acestui neam în istoria Europei, fixîndu-i —etapă cu etapă— cuvenita prezență istorică și revelîndu-i valențele specifice care au adus o substanțială contribuție pozitivă la progresul general uman. O viață mistuită în muncă, încălzită și erodată de o energie încă necunoscută, uluitoare, a fost dedicată acestui nobil scop. O viață închinată cu ardoare și devotament științei descifrării și înțelegerii trecutului poporului său, trecut istoric privit în toate formele de manifestare dinamică, în imensa lui dimensiune cronologică și în strînsa lui conexiune spațială.

Istoric european, dar în primul rînd istoric român, Iorga a fertilizat, prin uriașa creație și moștenire științifică ce a lăsat-o, istoria poporului său.

Medievist în ansamblul preocupărilor sale istorice, savantul s-a aplecat însă cu același interes și asupra altor epoci și perioade ale istoriei României; în acest mod el a cuprins într-o viziune vastă și profundă trecutul nostru istoric, lămurind și completînd multe aspecte ale acestui trecut prin cercetările lui fecunde.

În întreaga creație dedicată istoriei poporului român, Iorga a relevat ideea de continuitate, de permanență milenară istorică și geografică a acestui popor, documentînd-o printr-un imens material faptic, referit la toate epocile și în toate aspectele de manifestare. Cercetînd geneza propriului popor, marele savant a fundamentat științific continuitatea lui prin romanitate. Un bogat și variat material documentar de interes istoric, strîns, analizat (și reanalizat) cu toată rigoarea, valorificat prin lucrările sale, a fost pus în slujba motivării acestei idei fundamentale. Prin acest material Iorga nu dorea să legitimeze ideea romanității propriului popor, care o avea sedimentată adînc în conștiința sa; dimpotrivă, el urmărea să lărgească accesul acestei idei în lumea europeană, să combată prin ea anumiți „istorici" pretinși obiectivi, care contestau în pofida unor realități istorice evidente continuitatea poporului român pe pămîntul său.

In numeroase conferințe publice, comunicări academice, lucrări (susținute și editate în țară sau străinătate), Iorga a devenit cel mai autorizat mesager al vremii în explicarea semnificației științifice a acestei idei. Sintetizată îndeosebi în vasta lucrare în zece volume, *Istoria românilor* (vol. I, partea a II-a, *Sigiliul Romei*, București, 1936), ea demonstrează că acest popor pe care s-a pus „sigiliul Romei" reprezintă, în concepția justă a savantului, romanitatea orientală. O romanitate care poate fi însă înțeleasă numai dacă ea este raportată permanent la romanitatea balcanică.

Fundamentînd multilateral ideea romanității noastre, prin angajarea tuturor izvoarelor ce i-au stat la îndemînă (arheologice, lingvistice, epigrafice etc.), Iorga a căutat rădăcinile acesteia în perioada Daciei preromane.

Pătrunderea romanilor în Balcani, începută prin războaiele ilirice (229—228, 219 î.e.n.), și cucerirea succesivă a peninsulei în veacurile II—I a fixat cursul Dunării de jos graniță firească între romani și geto-daci. Dar paralel cu cucerirea Peninsulei Balcanice și romanizarea ei s-a manifestat și influența romană, care, crescută și diversificată, s-a extins (îndeosebi după cucerirea Traciei) și la nordul Dunării, determinînd destinul istoric al populațiilor stabilite pe cele două maluri dunărene. In acest cadru, în momentul cuceririi, Dacia nu era străină de unele forme ale culturii romane; dimpotrivă le receptase și le asimilase, fapt ce va facilita romanizarea ei. Romanizarea se anunțase, așadar, „într-un fel pe coasta Adriaticii" și simultan cucerirea începuse „să se îngîne pe malurile Dunării și Pontului încă din vremea lui Ovidiu" (*op. cit.* p. 263).

Cucerită, Dacia a cunoscut o stăpînire romană exercitată metodic și sistematic, care a dinamizat procesul de romanizare. Intre factorii care au impulsionat acest proces un însemnat rol l-au îndeplinit orașele. Formarea și dezvoltarea lor au romanizat întregul spațiu balcano-carpato-danubian. Ele au polarizat și difuzat apoi spre zonele periferice, printr-o activitate sprijinită și dirijată de oficialitate, elevata cultură latină; ele au contribuit substanțial la osmoza daco-romanilor. Imensul rol îndeplinit de urbanizare în romanizarea geto-dacilor e dovedit și de realitățile istorice de după 271.

Criza imperiului din secolul III, ca și părăsirea Daciei de către armata și administrația romană, n-a pus capăt procesului romanizării fostei provincii imperiale periferice, părăsite. Dimpotrivă, procesul a continuat și, în anumite etape, s-a accelerat chiar în spațiul nord-dunărean prin orașele din sudul Dunării, pe parcursul veacurilor III—VII, deși fosta Dacie romană trăia din plin migrația popoarelor „barbare". „Atunci, pe la începutul secolului al III-lea, — spune Iorga — Imperiul retrăgîndu-și uneori aparențele, viața ce se formase pe încetul reapare, și ea e deosebit de puternică" (*ibidem*, p. 292). Vitalitatea centrelor urbane și-a pus amprenta atît de puternic asupra romanității orientale (daco-romane) încît populația nord-dunăreană cu toate vicisitudinile vremii precare și-a definit o fizionomie spirituală, a devenit o realitate etno-culturală romanică, latinofonă.

Cu toată penuria izvoarelor istorice privind spațiul balcano-dunărean, marele istoric a intuit și demonstrat magistral (asociind ample comparații) esența ca și manifestarea acestei romanități, combătînd teoriile care mai erau la modă, potrivit cărora triburile barbare ar fi constituit în perioada prefeudală baza etno-culturală a noilor formațiuni politice din spațiul respectiv, ce prefigurau evul mediu.

„Oamenii pămîntului: din spațiul carpato-danubian (daco-romanii) au fost atît de înrădăcinați și atît de pătrunși de tradițiile vieții romane încît au asimilat și numeroasele grupuri etnice alogene. Ei și-au menținut și împrospătat fondul roman prin influența continuă exercitată de romanitatea sud-dunăreană activizată prin măsurile politice, economice și culturale ale unor împărați ca Dioclețian, Constantin, Iustinian ș.a.

Cînd romanitatea nord-dunăreană a fost izolată de cea balcanică, la sfîrșitul secolului al VII-lea, ea a avut asigurate toate resursele pentru a se putea menține și impune. De atunci, ea s-a manifestat activ și permanent — prin poporul român — în civilizația europeană, aducîndu-și pe toate planurile contribuția proprie, specifică, în desfășurarea istoriei bătrînului continent.

Ideea romanității poporului nostru, investigată și demonstrată amplu de marele savant, a fost deplin confirmată de cercetările actuale.

Prin sublinierea și motivarea semnificației istorice a acesteia marele patriot a adus istoriei neamului său un prețios serviciu, afirmîndu-i în lume, prin temelii științifice și obiective, romanitatea și latinitatea, specificul său în lumea contemporană.

VALERIU LAZĂR

nicolae iorga
istoric european

Nicolae Iorga a fost, poate, cea mai strălucită minte pe care a dat-o naţiunea noastră. Istoric, prozator, poet, dramaturg, eseist, ziarist — el s-a manifestat în numeroase domenii ale gîndirii şi simţirii, impunîndu-se drept cea mai prolifică personalitate în domeniul ştiinţelor noastre umaniste. Cercetările mai vechi sau mai noi au abordat opera istorică a marelui savant dintr-o multiplicitate de unghiuri de vedere, prezentînd opera lui de istoric al României, al Bizanţului, al Imperiului otoman, al sud-estului european, al istoriei universale, în particular al evului mediu etc. A rămas mai puţin studiată şi integrată în fluxul istoriografiei universale activitatea sa de istoric al Europei. Este tocmai scopul acestor rînduri, de a schiţa relaţia ce se poate stabili între N. Iorga şi Europa, adică de a trasa coordonatele contribuţiei istoriografiei europene de la sfîrşitul sec. al XIX-lea în formarea sa ştiinţifică, apoi a contribuţiei lui N. Iorga la istoria Europei, şi, în sfîrşit, renumele european al marelui savant.

Trimis cu bursă de studii la Paris, Iorga a studiat în anii 1890—1893, la celebra École Pratique de Hautes Études, prezentînd acolo în 1893 lucrarea sa de diplomă *Philippe de Mezières et la croisade au XV-ième siècle*. In curînd un alt mare centru ştiinţific european, Leipzig, cu o bună şcoală de medievistică, avea să-i acorde diploma de doctor în istorie cu o altă lucrare, *Thomas III marquis de Saluces*.

Acestor două centre ale istoriografiei europene, Paris şi Leipzig, le datorează N. Iorga excepţionala sa pregătire istorică. Atît Parisul cît şi Leipzigul l-au pregătit în ştiinţele ajutătoare ale istoriei şi în critica textelor şi l-au orientat, pe linia şcolii pozitiviste a istoriei, spre ediţiile de izvoare documentare. Dar, pe cînd Universitatea din Leipzig era doar o temeinică şcoală de erudiţie, École Pratique des Hautes Études unea la erudiţie grija deosebită pentru stil, pentru haina în care istoricul îşi învestmînta gîndurile. De aceea, dacă Iorga *eruditul* este deopotrivă elevul ambelor şcoli, franceză şi germană, el este istoric prin educaţia primită în instituţiile ştiinţifice din Paris. Desigur că influenţa exercitată asupra lui N. Iorga de École Pratique venise să se grefeze pe calităţile sale native de stilist, pe predispoziţia sa particulară pentru literatură, el concepînd istoria ca un „gen literar". Într-adevăr, încă de la începutul carierei sale ştiinţifice Iorga a evitat erudiţia seacă şi fructificînd calităţile sale de stilist a căutat, în lucrarea sa de doctorat, să dea viaţă şi culoare ansamblului unei societăţi regionale europene din sec. XIV insistînd asupra culturii şi obiceiurilor contemporane.

Pasiunea pe care Iorga o arată detaliului, documentului, faptelor stabilite pe baza unei multitudini şi varietăţi de izvoare era o caracteristică a şcolii istorice pozitiviste, care atît în Franţa cît şi în Germania domina pe atunci în istoriografie. N. Iorga a avut fericirea să aibă profesori pe marii istorici Ch. Bémont, G. Monod, Ch. V. Langlois, K. Lamprecht, graţie cărora şi-a asigurat o temeinică pregătire de medievist, însuşindu-şi totodată metoda pozitivistă a maeştrilor săi a căror deviza era: „culegeţi documente şi ţineţi seama de document". Şi N. Iorga a rămas credincios acestei recomandări pînă tîrziu în cariera sa, recomandînd la rîndul său studenţilor din seminarul de istorie universală al Universităţii din Bucureşti: „Faceţi totdeauna o baie de izvoare cînd pregătiţi o lucrare".

Chiar dacă Iorga face unele rezerve în ce priveşte pozitivismul ca doctrină filozofică, el îşi apropie metodologia pozitivistă în ce priveşte aplicarea ei la studiile istorice. De aceea nu întîmplător primii ani ai carierei ştiinţifice a lui Iorga decurg în adunarea neobosită din arhivele Franţei şi ale Germaniei de materiale documentare de istorie universală şi naţională, pe care le dă publicităţii începînd din 1889. Aşa au fost *Notes et extraits pour servi à l'histoire des croisades au XV-ième siècle* (6 volume 1889—1916), ca şi marile culegeri documentare pentru istoria poporului român: în colecţia *Hurmuzaki* (7 vol.), *Acte şi fragmente privind istoria românilor* (3 vol.), *Studii şi documente privind istoria românilor* (31 vol.).

Dar dincolo de pasiunea pentru document, izvorîtă, de altfel, şi din necesitatea obiectivă de a asigura istoriei naţionale o largă bază documentară, la Iorga se cristalizează şi o concepţie ştiinţifică, critică, a istoriografiei noastre. În Apus istoriografia romantică lăsase locul direcţiei critice, caracterizată prin informaţie bogată şi critică severă. Sub influenţa curentului de la École Pratique des Hautes Études, Iorga, luînd atitudine contra şcolii romantice în istoriografia română caută să impună şcoala critică, aducînd, pentru vremea sa, istoriografia română la nivelul înalt al celei apusene. Şi sub acest aspect el este un istoric european, un istoric modern, cu care s-ar fi mîndrit orice ţară din Apus.

Iorga, la rîndul lui a dat şi el mult Europei. Unind la armonia, eleganţa şi echilibrul spiritului elin, precizia, organizarea, sistematizarea proprie spiritului latin, el a reprezentat însuşi o sinteză a spiritului european. Această tîrzie figură de polihistor renascentist a dat Europei şi omenirii o operă închegată, organică, a cărei încununare ar fi trebuit să fie Istoriologia umană. Contribuţia sa la istoria Europei în diferite perioade a fost de excepţională importanţă, prevalînd lucrările de istorie medie. Spaţiul nu ne îngăduie să trecem în revistă ampla sa contribuţie în materie. Totuşi cîteva linii directoare, cîteva idei noi aduse de Iorga în studierea istoriei Europei se cer subliniate. Printre acestea menţionăm în primul rînd conceperea Europei ca un tot unitar. N. Iorga nu vedea o diferenţă structurală între dezvoltarea istorică a Orientului şi Occidentului, ci căuta să desprindă continua întrepătrundere a lor ca între două părţi ale aceleiaşi. Bazat pe această concepţie progresistă Iorga a scris: *Relations entre l'Orient et l'Occident au Moyen Âge* (1923) şi *L'interpénétration de l'Orient et de l'Occident au Moyen Âge* (1928).

În al doilea rînd se cere subliniată noua concepţie a lui Iorga în ce priveşte prezentarea istoriei noastre naţionale în cadrul istoriei universale, sau mai bine zis al istoriei Europei. Această concepţie se situa pe linia studierii comparate a istoriei la care au subscris pe atunci o serie de savanţi români, între alţii prietenii lui Iorga, I. Bogdan. În afara de istoria României, care a apărut în 1905 la Gotha în două volume *Geschichte des rumänischen Volken in Rahmen seiner Staatsbildungen*, preţioasă contribuţie a savantului nostru pentru informarea lumii ştiinţifice apusene, marele merit a lui Iorga constă în felul în care el caută să încadreze istoria poporului nostru în istoria Europei: „Pentru a studia istoria României trebuie să cunoşti mai întîi nu numai istoria tuturor vecinilor ei, ci istoria întregii jumătăţi orientale a Europei. Şi cum asupra acestei Europe orientale s-a exercitat la diferite epoci toate curentele de civilizaţie ale Occidentului, cum Orientul acesta a trăit de la un anumit moment cu tradiţii, cu idei noi, care începînd de la anumite date i-au venit din Occident, eşti dator să studiezi în acelaşi timp o largă parte, o întreagă latură a istoriei Occidentului. Aşa că pentru a da o bună relatare a istoriei acestei naţiuni, care cuprinde, cred, ceva mai mult de 13 milioane de oameni, trebuie să cunoşti în acelaşi timp istoria multor naţiuni şi a multor teritorii". (N. Iorga, *Generalităţi cu privire la studiile istorice*, p. 154, p. 215).

Aceeaşi idee, aplicată la o zonă mai largă, o întîlnim şi în ce priveşte istoria sud-estului european — un alt sector în care contribuţia lui Iorga la cunoaşterea istoriei Europei este atît de importantă, încît şi azi studiile sale privind sud-estul Europei sînt citate şi preţuite în străinătate. În *Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe* (1929) Iorga subliniază necesitatea studiilor de istorie comparată pentru a scoate la iveală elementele comune în istoria popoarelor din această regiune pe baza străvechiului substrat tracic la care s-au adăugat şi alte legături şi influenţe reciproce. Poate mai mult decît orice alt istoric Iorga a făcut cel mai mult pentru studierea sud-estului european, a istoriei popoarelor din această zonă privite în raporturile lor reciproce. Ar fi suficient să ne gîndim doar la *Geschichte des osmanischen Reiches*, 5 vol. (peste 3 000 de pagini) publicată între 1908—1913 şi net superioară mai vechilor istorii ale imperiului otoman (Zinkeisen, Hammer). Am mai putea aminti lucrările lui de bizantinologie, în care Iorga aduce o serie de puncte de vedere noi. Astfel în o serie de lucrări apărute între 1934—1940: *Histoire de la vie byzantine* (3 vol.), *Byzance après Byzance* şi *Études byzantines* (2 vol.), în afara de o serie de contribuţii preţioase de istorie bizantină — aportul său la studierea istoriei Europei, — Iorga dezvoltă ideea că moştenirea istorică lăsată de Bizanţ după încetarea existenţei sale politice în sec. XV poate fi urmărită la diverse popoare din această zonă a Europei (de pildă: Turcii otomani sînt nu numai moştenitori ci şi continuatori în formă musulmană ai Bizanţului).

În sfîrşit, N. Iorga a dat Europei Institutul de studii sud-est europene, pe care l-a creat în 1914 şi care are astăzi rosturi deosebit de importante pe linia cunoaşterii reciproce şi apropierii între popoarele din această parte a Europei. Tot el are merite incontestabile în organizarea congreselor de bizantinologie. La iniţiativa lui Iorga, începînd din 1924, s-au întrunit congresele de bizantinologie, iar marea revistă *Byzantion* a luat naştere în casa din Bucureşti a marelui nostru savant.

Tot aici putem aminti de o altă idee originală a lui N. Iorga: teoria sa despre *Romanii (La Romania danubienne et les barbares au VIe siècle)*, în care el vorbeşte despre formaţiunile populare răsărite pe ruinele imperiului roman.

N. Iorga a dus o contribuţie de prim ordin la cunoaşterea trecutului istoric al Europei. Într-adevăr, o bună parte a acestei contribuţii se axează pe probleme europene, încît, într-un anumit sens, Iorga, ca preocupări, afirmă un *europocentrism*. Pînă în 1928 pentru Iorga istoria universală se reducea la istoria Europei propriu zise, a Orientului apropiat şi a Africii de Nord. Combătînd concepţia profesorului său Karl Lamprecht, pe care Iorga o numeşte *metaistorie*, adică tendinţa de a stabili în desfăşurarea istoriei civilizaţiei faze sau trepte care se constituie şi evoluează potrivit cu „sufletul colectiv", ştiinţa istorică fiind înţeleasă ca o ştiinţă a psihologiei sociale *(Völkerpsyhologie)*, savantul român ajunge cu timpul la o concepţie tot mai largă, la o unitate absolută a vieţii omeneşti, în orice margini de spaţiu şi timp. Dar pînă atunci în concepţia sa obiectul istoriei universale este limitat în timp şi în spaţiu, neincluzînd în desfăşurarea istorică popoare şi culturi extraeuropene, care prin cronologiile lor incerte, dar mai ales prin relativa lor izolare, nu putuseră participa la istoria popoarelor din Europa şi bazinul Mării Mediterane, singurele ce au constituit mult timp şi pentru Iorga domeniul istoriei universale.

Între anii 1920—1924 Iorga publică numeroase lucrări considerate pregătitoare în vederea elaborării unei mari sinteze. Aceasta a apărut la Paris în anii 1926—1929 sub titlul *Essais de synthèse de l'histoire de l'humanité* (4. vol., circa 2 000 pagini). Concepută în chip original, sinteza sa încearcă să integreze aportul diverselor popoare de pe glob în cadrul unui proces istoric unitar. Primită cu rezerve în Europa de Apus, ea a fost totuşi lăudată de mari istorici, cum a fost, de pildă, francezul Jerôme Carcopino. Conştient de necesitatea elaborării unei noi sinteze de istorie universală, N. Iorga pregătea spre sfîrşitul vieţii sale această nouă sinteză sub numele de *Istoriologie*, pe baza „unităţii absolute a vieţii omeneşti în orice margine de spaţiu şi timp", în care trebuia să-şi afle loc istoria Indiei, a Chinei, a popoarelor victime ale colonialismului ca Pieile Roşii, popoarele din Malaezia şi Polinezia. Era o viziune foarte cuprinzătoare de istorie universală, o viziune unitară şi progresistă, a cărei perfectare a întrerupt-o în toamna lui 1940 glonţul asasin al unor demenţi.

Iată deci, pe scurt, ce a dat Europa lui N. Iorga şi ce a dat marele nostru savant Europei.

Să ne fie permis, la sfîrşit, să mai adăugăm cîteva rînduri despre locul lui N. Iorga în lumea ştiinţifică europeană a vremii sale. Ca dovadă a preţuirii sale, Iorga a fost ales membru a 21 de academii şi societăţi savante din întreaga Europă şi *doctor honoris causa* a 10 universităţi străine. În 1939 a fost ales vicepreşedinte al Comitetului Internaţional de Ştiinţe Istorice. Ca o recunoaştere a marilor sale merite el a fost apreciat superlativ de savanţi de renume mondial ca Lamprecht, Krumbacher, Wilamovitz-Möllendorf, William Miller, C. Jireček. A stat în corespondenţă cu mari savanţi ca Louis Léger, Emile Picot, Camillo Manfroni, L. Sternfeld, G. Weigand, Gaston Paris, Wilhelm Heyd, Th. Westrin, Horatio Brown, Eduard Meyer, Ch. Bémont şi mulţi, mulţi alţii. Rămasă încă în manuscris s-ar impune, ca un omagiu adus marelui învăţat, tipărirea imensei lui corespondenţe cu învăţaţii străini.

N. Iorga a cercetat arhive în aproape toate oraşele Europei. A participat la numeroase congrese, a făcut cunoscut poporul nostru în toate colţurile Europei şi chiar dincolo de Ocean, ţinînd cursuri şi conferinţe la cele mai prestigioase universităţi din aproape întreaga lume. A fost un om care a dominat o epocă în ştiinţa istorică şi în sute de mii de pagini „şi-a coborît sufletul lui de foc şi geniala sa minte", spre gloria poporului nostru.

MIHAIL DAN

arhiva

alexandru papiu ilarian

în zilele premergătoare adunării naţionale de la blaj, din 1848

Furtunosul an 1848 în teritoriile româneşti a prilejuit evidenţierea pregnantă a unor destine de revoluţionari cu rol de prim rang în lupta pentru emanciparea socială şi naţională a poporului român. Intre aceştia, Alexandru Papiu-Ilarian are strălucirea sa. Adept al unor transformări radicale în viaţa neamului din care s-a ridicat, se plasează în luptă, alături de Avram Iancu, constituind împreună cu alţii, gruparea cea mai avansată, falanga radicală în impetuosul marş spre cucerirea drepturilor legitime ale naţiunii române. Oponent principal al nobilimii proprietare în problema ştergerii iobăgiei şi duşman invederat al unirii forţate a Transilvaniei cu Ungaria, Al. Papiu-Ilarian şi-a păstrat cu greu libertatea personală în perioada dintre cele două adunări naţionale din 30 aprilie şi 15 mai de la Blaj. Urmăriţi îndeaproape de autorităţi după prima adunare de la Blaj, din Duminica Tomii, cei mai mulţi dintre tinerii generaţiei care s-au dăruit din plin cauzei revoluţiei româneşti, nu s-au înapoiat în comitatele de baştină, desfăşurîndu-şi activitatea în zone compact româneşti, feriţi de iscoditoarele urmăriri ale unui abil şi veros aparat poliţienesc pus în slujba autorităţilor, cu scopul de a-i răpi din mijlocul poporului.

Am urmărit, pe baza a două rapoarte contemporane, amprentele virtuale ale unei laborioase activităţi social-naţionale desfăşurate pe Tîrnave, de Papiu Ilarian, în răstimpul dintre 30 aprilie—15 mai 1848. Zona Tîrnavelor, prin poziţia sa geografică faţă de Blaj, a constituit principalul rezervor de forţe, puncte de sprijin, dar şi de participanţi, la evenimentele care au durat cu trăinicie în acea tumultoasă primăvară a lui 1848, făgaş statornic luptelor poporului român oprimat pentru drepturi sociale şi naţionale.

Unul din rapoarte, datat din Biia la 5 mai 1848 ne dezvăluie cu detalii impresionant de bogate, că în satele de pe Tîrnava Mică. *„au apărut şi au agitat diabolic poporul... amăgindu-l cu (ideea de) naţiune română, aţiţîndu-l totodată şi împotriva nobilimii proprietare şi a Unirii Transilvaniei cu Ţara ungurească, tinerii români adică răzvrătitorii amintiţi între care unul cu numele de Pop Sandor (Al. Papiu-Ilarian) joacă rolul principal..."*

Se mai spune, confirmîndu-se ştiri fundamentale din surse de prim rang, că *„...la 15 mai Ţara Românească şi Moldova cît şi locuitorii români din Ungaria, vor fi prezenţi în mare număr la Blaj... chemînd pe români la Blaj pînă la unul."* 1)

In altă parte, pe Podişul Tîrnavelor, la Nadeş, administratorul moşiei de aici raporta stăpînului său în preziua Adunării de la Blaj, că *„...îndeosebi românii ţintesc să se unească cu Ţara Românească... (idee) pe care un student eliminat din Blaj, Alexandru Papiu, încearcă s-o răspîndească prin agitaţie, căutîndu-şi sprijinitori în sînul naţiunii. Mîine, adică 15 mai, va fi adunarea românilor la Blaj care va decide multe..."* 2)

Cum ştim din alte surse, interesul pentru această adunare n-a fost unilateral. Spre Blaj s-au îndreptat, e drept în număr mai redus şi sate ungureşti şi săseşti (Valea-Izvoarelor şi Şona) cum descrie cu un farmec neîntrecut în memoriile sale din 1848, Vasile Moldovan, cronicarul mureşan din Chirileu.

Arhiva mureşană inaugurată de VATRA, lasă loc documentelor să se prezinte singure, ele fiind în măsură să contureze patetic, destinul revoluţionar al aceluia care a fost Alexandru Papiu-Ilarian.

ION RANCA

BIIA, 5 MAI 1848

MULT STIMATE DOMNULE GROF,

Mă grăbesc să vă informez despre acea situaţii neplăcută şi cu urmări groaznice asupra întregii ţări şi anume că în duminica trecută la Blaj, contrar interdicţiei guberniale publicate, în mijlocul adunării poporului român, de mai multe mii de oameni, unde au luat cuvîntul dar şi înainte şi după aceea, în mai multe localităţi româneşti au apărut şi au agitat diabolic poporul nepriceput cel puţin de prin împrejurimi, amăgind mulţimea cu (ideea de) naţiune română, aţiţînd-o totodată şi împotriva nobilimii proprietare şi a unirii (Transilvaniei) cu Ţara ungurească, tinerii români, adică răzvrătitorii amintiţi, între care unul cu numele de Pap Sandor (Al. Papiu-Ilarian) joacă rolul principal, au reuşit să facă poporul credul şi neştiutor să creadă (în) aceste gînduri îndrăzneţe. (Între altele le-a spus că):

1) Desfiinţarea relaţiilor iobăgeşti (urbariale) a fost ordonată mai demult de Împărat dar ordinul cu acest conţinut a fost tăinuit de nobilimea proprietară în înţelegere cu Domnia-Sa Episcopul român Lemény János exploatînd crunt (împreună) clasa iobăgească.

2) Recrutarea pe calea sorţilor, efectuată nu demult conform legii s-a făcut fără ştirea împăratului, deoarece Înălţimea-Sa acum n-a avut nevoie de soldaţi, ci aceasta este scornirea violentă a nobilimii proprietare pentru a (putea) impila iobăgimea, încurajînd mai ales pe români că vor obţine lăsarea la vatră a recruţilor cît mai repede.

3) Au făcut de asemenea poporul neştiutor să creadă că ei (agitatorii) sînt trimişii Principelui, (veniţi) pentru a lumina iobăgimea, izbăvind-o de sarcinile la care era impusă pînă acum... iar de la 15 mai să nu mai slujească domnilor, refuzînd de acum totul.

4) Că armata ar fi trimisă la Blaj nu împoriva ei pentru siguranţa lor, împotriva nobilimii.

5) Au făcut pe români să creadă şi aceea, că pe baza îngăduinţei împărăteşti, la 15 mai, Ţara Românească şi Moldova cît şi locuitorii români din Ungaria, vor fi prezenţi în număr mare la Blaj, chemînd totodată pe români să se prezinte la Blaj, în ziua numită, pînă la unul.

6) Au urmărit să prindă rădăcini în conştiinţa poporului neştiutor cele susţinute de ei, (făcîndu-l să creadă) că dacă acestea ar fi fost scorneli, Guberniul i-ar fi arestat pînă acum.

Planul răzvrătitorilor a şi reuşit pînă acum (astfel încît) neîncrederea şi antipatia faţă de nobilime încep a se manifesta deschis.

Unii nici nu se prezintă la slujbe, iar acolo unde o fac, se prezintă tîrziu şi în mod voit lucrează prost. Au şi anunţat, referindu-se la (cele auzite de la) răzvrătitorii lor, că ei de la 15 mai, nu vor mai îndeplini nici un ceas de slujbă iobăgească, ba chiar aici la Biia, i-au dat de ştire din timp, prin judele dominal administratorului baronului Radak, că-şi vor mai îndeplini doar sarcinile săptămînii viitoare, dar pe urmă să nu îndrăznească, fiindcă nici cu forţa nu vor mai merge.

Că zămislesc planuri periculoase, se poate vedea şi din aceea că nu prea se mai ocupă cu treburile lor obişnuite ci se adună pe la crîşme şi pe ici-colo întîlnindu-se cîte 10—15 se sfătuiesc, ademenindu-se cu gîndul împărţirii averilor nobilimii proprietare.

Atîtea planuri şi veşti circulă în gura poporului de rînd, încît numai dacă a zecea parte de-ar fi adevărat, o erupţie violentă ar fi de neînlăturat.

În orice caz este sigur că aici în împrejurimile Blajului, cele trebuincioase ordinei sociale, liniştea publică, siguranţa persoanei şi a averii deja se clatină.

Repunerea acestora în starea normală de mai înainte, cred că este posibilă numai prin intervenţia fermă a Guberniului împotriva răzvrătiţilor, înfrînarea tulburătorilor ordinei şi a liniştii publice, luminarea poporului condus de răzvrătitori la judecăţi greşite şi cîte pe ei şi pe căi greşite, alegerea membrilor Adunării populare româneşti ce se va ţine la 15 mai la Blaj, interzicerea fermă a adunării la un loc a poporului nepriceput, supravegherea atentă a dezbaterilor Adunării şi a rezultatelor (hotărîrilor) ei şi în ultima instanţă, intervenţia armată (impotriva Adunării).

Această situaţie îngrijorătoare v-o raportez din timp nu numai din obligaţia serviciului ci şi a conştiinţei cetăţeneşti rămînînd cu adînc respect al Dv.

Tolnai Elek pretor în Biia. **5 mai 1848**

(copie contemporană).

NADEŞ, 14 MAI 1848

PREA ONORATE DOMNULE BARON! DOMNUL MEU BINEVOITOR

Am apucat vremuri la care nu numai noi, dar poate nici Europa nu s-a gîndit. Oamenii noştri aici vor prea multe, adică vor să ne împartă terenurile provenite din terenuri comunale, ba chiar şi locurile aparţinînd curiei, hotărînd între ei de clădirea curiei ar fi mai bună pentru han sătesc, terenurile le-ar fi ocupat dacă preotul nu s-ar fi împotrivit.

La robota datorată stăpînului, vin protestînd, iar cei cu obligaţii de trei zile prestează numai două zile.

Muncile în vie s-au încheiat pînă la prăşit, porumbul a încolţit bine, via promite mult, semănăturile sînt foarte frumoase — numai Dumnezeu cel bun să dea pace în Patrie. Dar aceasta este puţin probabilă (...) — în deosebi românii ţintesc să se unească cu Ţara Românească şi să pună un nou rege român, (idee) pe care un student eliminat din Blaj, Alexandru Papiu încearcă să o răspîndească prin agitaţie şi caută să găsească sprijinitori în naţiunea română.

Mîine adică la 15 mai va fi adunarea românilor la Blaj, aceasta va decide multe. **(subl. trad.).**

Raportîndu-vă respectuos cele de mai sus — sărutîndu-vă mîinile excelenţă — vă asigur de serviciile mele veşnice.

Supusul slugă credincios pe veşnicie
a excelenţei d-voastre
GAZDA IOSIF m. pr.

1) Arh. Stat. Tg.-Mureş, Fond Tîrnava, 1848 nr. 291 (copie contemp).

2) Arh. Stat. Sf.-Gheorghe, Fond Fam. Apor — 1848 (original, l. magh. hîrtie).

TRADIŢII

După cum s-a putut vedea am operat frecvent cu noţiuni ca „mişcarea culturală", „elemente de cultură", pentru că, aici, date fiind condiţiile specifice — apariţia pentru prima dată a unor gazete şi reviste româneşti, vehicularea unor tendinţe de învrăjbire a populaţiei româneşti şi maghiare de către clasele privilegiate etc. — nu poate fi vorba de la început de evenimente pure, net diferenţiate pe genuri, specializate. Toate elementele erau, deliberat, integrate într-o mişcare mai largă, care să cuprindă, pe cît posibil, suprafeţele mari de contact cu populaţia, şi îndreptate spre orientarea gustului public, într-o anumită perioadă, îmbibată chiar cu elemente luministe, cu atît mai preţioase.

În începuturile ei, această grupare a adunat forţe disparate, de diferite orientări şi pregătiri, în general, intelectuali de talie naţională, precum Nicolae Sulică, Mihai Demetrescu, Antalffy Endre, Maximiliam Costin, Aurel Filimon, Ion Bozdog, Traian Popa, Ion Chinezu, Dimitrie Mărtinaş, preocupaţi de fundamentarea unui climat cultural, necesar receptării culturii naţionale şi universale, prin conferinţe, spectacole, diverse manifestări, editarea unor cărţi, a unor gazete ori reviste: Ion Bozdog, scoate în 1921, Ogorul; *Ion Chinezu, în 1922,* Mureşul, *după care frecvenţa apariţiilor creşte;* Oraşul, *în 1923 la Tg.-Mureş,* Glasul poporului, *în acelaşi an la Reghin,* Viitorul Mureşului, *în 1925 la Tg.-Mureş, iar* Sămănătorul, *la Reghin,* Astra, *în 1926, la Tg.-Mureş etc., gazete care discută cu mult discernămînt problemele generale ale culturii. În această perioadă a crescut şi o frumoasă pleiadă de tinere talente care vor lăsa urme în viaţa culturală a văii Mureşului: Ovidiu Papadima, Traian Marcu, Dimitrie Todoran, Emil Viciu, redactorii revistei şcolare* Îndemnul, *1924—1928; Vasile Netea, redactorul revistei şcolare, scrisă de mînă,* Avîntul, *1925, iar ulterior, al revistelor* Clipa, *1936—1937, şi* Jar şi slovă, *1937; Nicolae Albu, o vreme, conducătorul de fapt al revistei învăţătorilor* Progres şi cultură; *Iacob Timiş şi Traian Turcu, redactorii frumoasei reviste* Scînteieri *sau alţi tineri ca Iustin Handrea, Septimiu Bucur, Ion Olteanu, Eugen Todoran, Constantin Silvestri, Romeo Dăscălescu, Ovidiu Drîmba şi alţii. E adevărat, aceşti profesori, învăţători sau elevi au fost preocupaţi îndeosebi de difuzarea culturii, creaţia rămînînd pe al doilea plan, iar atunci cînd s-a manifestat, n-a atins culmea unor valori naţionale. Dar nu trebuie să uităm cel puţin două lucruri: în primul rînd, flacăra luministă, dacă vreţi, de care erau stăpîniţi aceşti oameni într-o vreme cînd asemenea preocupări n-aduceau nici venituri materiale şi nici glorie, iar, în al doilea rînd, tendinţa majoră de instaurare a unui ideal estetic din perspectiva căruia să fie receptat fenomenul de cultură, de fapt transformarea unei optici provinciale care confunda adesea arta cu morala ori politica. Sînt două permanenţe depistabile în întreagă această perioadă şi în toate manifestările. Pe alt plan, nu trebuie să uităm că mulţi dintre iniţiatorii acestor manifestări culturale s-au integrat, cu vremea, în circuitul naţional, indiferent în ce domeniu. Luminarea începuturilor activităţii n-ar face decît să ajute viitoarele cercetări. De aceea, rubrica noastră de „Tradiţii" nu-şi va limita preocupările numai la evenimentele de cultură, ci va cuprinde, atunci cînd vom crede necesar, şi portretele unor oameni de cultură, cercetători, dascăli inimoşi, scriitori, unora, pentru a le întregi biografiile spirituale, altora, pentru a-i repune în circulaţie, în atenţia publicului cititor.*

MELINTE ŞERBAN

cutia pandorei

MANDACHE, CONTEMPORANUL NOSTRU

1.

Intenţionam să pun la dispoziţia posterităţii o cantitate apreciabilă de maculatură albă semnată de mine personal. M-aş fi încadrat astfel în limitele unui modernism autentic. Din teamă însă că nu toată lumea ar fi înţeles astfel ce aveam de spus, m-am gîndit pe parcurs să folosesc alfabetul pentru comunicare. Aici intervine pieziş o latură bine definită a personalităţii mele: scriu dintr-un anume îndemn lăuntric pe care nu îl pot stăpîni cu capacitatea mea de voinţă şi cred, în consecinţă, că în exerciţiul funcţiunii m-am perfecţionat atît de mult încît ar fi cu desăvîrşire păcat ca omenirea cultă să nu guste din veleităţile mele literare. Mărturisesc că am avut grijă să dosesc o mare parte din manuscrise, pe care le voi lăsa după moarte celui mai apropiat prieten al meu, rugîndu-l, prin testament, să le ardă. Aici intervine, tot pieziş, o altă latură a personalităţii mele: sînt în oarecare măsură parşiv şi ştiu prea bine că prietenul meu va proceda contrar falsei dorinţe afirmate cu limbă de moarte. Aşa că, dacă nu pot deveni celebru în timpul vieţii, voi fi cu siguranţă ulterior...

Nu menţionez data cînd fac însemnările cu caracter de jurnal din multe motive pe care nu sînt dispus acum să le expun. Dar întrucît vreau să-mi satisfac curiozitatea de la început, mă anunţ pe mine însumi că în cuprinsul viitoarelor pagini acoperite cu migala condeiului meu vor fi abordate subiecte de orice natură, aşa cum le voi descoperi şi mă vor surprinde la fiecare moment dat.

Constat că am început cu un fel de „cuvînt înainte" şi mă văd obligat, ca şi alţii, să mulţumesc pe această cale tuturor celor care nu au colaborat cu mine, lăsîndu-mă să beneficiez singur de eventualele drepturi de autor.

2.

Azi-noapte în jurul orei 3 am fost bîntuit de inteligenţă. M-am sculat fulgerător şi m-am repezit în stradă să găsesc martori. Culmea este că nu am întîlnit nici un om disponibil! Aş dori extrem de mult ca fenomenul să se întîmple cînd mă aflu în conversaţie cu cineva pentru a dovedi că nu sînt în permanenţă un prost. La drept vorbind, prostia este o calitate pe care o posedă orice om inteligent în virtutea unui echilibru necesar. Într-un ziar la care sînt abonat numai eu, singur, scrie textual la rubrica diverse: „Prostia se vindecă definitiv dacă se bea pe nerăsuflate, înainte de masă, o jumătate de litru de vitriol. Medicul care recomandă reţeta declară că respectarea ei întocmai este o dovadă a inteligenţei care fulgeră în mod excepţional prin creierul prostului". Am reflectat asupra acestei lecturi, dar inteligenţa nu m-a fulgerat „în mod excepţional", ceea ce înseamnă că nu sînt cu desăvîrşire prost. Dînd curs unei păreri personale, observ că prostia este antimateria inteligenţei. Divagaţiile le las pe seama filosofilor...

În legătură cu părerea pe care o are lumea despre mine, trebuie să constat că aceasta este preconcepută; nu lumea — părerea ei! Mulţi mă consideră prost numai cînd mi se pronunţă numele. Este adevărat că are o sonoritate precară, dar se vede treaba că în urechile părinţilor mei a sunat plăcut. Cum eu am început să ţin la părinţi imediat după naştere, nu am protestat cu nici o vorbă inteligibilă atunci cînd m-au botezat. Cu toate că la vîrsta de şase luni mă bucuram de toate libertăţile...

3.

Cu numele am avut şi am multe necazuri. Prima fată pe care am cunoscut-o lîngă o tonetă de legume nu ştia să încropească din el un diminutiv. Neputîndu-mă alinta, prima dragoste m-a părăsit după o jumătate de oră vechime. La serviciu nu pot fi avansat pînă în cel mai mare post pentru că numele meu nu insuflă respectul cuvenit unei atare funcţii. Spre deosebire de asta, port o curea foarte scurtă la pantaloni, avînd un gabarit care dispare fără urmă în fotolii. Mă simt în siguranţă numai cînd şed pe scaune de bucătărie în faţa unei farfurii cu sarmale şi mămăligă.

4.

Sînt surprins de toate cîte se pot întîmpla! Un teren viran din localitate a fost transformat într-un parc plin cu flori fără ca organele municipale să fie anunţate. Indivizii au dispărut fără urmă, profitînd de faptul că spre locul respectiv nimeni nu-şi îndrepta atenţia. Acum, sute de locuitori ai oraşului se plimbă cu ochii în patru, adică perechi-perechi şi mai ales noaptea. Opinia mea este că se caută inutil prin boschete. Intuiţia îmi spune să ţin sub observaţie un alt teren viran, ceea ce şi fac în timpul meu liber, plimbîndu-mă solitar prin preajmă.

5.

Am vizionat un film cu „pif-buf", cum obişnuiesc eu să numesc o anumită categorie de pelicule în care se mînuiesc cu mare artă pistoalele. Poate asta e singura chestiune originală! În rest totul e copiat, unii actori imitîndu-i pe cîţiva bulevardieri din oraşul meu. Tentaţi să redea în faţa aparatului de proiecţie exemple din viaţă, actorii aceştia circulă băţos, mişcă ramificat din maxilare şi au un mers special, cu picioarele încîrligate înăuntru, ţinînd gîtul întins înainte şi un umăr lăsat în voia sorţii. Printre pleoapele lor abia mijite vor să lase impresia unei priviri retrospective în care zace toată experienţa secolului XX. Pînă cînd?

CORNEL POGĂCEANU

EVA

DIALOGUL STERIL, HAZARDUL ÎNVINS, BĂRBAŢII COVICTIME

Dialogul — substantiv neutru. În gramatică aşezat între cele două genuri, în rubrica „Eva" între cele două sexe. Deci, hermafrodit.

Există de cîteva milenii, dar după situaţia dezastruoasă din prezent rezultă că nici mai demult, nici mai recent nu a dat naştere la nimic nou. Steril deci.

Un înţelept trib african îşi învaţă de secole femeile o limbă, iar pe bărbaţi alta, cele două sexe înţelegîndu-se prin semne doar, şi... foarte bine. Deci: neutru, dubios şi steril. Analizîndu-l în continuare constatăm că are o compoziţie nu prea complicată. Format din replici — mai mult sau mai puţin stereotipe, dar oricum, repetabile. Replicile, din idei — mai mult sau mai puţin perimate, dar, oricum, suportabile (nu ne ocupăm de excepţiile care confirmă regula). Iar ideile, rezultat al unei experienţe de viaţă — mai mult sau mai puţin depăşită, dar oricum, cam arhaică. Caracteristicile unui intelect modern de factură familială. Şi asta nu e totul. Privit superficial, pare a avea numai două feţe, feminină şi masculină, ca un Ianus bisexuat. După un timp observăm că de cînd bărbaţii şi femeile şi-l tot aruncă unul altuia s-a tăbăcit grozav, are feţe nenumărate, piele groasă pe ele şi o lipsă de simţire perfectă.

Tot din cauza uzurii — răsună deseori în gol, nemaigăsind puterea să impresioneze o ureche străină, s-a ramolit total de prea multă întrebuinţare, şi devine de-a dreptul enervant cînd e combinat cu o soluţie foarte sărată şi lipicioasă, care se înşiră sub formă de perle de-a lungul lui, şi care nu se numeşte „Lacrima Cristi".

Din cînd în cînd moţăie, ca un bătrînel de treabă. Dar dacă se trezeşte brusc, speriat de cine ştie ce insectă sau reptilă veninoasă din împrejurimi, începe să vocifereze Titanico-tiranico-tragic, şi înainte să se scufunde (în somn, bineînţeles) are o vagă reverie despre „Dialogul Surdului cu Inţeleptul". Şi cînd nu-l mai ascultă nimeni, stă şi mormăie în barbă, pînă cînd e dat din nou moştenire unei perechi, aşezat cu grijă între cele două părţi componente, ca o liniuţă de unire, liniuţă care — oricît de mică ar fi — tot desparte lucrurile între care stă.

După cum cred că aţi observat, e vorba de dialogul dintre sexul tare şi sexul frumos.

Aş putea continua, aş putea scrie un tom inutil, despre inutilitatea dialogului, mai ales că ineficienţa lui e deplînsă azi în lume nu numai în literatură, ci şi în sociologie. O scriitoare rusoaică spunea că gravitatea constă în faptul că „nemulţumirea a depăşit sfera pur emoţională şi a trecut în cea socială."

Dar mă opresc, doamnelor, lăsînd acest monstru decrepit în seama unei viitoare mitologii, pentru a vă propune, un lucru — dacă vreţi straniu, tot aît de straniu ca acest steril dialog care persistă — şi anume, să zămisliţi, aşa cum zămisliţi copii, un adevăr, care se numeşte „VREAU". De la „a vrea", şi, de la un ciudat filosof, care spunea „Fericirea bărbatului e: „vreau". A femeii: „el vrea". Secretul vostru personal să fie că „vreţi". Că „vreţi" o viaţă frumoasă, idei noi, realizări. Că ceea ce „el vrea" are valoare numai dacă nu vă îngrădeşte. Nu-i nevoie să mai spun, că fericirea dată de respectarea lui „el vrea" ţine puţin, atît cît ţine anotimpul dragostei. Din păcate, anotimpurile, chiar dacă se repetă, sînt scurte.

Aşa că învăţaţi să stăpîniţi, dar şi să vă lăsaţi stăpînite la nevoie, învăţaţi să conduceţi şi să vă lăsaţi conduse — cînd trebuie.

Şi mai ales, învăţaţi să vă stăpîniţi şi să vă conduceţi pe voi însevă pe drumurile pe care hazardul vi le aruncă în cale, pentru a obţine fericirea fiinţei puternice care ştie să „vrea".

La urma urmei, cu o judecată clară, chiar şi fără calcul diferenţial, integral sau al probabilităţilor, chiar şi fără frumuseţe, feminitate sau noroc, hazardul poate fi învins.

Această persiflare a dialogului, plus pledoaria care urmează, nu sînt deloc antimasculine, cum ar putea părea la prima vedere, căci aderăm la optica D-nei Betty Friedman, sociolog de profesie, şi anume, că trebuie să „nu vedem în bărbat un duşman. Să socotim bărbatul drept o covictimă a acestei discriminări între sexe". Tot dînsa spunea că trebuie să-i facem pe tovarăşii noştri bărbaţi să înţeleagă că „vor fi eliberaţi cînd noi vom învinge prejudecăţile feminine, prejudecăţile masculine".

Noi, adică femeile şi bărbaţii.

Să înţeleagă, cel puţin pe durata armistiţiului ce li-l propunem.

Nu-i, totuşi, exclus ca astfel armistiţiul să se transforme în pace.

VOICA FOIŞOREANU

ÎNSEMNĂRILE UNUI FOST CRONICAR SPORTIV

Specialiştii — mulţimea de specialişti, cu şi fără brevete în materie — v-au împărtăşit deja, fireşte, părerea lor în legătura cu lovitura de teatru de la Bratislava. Ca unul care am stat şase ore în picioare pe gradinile amfiteatrului templului fotbalului din capitala Slovaciei sub flamuri tricolore şi pancarte înflăcărate, îngăduiţi-mi să împărtăşesc de astă dată nu opiniile specialiştilor într-ale... sportului cu balonul rotund ci, pe cele ale marelui judecător, adevăratul iubitor al fotbalului din ţara noastră: suporterul.

Regret sincer pentru ei, pentru zilele, nopţile şi ceasurile de aşteptare pe la uşile hotelurilor din Bratislava sau chiar la 100—150 de km. de acest oraş ales, peste noapte, drept loc al turnirului dar, din păcate, total nepregătit pentru un astfel de rendez-vous.

Ghe. C. — învăţător, Turnu Severin: „Sincer să fiu, după ce, dintr-o slabă organizare, de la Turnu Severin am ajuns la Salonta, apoi, cu ajutorul unor binefăcători la Budapesta, a altora, la Bratislava, fără bilet la stadion, fără hotel, fără masă asigurată (unde ne sînt onetiştii?!) deşi toate „serviciile" le-am achitat în prealabil, nu m-aş fi aşteptat la o asemenea cacialma. Părerea mea este că nu Dinu este principalul vinovat pentru înfrîngere. El rămîne, alături de Răducanu, cel mai valoros produs al fotbalului românesc din ultimul sfert de veac. Vinovată este conducerea tehnică a echipei noastre reprezentative: Niculescu—Ozon, care, după miraculoasa ratare a loviturii de penalti a celebrului Adamec, s-au uitat cu zîmbetul infatuării în barbă, transmis parcă telepatic şi elevilor lor din teren".

H. N. — conducătorul unui grup de automobilişti din Tg.-Mureş: „Nici o consideraţie pentru aceriştii. Am totuşi o satisfacţie personală. Văzîndu-l cum s-a aşezat Răducanu pentru a primi lovitura de graţie de la 11 m.: a ocupat nu mijlocul porţii, ci „sfertul" din partea dreaptă a barei verticale, derutîndu-l pe Adamec, că numai prin acest spaţiu mort ar putea fi învins, am bătut palma tuturor celor din jur, că nu vom primi gol. Şi aţi văzut: Adamec a căutat exact acest spaţiu mort, ratînd."

D. P. — lăcătuş cazangiu — Bucureşti — port drapelul lozincii: „Victorie, România"!: „Dumitrache în primul rînd, apoi antrenorul Niculescu sînt principalii vinovaţi. Orice corsar roib poate să-şi permită tot felul de hazarduri. De aceea-i corsar, de aceea-i roib. Dar, cînd şi-a prins adversarul afară din „chingi" n-are dreptul să-l ierte. De aceea-i corsar de aceea-i roib.. În minutul 11 Dumitrache n-a aplicat această lovitură şi, am pierdut! După ratarea penaltiului, cînd cehii şi-au pierdut busola, Niculescu n-a aplicat această lovitură (tactică) şi, am pierdut"...

Minutul 88. Minutul tristului adevăr. Fotbaliştii cehi se prăbuşesc literalmente la pămînt. N-au sperat în această victorie. Răducanu, în colţul porţii muşca din gazon şi plîngea ca un copil. Ce stupid ca un astfel de fenomen — aşa l-au apreciat ziarele cehoslovace, şi nu numai cehoslovace — să fie bătut dintr-o fază care ar fi trebuit să moară nu în careul tricolorilor, ci în cel al cehilor, cînd domnul Fernando Leite trebuia să fi fluierat fault asupra lui Dumitrache...

Seara, tîrziu, oamenii gradinilor îşi reiau din nou rondul pe faleza Dunării în aşteptarea trenului de a doua zi. Sînt abătuţi. Doar tinerii din ţara prietenă, îndrăgostiţii, au urechi să audă murmurul surd al bătrînului Danubiu şi alămurile din parcuri care fredonau veşnicul Wiener-Walzer.

„Nu noi am cîştigat — spunea un mucalit din Bratislava, ci Românii au pierdut prin tactica lor greşită"!

ATANASIE POPA

Ţinînd cont de această situaţie specială, cer îngăduinţa numeroşilor corespondenţi la această rubrică să le răspund în numărul viitor al revistei. Îi aştept cu mare plăcere să ne scrie şi în continuare la aceeaşi adresă (căsuţa poştală nr. 91 — Tg.-Mureş), întrucît Întreprinderea de locuinţe şi de prestaţii, prin reprezentantul direct, tovarăşul inginer Uştea, nici la această oră n-a mai terminat... raşchetatul parchetului.

ARTE

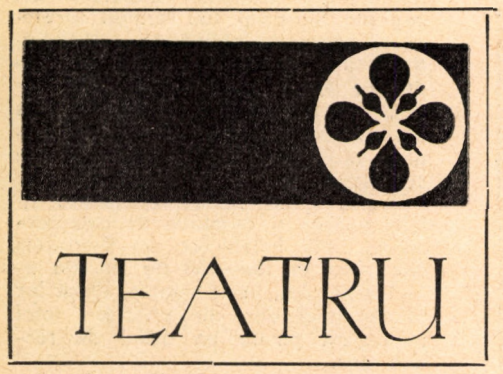

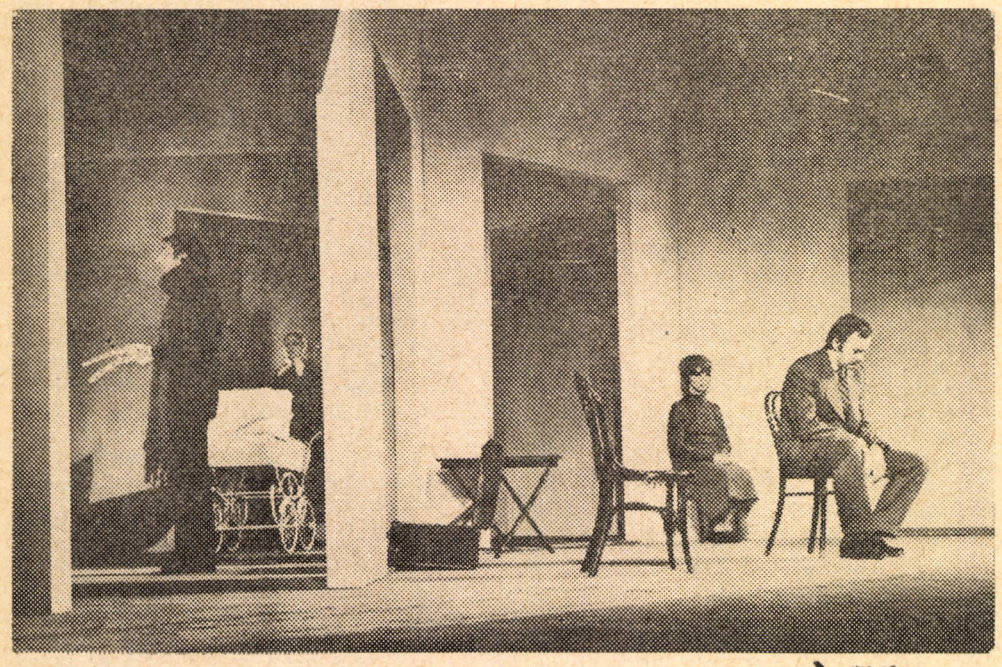

marginalii la un succes

Spectacolul cu piesa „Înainte de potop" de Nagy István la Teatrul din Tîrgu-Mureş validează potenţialul creator al unui colectiv artistic care ani la rînd îşi ascunsese lumina sub obroc. Vîslind prelungit pe apele călduţe ale mediocrului, Teatrul i-a obosit prea mult pe spectatori. Potecile de seară ale acestora nu mai duceau înspre teatru, iar farmecul scenei tîrgumureşene rămăsese undeva în amintire.

Actuala stagiune s-a pornit anevoios, iar includerea în repertoriu a textului dramatic al lui Nagy István, nu spunea prea multe — şi nu anunţa, nici pe de parte, momentul de cotitură în viaţa artistică a colectivului secţiei maghiare.

Şi totuşi, tocmai acest text al lui Nagy István oferă interpreţilor posibilitatea de a-şi desfăşura pe un registru variat multiplele lor posibilităţi actoriceşti; şi totuşi, tocmai acest spectacol subminează toate prejudecăţile privitoare la posibilităţile artistice ale colectivului de interpreţi.

La lectură, piesa lui Nagy István se consumă la suprafaţă şi mai mult în epic. Drama personajelor e de suprafaţă, are un orizont de desfăşurare mic şi închis — e lipsită de sufocanta putere de referire la care o îndreptăţeşte realitatea social-istorică concretă. (Zugrăvirea unei astfel de realităţi reclamă poate proza lui Nagy István). Transpus în imagine scenică, acest text neveleitar îşi dezvăluie însă toate rezervele de tulburări şi anxietudini personal-sociale graţie măiestriei artistice a unui colectiv de interpreţi deosebit de înzestraţi. Ideile şi reprezentările artistice au o puternică forţă de sugestie prin autenticitatea actului de creaţie scenică. Maturitatea artistică a interpreţilor e cu atît mai evidentă cu cît spectacolul lor e plin de încărcătura de idei, gînduri şi sentimente pe care textul nu le încorporează. Tocmai aceste elemente de artă teatrală de care este inocent textul dramatic se constituie în forţa percutantă a spectacolului. Pretextul dramatic din gîndirea autorului a generat o gîndire regizorală care duce la constituirea unui spectacol propriu al lui Harag György şi al interpreţilor — un spectacol construit din imaginea artistică tulburătoare a conflictului unor idei grave de importanţă general umană.

Menţinerea spectacolului pînă la ultima cortină în miezul ardent al problemelor sociale din anii marilor crize economice e consecinţa gîndirii actoriceşti, generoase şi pline de multiple posibilităţi de exprimare a întregului colectiv, dar mai cu seamă a actorilor *Bács Ferenc* (Havadi Lajos), *Tanai Bella* (Ilon), *Illyés Kinga* (Sári) şi *Lohinszky Loránd* (Darkó).

Gîndirea regizorală a lui Harag György construieşte un spectacol în limitele şi de pe poziţia unei viziuni realiste. Respectarea, de către regizor, a elementelor viabile din cultura realistă a teatrului din Tg.-Mureş, şi punerea acestora în armonie cu spiritul înnoitor al vremii noastre, dau spectacolului nota dominantă de acută modernitate. Prin aceasta, regizorul izbuteşte să impună spectatorului, spre meditaţie, o serie de probleme esenţiale.

Interpreţii, angajaţi în acţiunea lor scenică pe fondul unor situaţii grave în care personajele lor sînt înlănţuite de complicaţiile şi implicaţiile fiinţei „înstrăinate", reuşesc să demaşte mecanismul social pe care oamenii trebuie să-l distrugă dacă doresc să devină din nou conştienţi de natura lor umană, de individualitatea lor proprie. Spontaneitatea, mişcarea liberă, largă, libertatea gestului, nu are nimic forţat, nu se împiedică de nimic; şi chiar dacă uneori intonaţia şochează (element împotriva căruia s-au formulat rezerve — am obiectat iniţial şi noi), momentele respective se vor ceva mai mult decît dorinţa de primenire a artei regizorale, se vor un ţipăt al adîncului fiinţei umane în faţa durerii sufocante.

Desfăşurat în decorul sugestiv al Floricăi Mălureanu, spectacolul cu piesa „Înainte de potop" se constituie drept un punct de cotitură în viaţa artistică a Teatrului de stat din Tîrgu-Mureş.

ION CHEREJI

P. S.: *În cadrul concursului de creaţie şi interpretare teatrală — 1971, Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă a acordat Teatrului de stat din Tîrgu-Mureş următoarele premii:*

— *Premiul pentru spectacol;*
— *Premiul II actriţei Tanai Bella pentru interpretarea rolului Ilon;*
— *Premiul I pentru regie — Harag György;*
— *Premiul I pentru scenografia spectacolului — Florica Mălureanu.*

Urăm întregului colectiv mult succes în activitatea viitoare!

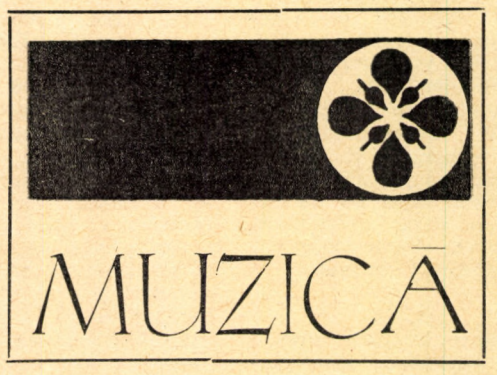

arta corală redivivus

Mobilul acestor rînduri îl constituie constatarea cu privire la revirimentul produs, în ultimii ani, în mişcarea noastră corală, atît în creaţie cît şi în activitatea interpretativă.

Mijloacele moderne de răspîndire a muzicii — radioul, televiziunea, discul şi banda magnetică — pe lîngă cele tradiţionale, dar de neînlocuit datorită legăturii directe dintre ascultători şi interpreţi — concertele, concursurile şi festivalurile corurilor de amatori şi profesioniste, au produs importante mutaţii în modul de percepere şi circulaţie a muzicii, care ajunge lesne la îndemîna oricui. Turneul vestitului cor din Iaşi al lui Gavriil Musicescu, în 1890, prin părţile ardelene şi prin alte provincii ale vechii României, a constituit un eveniment memorabil pentru cei ce l-au putut asculta. Azi, micul ecran aduce în casa fiecăruia dintre noi coruri din Banat, de pe legendarele plaiuri bucovinene, din ţara Maramureşului, de pe Bărăganul cu spicul unduitor în soare, din ţara lui Horia şi Avram Iancu, din locurile de baştină ale lui Brâncuşi şi Arghezi, Coşbuc şi Rebreanu, Goga şi Blaga. Fiecare colţişor de ţară şi-a trimis reprezentanţii în concursul coral „Cîntare Patriei", a cărui primă etapă a prilejuit unui număr de o sută şi douăzeci de coruri să evolueze în faţa întregii ţări. Grandios spectacol, emoţionantă trecere în revistă şi minunat omagiu adus gloriosului semicentenar al Partidului Comunist Român.

Mişcarea noastră corală — ne referim mai cu seamă la cea de amatori — este continuatoarea unor tradiţii bogate şi valoroase a vechilor societăţi corale, a numeroaselor coruri săteşti şi meşteşugăreşti, care, începînd cu ultimele trei-patru decenii ale secolului trecut şi continuînd — unele, pînă în primul pătrar al veacului nostru, au păstrat şi au purtat nestinsă torţa cîntecului popular românesc, ca pe un mijloc extrem de puternic în lupta pentru unire şi neatîrnare naţională.

Azi, tabloul vieţii muzicale corale ni se înfăţişează într-o cromatică extrem de diversificată: fiinţează zeci şi sute de coruri profesionale şi de amatori, coruri mixte şi pe voci egale, coruri de copii, care cîntă viaţa nouă, lupta şi munca poporului pentru construirea şi desăvîrşirea noii societăţi. La Braşov, Sibiu, Lugoj şi în alte părţi au fost reluate tradiţiile vechilor societăţi corale. La Suceava, Cluj, Craiova, Tg.-Mureş, Tulcea, Piatra Neamţ, Piteşti, Oradea, Bacău, Arad şi în alte zeci şi zeci de oraşe şi comune ale patriei îşi desfăşoară activitatea coruri ce au atins un nivel remarcabil. Toate aceste coruri sînt cuprinse într-un angrenaj sistematic şi permanent în concursuri şi festivaluri, avînd asigurat cel mai potrivit cadru de afirmare.

Ce cîntă ele, care este repertoriul lor permanent şi stabil?

Referindu-ne, aşa cum am mai spus, la corurile de amatori, constatăm că baza repertoriului o formează lucrări din creaţia autohtonă, mai ales din cea contemporană. În general, aceasta reuşeşte să acopere necesităţile datorită diversităţii de genuri şi stiluri adoptate de compozitorii noştri.

În sfertul de veac care a trecut de la eliberare şi mai ales în ultimii ani, creaţia corală românească a cunoscut o înflorire nemaiîntîlnită pe linia diversificării şi a creşterii valorice. Avem o producţie impresionantă de cîntece de masă, prelucrări folclorice, poeme corale şi madrigale, cîntece pentru tineret şi copii, a căror tematică variată cîntă partidul şi patria, munca şi viaţa nouă. Majoritatea covîrşitoare a creatorilor noştri au abordat genurile corale într-o diversitate infinită a modalităţilor de exprimare din dorinţa sinceră de a ridica pe o nouă treaptă cultura românească. Compozitorii au preluat de la înaintaşi, în special în domeniul prelucrării folclorice, modalităţi particulare de tratare a cîntecului popular românesc, menite să-i evidenţieze specificul. Exploatîndu-le şi continuîndu-le, unii au ajuns la soluţii extrem de originale şi de mare valoare artistică, în acelaşi timp. Pe de altă parte, muzica corală a asimilat şi ea tehnici noi de exprimare, aşa încît se poate vorbi despre o sinteză între tradiţie şi cuceririle cele mai recente. În acest context se pune problema accesibilităţii. Este adevărat că nivelul şi posibilităţile interpretative ale tuturor corurilor de amatori au crescut considerabil. Totuşi, vocea umană are anumite limite pe care nu le vom putea depăşi; de aceea, pare anacronică acea scriitură corală care nu distinge vocea umană de instrumente. Nu sîntem împotriva soluţiilor tehnice de avangardă — care au un rol şi în progresul artei corale — însă contestăm folosirea haotică, fără discernămînt, a acestora. Am propune fiecărui compozitor să nu-şi difuzeze lucrările numai dacă el însuşi le poate cînta.

La celălalt pol se află simplismul, sub masca falsei accesibilităţi. S-au scris destule lucrări, în special cîntece de masă, anchilozate în scheme rigide, cîntece care nu au reuşit să se impună, chiar dacă au fost cîntate. Am semnala supărătoarea lipsă de discernămînt de care dau dovadă unii compozitori în aprecierea unor aşazise cîntece populare pe care le prelucrează: pseudo-creaţii muzicale şi literare, lipsite de girul autenticităţii. Uneori asemenea lucrări sînt cîntate, spre hazul ascultătorilor, şi poate că numai autorul nu-şi dă seama de inutilitatea unor astfel de „creaţii".

Concursul „Cîntare Patriei" a relevat, pe lîngă incontestabilul progres al componisticii şi al interpretării corale şi unele aspecte negative în activitatea corurilor, care — sîntem convinşi — au fost detectate şi semnalate de către forurile competente, dar pe care am dori să le amintim, în dorinţa sinceră de a vedea în viitor apariţii corale şi mai convingătoare.

Ne-a izbit, în primul rînd, la unii dirijori, lipsa de gust în alegerea pieselor precum şi ignorarea posibilităţilor sau a limitelor corului pe care îl instruiesc. Apoi, nu înţelegem de ce sînt menţinuţi în fruntea unor coruri cu posibilităţi vocale şi perspective certe, dirijori necorespunzători. Conservatoarele şi facultăţile de muzică au absolvit în ultimii zece ani cel puţin două mii de profesori de muzică, dintre care o parte sînt şi buni dirijori de cor. Unde sînt ei? Nu contestăm rolul şi meritele pe care le-au avut unii animatori ai formaţiilor corale, mai ales atunci cînd lipseau cadrele de specialitate. Dar nu putem accepta nici ca în fruntea unui cor, în care se află ca simplu corist profesorul de muzică, să stea — numai în virtutea „vechimii" — diletanţi care nu au simţ autocritic şi pricinuiesc, prin aceasta, un imens deserviciu corului.

În răgazul ce a rămas pînă la începerea celei de-a doua etape a concursului se pot lua măsuri pentru remedierea unor lipsuri. Juriul ar putea da indicaţii de repertoriu, pentru a se evita excesivele concesii pe care le fac unii dirijori compozitorilor locali cîntîndu-le piese „minore", păgubind astfel nu numai corul, ci şi auditoriul.

Apreciind aşa cum se cuvine marile realizări în acest domeniu al vieţii noastre muzicale, să facem totul pentru o adevărată renaştere a spiritului coral, atît de necesar astăzi la noi. Să ne amintim recomandările pe care le făcea în urmă cu aproape doi ani în forumul muzicienilor maestrul Sigismund Toduţă, arătînd rolul imens al cîntării corale, din şcoala generală şi pînă în universitate şi apoi după aceea. Să nu uităm puterea mobilizatoare a cîntecului, scînteia care îi însufleţeşte pe oamenii de toate vîrstele.

BUJOR DÂNŞOREAN

ARTE

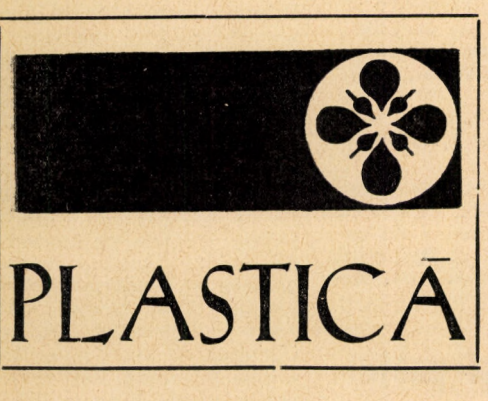

PLASTICĂ

CARTEA DE ARTĂ

élie faure: istoria artei

„În loc să impun idolilor pe care îi adoram o religie dinainte învățată, am cerut acestor idoli să mă învețe religia".

É. FAURE

Pasionat și pasionant, căutînd, în liniștea și calmul bibliotecilor și muzeelor, sau în agitația cetății, sensul existenței umane, împletind „jocul de iele al ideilor" cu participarea la evenimentele vremii, aflînd în „**faptele concrete**" temeiurile unei filozofii generoase și cuprinzătoare, demersul **„doctorului renascentist"** Élie Faure a determinat și determină adeziuni spontane sau respingeri brutale, dar niciodată indiferență.

„Istoria artei", elaborată în decursul unui sfert de veac (dacă adăugăm și acel Post Scriptum din 1935), a cărei traducere a apărut de curînd în Editura Meridiane (București, 1970), ne permite să urmărim pas cu pas lectura inspirată pe care autodidactul genial, citat astăzi printre autorități în domenii dintre cele mai diferite, istoria artei, cinematografie, istorie, literatură, o face marii cărți a civilizațiilor, dăruindu-ne **„epopeea** — cum singur o numea — **gloriei artei și omului".** Nu prezentare erudită (deși **„documentarea e scrupuloasă, asociind informații directe, date de arhivă, mărturii indirecte, fragmente de opere literare, referințe, pasaje din opere de știință exactă"** — Dan Grigorescu, Cuvînt înainte) a istoriei limbajului plastic, **„cel mai universal dintre limbajele noastre,** a cărui existență autonomă o afirmă, cît tălmăcire în cuvinte, reconstituire poetică, a parcursului gîndirii plastice.

Dacă respingem unele dintre tezele sale (identificarea civilizației cu **„stilul estetic"**, sau periodizările arbitrare în **„cicluri ale integrării colective"** alternînd cu **„cicluri ale dezintegrării individualiste"),** ca și parte din judecățile sale de valoare, mai ales cele referitoare la arta secolului nostru, nu putem să nu recunoaștem că Faure a formulat metaforic unele dintre premizele teoriilor și istoriei artei actuale (rolul factorilor sociali în **evoluția** formelor artistice și contribuția artei la stabilirea imperativelor economice, instituționale, sociale — Francastel, distincția dintre monument și document în istoria artei — Panofsky, distincția între arheologia descriptivă și istoria interpretativă, sau teza existenței „logicii tehnice" care descoperită de artiști **„le va reconstrui instinctul și le va reda poate succesorilor lor spontaneitatea pierdută").**

Și dacă, urmărit de idealurile renascentiste **(„omul universal", formele universale", „spiritul universal")** Faure acordă artei un rol privilegiat, considerînd că sentimentul frumosului palarizează în jurul său disciplinele particulare, **„biologia metafizica, morala, istoria",** pentru **„a le duce cu sine spre unitatea posibilă și dorită a întregii noastre acțiuni",** trebuie să vedem aici o reacție împotriva unor filosofii care priveau arta ca pe un **„joc dezinteresat"** (deși apreciază că jocul e **„căutarea ordinei în haosul senzațiilor și sentimentelor laolaltă amestecate", „cea mai universal interesată dintre funcțiile profunde ale spiritului")** sau ca **„ilustrare"** a unor adevăruri stabilite aiurea.

GAVRIL POP

KÁKONYI CSILLA — **Tinerii** Ulei

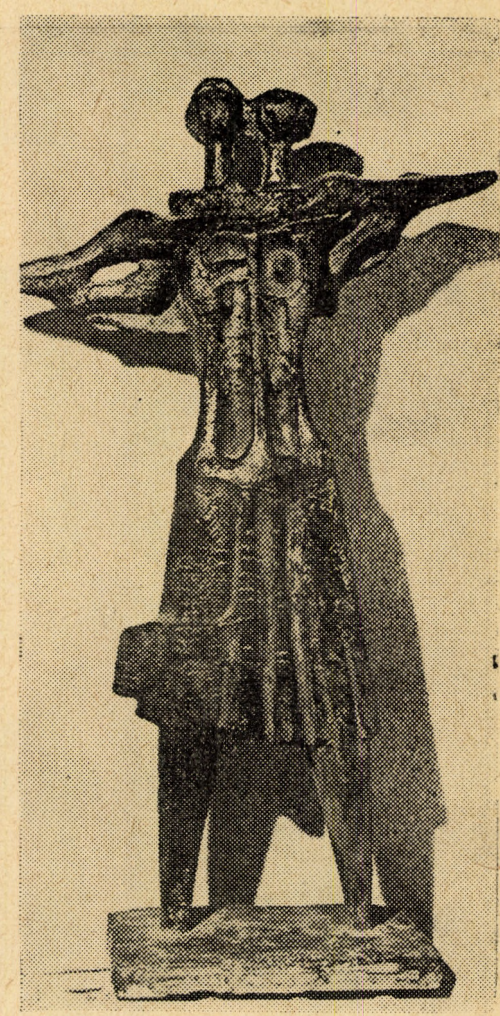

BAROTHI ÁDÁM — **Avînt**

expoziție omagială

Evenimentul politic recent aniversat, semicentenarul P.C.R., a constituit pentru plasticienii din Tg.-Mureș prilejul unei noi întîlniri artistice și manifestarea unor simțiri la nivelul evenimentului, prin organizarea unei expoziții omagiale de artă plastică.

Expoziția cuprinde lucrări de pictură, grafică, sculptură — unde tineri și consacrați manifestă același sentiment comun în mod personal.

Aș începe cu pictura lui Nagy Pál care evidențiază un simț al compoziției și echilibrului pentru dimensiuni mari — rafinament culoristic, chiar dacă în lucrarea sa „Ritmul Construcției" se amestecă și puțină grafică. Lucrările lui Gh. Olariu se disting prin multă sobrietate culoristică și gravitatea atmosferei. Victor Datu — în „Geometrie agrară" — vădește o predispoziție spre abstractizarea formelor; nepărăsind total sfera realului, realul și abstractul transformîndu-se la el într-o foarte interesantă simbioză de desen și culoare. O la fel de interesantă combinație realizează **Barabás Éva** în „Oamenii deltei" — unde nuanțele de mare rafinament asociate unor culori violente — crează o adevărată sărbătoare culoristică. La Kákonyi Csilla în tumutul desenului și al culorii din „Tinerii" se simte înclinația spre expresionism. Ambrus Imre în „Serbare țărănească" imprimă personajelor acea consistență materială specifică sculpturii, amintind puțin de Gromaire. La Zsigmond Attila se remarcă bogăția de nuanțe și monumentalitatea formelor.

Din lucrările de grafică amintesc suita grafică realizată de Major Gizella: „Doftana", pentru sobrietatea tonurilor și a atmosferei din lucrări. Kovács Géza cu un desen puțin infantil — are ceva sărbătoresc în desenele sale. O foarte interesantă monotipie prezintă Iuliu Togănel, intitulată „Uzina noastră".

În sculptură — Gavril Ședran — prin lucrarea sa „Descătușarea" demonstrează un excelent simț al abstractizării și proporției volumelor — geometrizarea dezvoltîndu-se în direcția sugestiei. La Haller Jozsef atrage atenția simplitatea plăcută a formelor din sculptura „Eroina". Lucrările lui Izsák Márton degajă optimism, tinerețe.

SIMION STANA

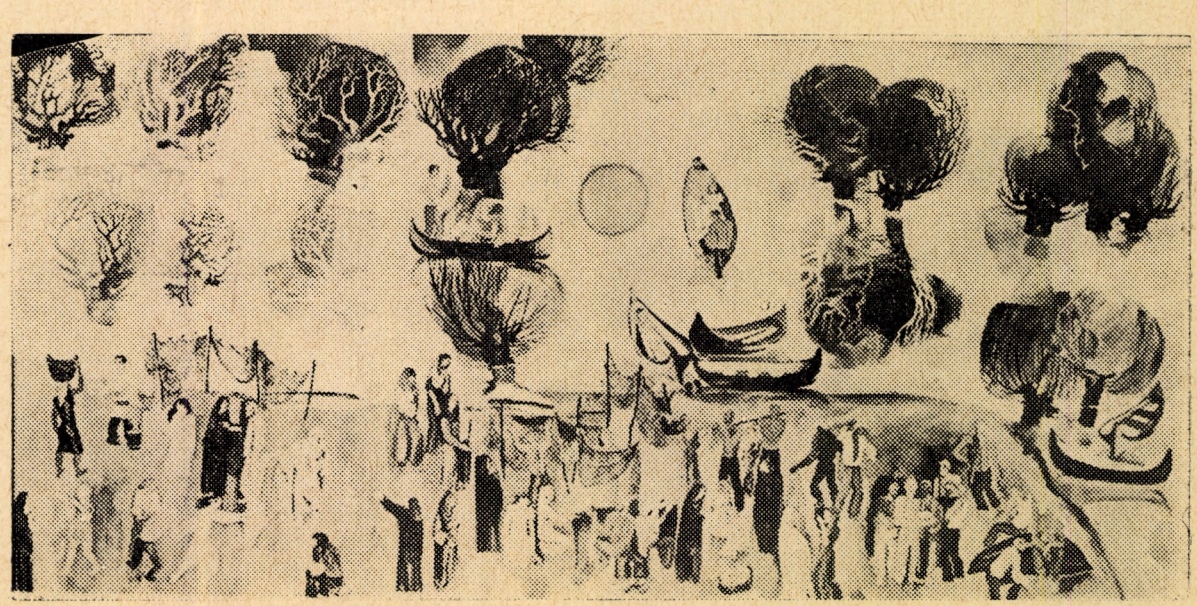

BARABÁS ÉVA — **Oamenii deltei** ulei

ochiul ciclopului

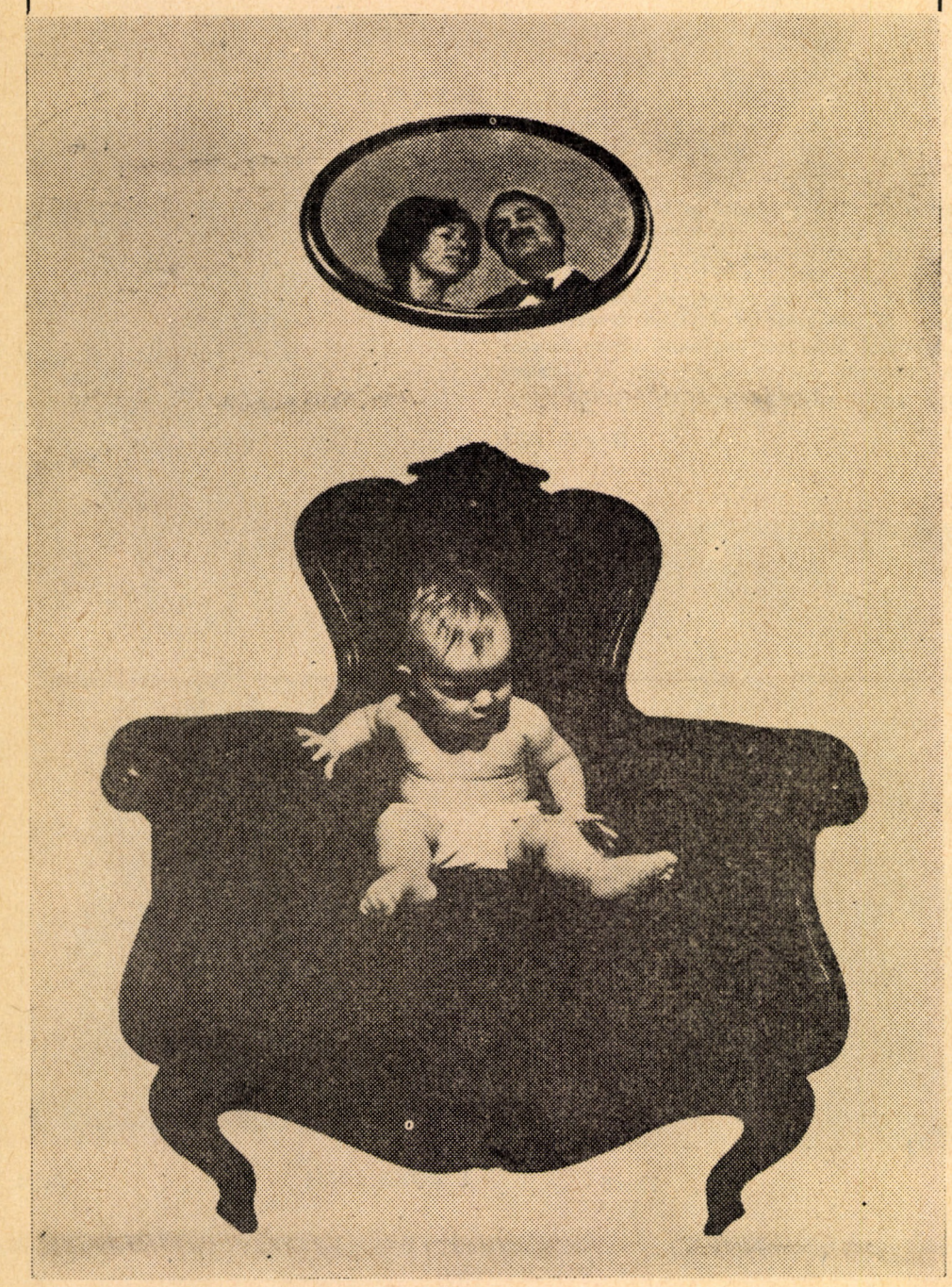

WERNER HIEBEL — Familia

BABEL

joaquin casalduero în sfîrşit, fără speranţă

Joaquin Casalduero s-a născut la Barcelona în anul 1903. Doctor al Universităţii din Madrid, îşi începe cariera universitară la *Instituto Escuela*, pentru ca apoi să predea în diverse universităţi franceze, germane şi engleze. In anul 1931 se stabileşte în Statele Unite. In prezent este profesor la *The City University* din New-York. A publicat numeroase lucrări de critică; opera poetică şi-a publicat-o în volumele *Poema que se llama* (Malaga, 1967) şi *Por fin, sin esperanza* (Santander, 1971).

„Critica civilizaţiei industriale moderne care se face deja simţită în volumul precedent, reapare de data aceasta cu noi şi mult mai puternice accente: ironia lui Casalduero, de esenţă cervantină şi prin urmare opusă sarcasmului lui Quevedo şi ai epigonilor săi, îi permite să înfrunte realitatea dintr-un îndoit punct de vedere ce ţine în mod statornic seama de ceea ce separă noţiunea de „a fi" de aceea de „a trebui să fii", fără a cădea însă în pesimismul moralizator — care constituie, fără îndoială, marele cusur al întregii tradiţii liberale spaniole". (Juan Goytisolo, într-un eseu dedicat poeziei lui Joaquin Casalduero).

Oferim, în traducere, trei dintre poemele cuprinse în volumul „In sfîrşit, fără speranţă":

legămînt

Nu, nu Jorge Mandrique. / Ceea ce ai făcut e bine, / dar a venit timpul să lăsăm lamentaţiile. / Desigur, timpul trece / şi-n aceeaşi măsură trecem şi noi / puţin mai bătrîni pe zi ce dispare. / Destul cu asta. Nu vreau să mai aud / Lamentaţiile altora. Nici pe-ale mele, / cu care-mi sfîrşesc şi-mi încep ziua. / Aşa cum se obişnuieşte în Prima zi a Anului, / Voi lua o hotărîre fermă şi-o voi ţine: / să nu mai vorbesc despre timp, nici despre / căldură sau frig, nici despre clipa ce s-a dus. / E totul trecător şi ţin şi eu de tot ce trece. / O spun, / o repet / şi o cred cu tăria fierului.

sîntem spioni

In dosul geamurilor, / la telefon, / cu obiectivul telescopic, / ascultînd îndărătul uşilor, / noi spionăm. / Cînd va muri, ne întrebăm. / Societăţile de asigurare au fixat un termen. / Cel ce se-abate ne produce / surpriză. / Dar cînd îmi bate ceasul / mă-ntreb: de ce eu? / Mă cramponez de exemple, de excepţii / Alţii trec înainte. / Aştept un pas sigur. / Frunzele cad, vor cădea toate. / Şi totuşi pe copacul despuiat, / o frunză se mişcă şi tremură / bucurîndu-se cu frenezie de-o adiere şi de soare.

o treabă de mîntuială

După această săptămînă de lucru / — zile de un minut; şase minute, şase zile — / el se odihni. / Şi pe cît se pare de-atunci se odihneşte mereu. / Veni afacerea cu şarpele, / interveni de mai multe ori cu poporul său. / Incidente locale şi mici amănunte / greu de prevăzut. / După aceea nimic. Totul în seama Fiului / — o altă generaţie care nu se mai plimba prin grădină / în calitate de proprietar. Ii trecu prin gînd să se amestece cu oamenii, / ştiindu-i că suferă / şi sfătuindu-i să fie buni / cu Tatăl lor care-i iubeşte mult / chiar dacă n-o arată uneori. / Ii sfătui să aibă răbdare şi încredere. / Bineînţeles, nu îl ascultară. Mai cu seamă reacţionarii. / Fu ucis şi Guvernatorul se spălă pe mîini. / Să nu uităm însă Porumbiţa / — cea mai simpatică din familie. / Din cînd în cînd îşi lua zborul / — cu multă graţie — / sau dădea sprijin propagandei cu ajutorul mijloacelor de comunicaţie. / Şi se bucură de succes.

jorge-luis borges el hacedor

Numărul 200 al colecţiei *Poétes d' Aujourd' hui* editată de Pierre Seghers (număr ce trebuia să-şi onoreze caracterul festiv) este consacrat, printr-o fericită alegere, lui Jorge-Luis Borges.

Ca şi alţi poeţi, Borges este poetul propriei sale vieţi — constată Guilermo Sucre, prefaţatorul versiunii franceze a volumului, reţinînd din biografie ceea ce putea fi util pentru elucidarea textelor. Un exemplu grăitor despre modul în care experienţa personală poate să hrănească o temă fabuloasă este următorul text despre *Homer* din volumul *El Hacedor*, reprezentînd, după acelaşi Guilermo Sucre, parabola şi simbolul poetului:

„Incetul cu încetul frumosul univers îl părăsea. O pîclă îndărătnică şterse conturul mîinii sale, noaptea rămase fără stele, pămîntul deveni mai puţin sigur sub paşi. Totul se îndepărta şi se confunda. Cînd înţelese că va orbi, un strigăt izbucni din el. Pudoarea stoică nu fusese încă descoperită şi Hector putea să sfîrşească fără să decadă. De-acum, înţelese el, nu voi mai vedea nici cerul plin de frică mitologică, nici acest obraz pe care anii îl vor schimba. Zile şi nopţi trecură astfel în această desnădejde a cărnii. Apoi, într-o bună zi, se trezi privind (fără să simtă groază) lucrurile confuze ce-l înconjurau. Inţelese în mod inexplicabil, asemeni cuiva care recunoaşte o melodie sau un glas, că toate acestea i se întîmplaseră, iar el le întîmpinase cu teamă, dar totodată cu bucurie, speranţă şi curiozitate. Atunci coborî în adîncul memoriei care i se păru interminabilă şi reuşi să extragă din această vîltoare amintirea pierdută ce strălucea ca o monedă sub ploaie, fără îndoială deoarece nu o privise niciodată decît poate-n vis".

Poemul darurilor, pe care-l transcriem în continuare, este poate cea mai personală şi cea mai admirabilă evocare a paradoxului atît de intens trăit de Borges:

„Nimeni să nu coboare la nivelul reproşului / Sau al lacrimilor această afirmare a Stăpînirii / Lui Dumnezeu, a cărui minunată ironie / Imi dădu în dar deopotrivă cărţile şi noaptea. /

El dădu în stăpînire această cetate a cărţilor / Unor ochi lipsiţi de lumină, în stare să citească / Doar în bibliotecile viselor dementele / Paragrafe care cedează zorile / Nesaţului lor . . . /

Incet prin întuneric explorez penumbra / Pipăi cu o trestie nesigură, / Eu care-mi închipuiam Paradisul / Sub înfăţişarea unei Biblioteci".

pictorul şi poetul

Vechi prieten al lui Max Ernst — care i-a ilustrat operele — poetul René Char a încredinţat revistei *L' Express* următorul „portret" inedit care precizează rolul pictorului în mişcarea suprarealistă:

„Suprarealismul, în perioada sa de ascensiune, avea, cred, o absolută nevoie de Max Ernst; mai întîi, pentru a-şi pune trăsăturile în lumina propriei satire, iar apoi pentru a se răspîndi şi difuza în mod circular. Max Ernst, trecînd peste Hegel, a reuşit să-i comunice ceea ce impresionabilul şi clarvăzătorul Breton aştepta de la a o minune pornită din nord, venită prin răsărit, minune ale cărei picturi de Granach şi Grünewald conţin numai premizele în desenul lor lipsit de ipocrizie şi în luciul lor de mercur. „La Femme 100 têtes" (Femeia cu 100 de capete — titlul unui roman-colaj de Max Ernst apărut în 1929, n.n.), odată citită şi privită (îndrăgită), rulează şi derulează la nesfîrşit în împărăţia vastă a ochilor noştri închişi. Astfel opera lui Max Ernst pare întocmită nu dintr-o ciudăţenie uninominală, ci din materiale hipnotice şi alchimii eliberatoare. Să ne amintim tabloul său „La Révolution la nuit" care ilustrează excelent ceea ce nu avusese de gînd să ilustreze: „Poesiile" lui Isidore Ducasse, conte de Lautréamont.

Datorită lui Max Ernst şi lui Chirico, moartea suprarealistă, între toate sinuciderile, n-a avut o înfăţişare hidoasă. Ea a înflorit pe buzele unui tineret neatins de descompunere, în loc să sfîrşească la capătul unui drum întunecos."

revue roumaine

Primul număr pe 1971 al acestei reviste româneşti publicată în limba franceză la Bucureşti este dedicat teatrului, dramaturgiei contemporane. Zece piese de teatru (*Ceasornicăria Taus* de Gellu Naum, *Nescafé şi aproximaţii* de Paul Everac, *De Profundis* de Maria Földes, *Pălăria pe noptieră* de Teodor Mazilu, *Frunze glabene pe acoperişul ud* de Leonida Teodorescu, *Caii verzi* de Gheorghe Astaloş, *Curierul de seară* de Romulus Vulpescu, *Paraclisierul* de Marin Sorescu, *Vizaviul* de Radu Dumitru, *Panta rhei* de Paul Cornel Chitic) sînt însoţite de comentariile semnate de Aurel Baranga, Ileana Popovici, B. Elvin, Crin Teodorescu, Dan Nemţeanu, George Teodorescu, Pascal Bentoiu şi Margareta Bărbuţă. O introducere teoretică despre teatrul ca artă directă (Mihnea Gheorghiu) şi nişte consideraţii asupra piesei într-un act (Valentin Silvestru) deschid acest număr substanţial. Iată, se pare, chipul dramaturgiei româneşti contemporane, unul din chipurile ei oferit publicului european între coperţile unei reviste elegante. Dar cîte dintre aceste piese, fără îndoială interesante, au intrat în repertoriile teatrelor profesioniste? Autorii nu ştiu cum arată textele lor pe scenă. Doar dacă vreo echipă de amatori nu se va înduioşa.

nicolas guillén guvernatorul

Cînd ţi-ai învăţat cîinele-ca la primul semn / Să se năpustească asupra negrului arătîndu-şi colţii, / Cînd i-ai zvîrlit ficatul negrului / şi te trezeşti şi tu lătrînd / şi dînd din coadă cînd ai simţit în gură gustul sîngelui, / te bucură, omule alb, / o, în sfîrşit / poţi să te-aşezi liniştit pe scaunul de guvernator.

VICTOR HALICI

VATRA

Revistă lunară editată de Comitetul pentru cultură şi artă al judeţului Mureş

REDACTOR ŞEF:
ROMULUS GUGA
COLEGIUL DE REDACŢIE:
Anton Badea, Herman Bayer, Maia Indrieş, Tudor Jarda, Kovács György, Iuliu Moldovan, Gheorghe Olariu, Dorel Popa, Emil Pop, Grigore Ploeşteanu, Atanasie Popa — secretar general de redacţie, **Ioan Raţiu, Vasile Rus, Sütő András, Vasile Săbădeanu, Ion Vlasiu.**

Redacţia şi administraţia: Tîrgu-Mureş, str. Sfaturilor nr. 1. Telefon: 1 10 01. — Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază. Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Tîrgu-Mureş. — Comanda nr. 437/1971.

Foto amatori !

veţi obţine imagini de calitate utilizînd hîrtia

«ARFO»

ARFOGEN noul produs satisface cerinţele celor mai diverse teme fotografice pentru profesionişti şi amatori

PRODUCE ŞI LIVREAZĂ

Combinatul de îngrăşăminte azotoase

Tîrgu-Mureş

C. E. I. L. - MUREŞ execută mobilă

modernă, stil, rustică, într-o gamă variată de tipuri, dimensiuni și cu destinații diferite

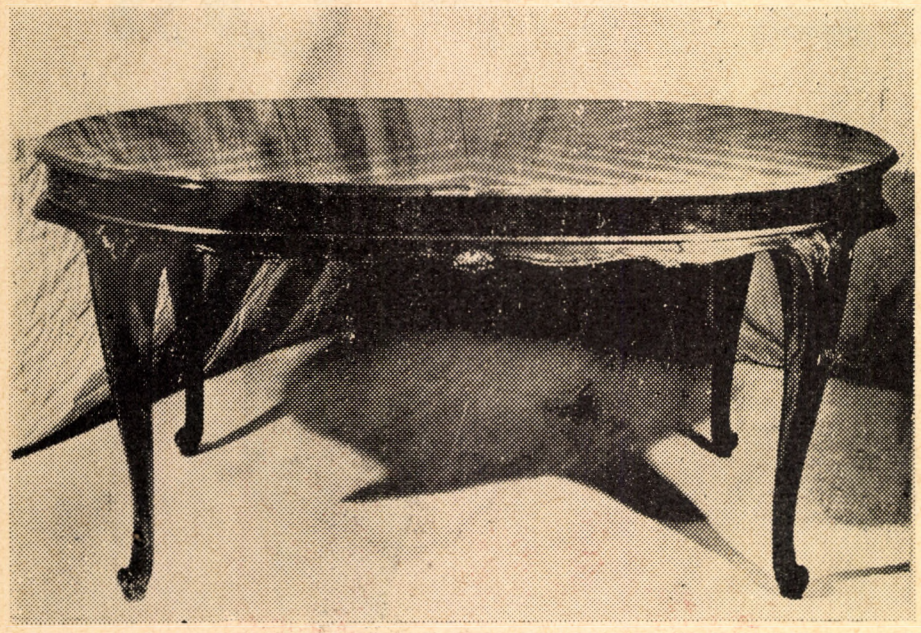

Sufragerie stil 710 — masă extensibilă

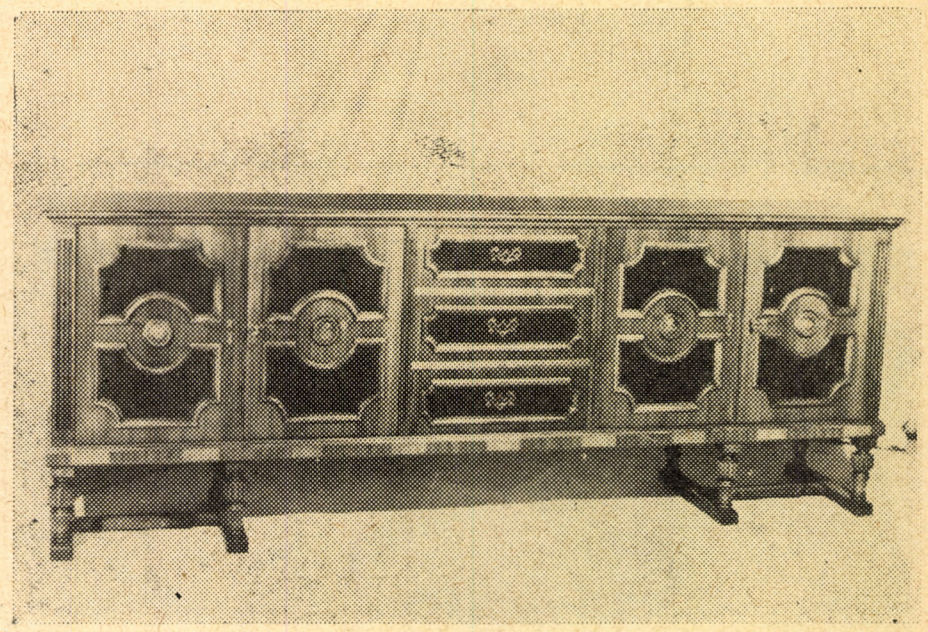

Sufragerie D—71 — bufet

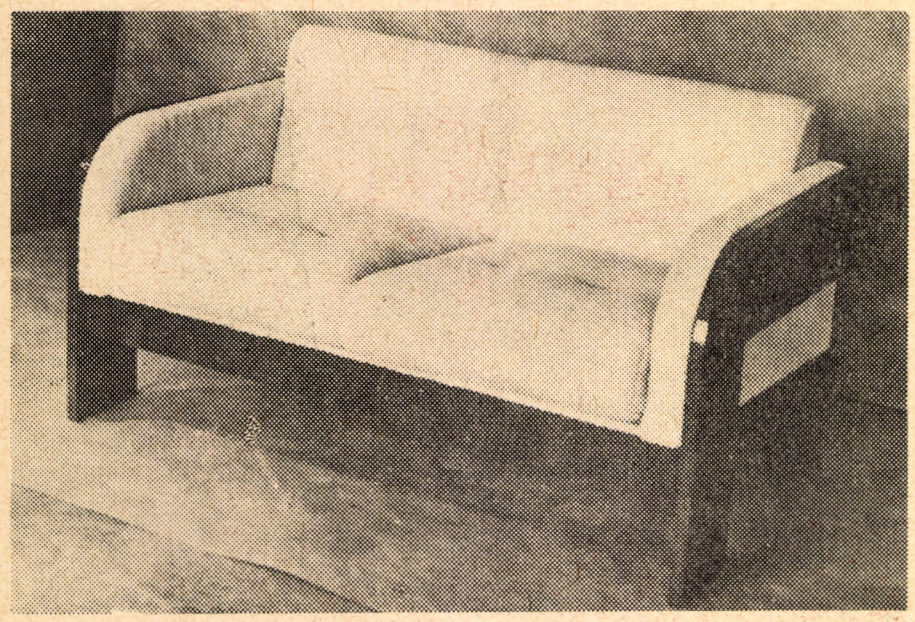

Hol AD—70 — canapea 2 persoane.

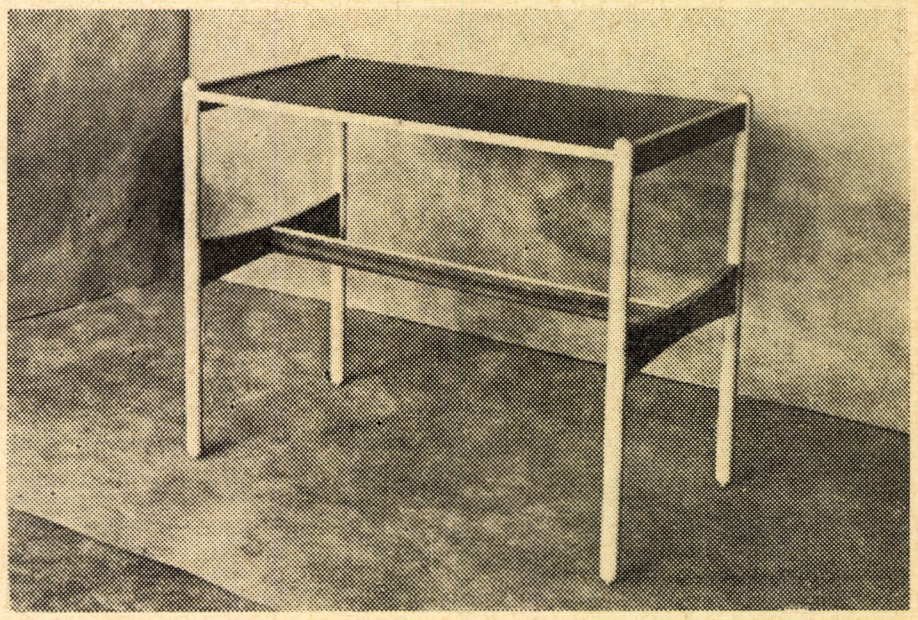

Cameră tineret AD—70 — masă

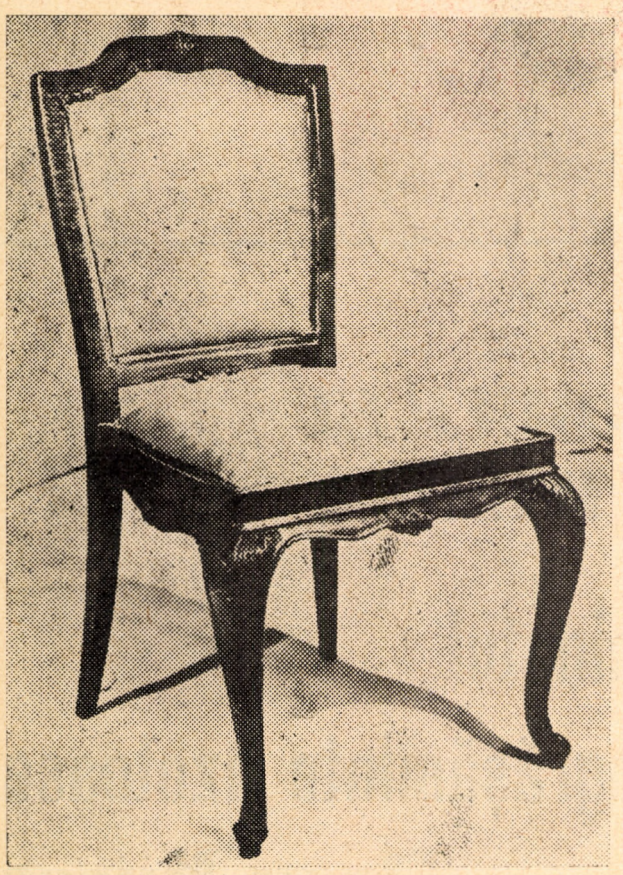

Sufragerie stil 710 — scaun

Produsele executate se remarcă prin linia arhitectonică elegantă, finisaje cu lacuri moderne, culori atrăgătoare, funcționalitate și robusteț e